

Natura 2000 doelendocument - hoofddocument

Ministerie van LNV, juni 2006

**Doel op landelijk
niveau:**
(Natura 2000
doelendocument)

**Doel op
gebiedsniveau:**
(aanwijzingsbesluiten)

**Doel uitgewerkt in
omvang, ruimte
en tijd:**
(beheersplannen)

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	5	5.8 Natura 2000 landschap Hoogvenen	94
2. Context.....	7	5.9 Natura 2000 landschap Heuvelland	99
2.1 Wat is Natura 2000?	7	6. Gemaakte en nog te maken keuzes	105
2.2 Context NL.....	8	6.1 Inleiding.....	105
2.3. Hoofdlijnen selectie en begrenzing van Natura 2000 gebieden.....	11	6.2 Keuzes op landelijk niveau	105
3. Aanpak.....	15	6.3 Keuzes op gebiedsniveau	108
3.1 Inleiding.....	15	7. Perspectieven voor Natura 2000 doelen.....	111
3.2 Proceslijn habitattypen en soorten	17	8. Bronnen.....	115
3.3 Proceslijn gebieden	24	9. Bijlagen.....	zie bijlagendocument
4. Natura 2000 opgaven en doelen op landelijk niveau.....	31		
4.1 Inleiding.....	31		
4.2 Relatief belang van de Nederlandse natuur	31		
4.3 Staat van instandhouding habitattypen en soorten	33		
4.4 Belangrijkste opgaven Natura 2000 in Nederland	38		
4.5 Natura 2000 doelen op landelijk niveau	42		
5. Natura 2000 opgaven per landschap en doelen op gebiedsniveau.....	47		
5.1 Inleiding.....	47		
5.2 Natura 2000 landschap Noordzee, Waddenzee en Delta.....	50		
5.3 Natura 2000 landschap Duinen	57		
5.4 Natura 2000 landschap Rivierengebied	64		
5.5 Natura 2000 landschap Meren en Moerassen	72		
5.6 Natura 2000 landschap Beekdalen	81		
5.7 Natura 2000 landschap Hogere zandgronden	87		

1. Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de status en de rol van het Natura 2000 doelendocument.

Inleiding

Het Natura 2000 doelendocument is een beleidsnotitie van de minister van LNV. Het document geeft een toelichting op de instandhoudingsdoelen voor de 162 Natura 2000 gebieden en de daarbij gehanteerde systematiek. Dit document geeft verdere uitwerking aan de acht hoofdlijnen voor de formulering van de Natura 2000 doelen zoals opgenomen in de Natura 2000 contourennotitie, die in juli 2005 is aangeboden aan de Tweede Kamer. De contourennotitie Natura 2000 beschrijft de kaders voor de Natura 2000 doelen, de aanwijzingsbesluiten en de beheersplannen voor de Natura 2000 gebieden.

Het Natura 2000 doelendocument vormt het kader voor de op te stellen aanwijzingsbesluiten en geeft tevens sturing aan de op te stellen Natura 2000 beheersplannen. Een belangrijke stap bij de implementatie van het Europese Natura 2000 netwerk is de publicatie van de aanwijzingsbesluiten van de Natura 2000 gebieden. De publicatie van de eerste tranche van ontwerpbesluiten is voorzien na de zomer van 2006. Daarna volgt een volgende tranche.

Het doelendocument is in concept voorbereid in de periode november 2004 - oktober 2005 op basis van consultatie van deskundigen en beheerders van de terreinen, beschikbare gegevens en expert judgement. Het is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Vanaf december 2005 is op basis van deze conceptversie overleg met provincies en andere overheden gevoerd en zijn maatschappelijke organisaties, economische sectoren en andere belanghebbenden geconsulteerd.

Parallel hieraan is een globale kostenraming uitgevoerd.

De ingewonnen reacties en de globale kostenraming hebben geleid tot het definitieve doelendocument.

Voor wie is het Natura 2000 doelendocument bestemd?

Het Natura 2000 doelendocument is vooral bestemd voor die partijen die verantwoordelijk zijn voor de opstelling van de beheersplannen én voor die

partijen die betrokkenen of belanghebbenden zijn bij de voorbereiding van de aanwijzingsbesluiten voor de gebieden.

Hoe is het Natura 2000 doelendocument opgebouwd?

In het tweede hoofdstuk is de context voor de doelen en de selectie en begrenzing van de gebieden geschetst. Het derde hoofdstuk beschrijft de gevolgde werkwijze (twee proceslijnen) en laat de relatie met andere al bestaande of nog op te stellen documenten zien. Het vierde hoofdstuk geeft de resultaten van de proceslijn habitattypen en soorten: de staat van instandhouding van de habitattypen en soorten, de voor Nederland belangrijkste Natura 2000 opgaven en de Natura 2000 doelen. Hoofdstuk 5 geeft per Natura 2000 landschap de belangrijkste kernopgaven en de hoofdlijnen van de doelen op gebiedsniveau.

In het zesde hoofdstuk zijn de belangrijkste keuzes op landelijk niveau en op gebiedsniveau, die gemaakt zijn of nog open staan, bij elkaar gezet. In het achtste hoofdstuk worden de perspectieven van de Natura 2000 doelen in relatie tot ander beleid geschetst.

Wanneer wordt het Natura 2000 doelendocument herzien?

Het Natura 2000 doelendocument is gebaseerd op de best beschikbare informatie van dit moment. De best beschikbare informatie met betrekking tot de staat van instandhouding van de habitattypen en soorten waarvoor Nederland een verantwoordelijkheid op zich heeft genomen in Europees verband én de best beschikbare informatie met betrekking tot de autonome en gewenste ontwikkelingen in de 162 Natura 2000 gebieden. Gezien een aantal onzekerheden over te verwachten ontwikkelingen, voortkomend uit natuurlijke dynamiek en klimaatveranderingen, is voor het jaar 2015 voorzien in een evaluatie van het Natura 2000 doelendocument. Indien noodzakelijk zal ook tot wijziging van de terzake doende aanwijzingsbesluiten worden overgegaan.

Deze evaluatie wordt gelijktijdig uitgevoerd met de geplande evaluatie verband van de Kaderrichtlijn Water. Daarnaast worden doelen herijkt en zonodig

bijgesteld bij aanwijzing van gebieden in een volgende tranche en bij opstelling van de beheerplannen.

2. Context

Dit hoofdstuk gaat in op het Natura 2000 netwerk en geeft een nadere toelichting op de kaders voor de formulering van de Natura 2000 doelen en voor de selectie en begrenzing van de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden en de hoofdlijnen voor de begrenzing van de Natura 2000 gebieden.

2.1 Wat is Natura 2000?

Aan bod komen de doelen van het Natura 2000 netwerk en de bijdrage die Nederland hieraan levert.

Inleiding

De Europese Unie heeft zich ten doel gesteld in 2010 de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen (Göteborg, 2003). Een belangrijk instrument hiervoor is de uitvoering van de gebiedsgerichte onderdelen van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Dit betekent het realiseren van een netwerk van natuurgebieden van Europees belang: het Natura 2000 netwerk. Dit netwerk heeft als hoofddoelstelling het waarborgen van de biodiversiteit in Europa. In dit verband is de afspraak gemaakt dat de lidstaten van de Europese Unie alle maatregelen nemen die nodig zijn om een gunstige staat van instandhouding van soorten en habitattypen van communautair belang te realiseren. Het betreft de habitattypen zoals opgenomen in bijlage I en de soorten zoals opgenomen in bijlage II van de Habitatrichtlijn. Dit geldt ook voor de vogelsoorten waarvoor Vogelrichtlijngebieden zijn aangewezen. Bij de vormgeving en de keuze van deze maatregelen wordt rekening gehouden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, alsmede met regionale en lokale bijzonderheden. Het is evident dat aan te nemen maatregelen in het kader van veiligheid een zwaar gewicht wordt toegekend. Volgens vaste jurisprudentie kunnen bij de selectie en begrenzing van de gebieden echter alleen ecologische criteria worden gehanteerd.

Bijdrage van Nederland

Nederland draagt met 162 gebieden bij aan het Natura 2000 netwerk met een totale omvang van circa een miljoen hectare (waarvan tweederde open water, inclusief de kustwateren). Deze gebieden worden zowel door rijkspartijen (Rijkswaterstaat, Defensie, Dienst der Domeinen en Staatsbosbeheer) beheerd als door grote terreinbeheerders en particuliere beheerders. Met deze bijdrage van 162 gebieden voldoet Nederland vrijwel geheel aan zijn

Europese afspraken. Alleen voor de Noordzee is uiterlijk 2008 nog een aanvulling voorzien. In het Integraal Beheersplan Noordzee (juli 2005) is aangegeven welke gebieden op de Noordzee in aanmerking komen voor de status van Natura 2000 gebied.

Figuur 2.1.1. Natura 2000 netwerk in Nederland

2.2 Context NL

Deze paragraaf gaat in op de kaders voor de formulering van de Natura 2000 doelen zoals opgenomen in de Natura 2000 contourennotitie. De acht hoofdlijnen en de principes van 'strategisch lokaliseren', 'richting geven' en 'ruimte laten'.

Inleiding

In de Natura 2000 contourennotitie zijn de kaders voor de formulering van de Natura 2000 doelen opgenomen. Deze notitie is in juli 2005 toegezonden aan de Tweede Kamer. Het document bevat een vertaling van het Europese kader toegespitst op de Nederlandse situatie: de acht hoofdlijnen, het principe van strategisch lokaliseren van de gebiedsdoelen en het vinden van de balans tussen 'richting geven' en 'ruimte laten'. Op al deze elementen wordt in deze paragraaf nader in gegaan. Tevens zal in deze paragraaf worden aangegeven voor welke habitattypen en soorten op landelijk en op gebiedsniveau (en/of regionaal niveau) doelen worden geformuleerd.

Hoofdlijnen

Het Europese kader verplicht Nederland om de biologische diversiteit te waarborgen door vóór 2010 de achteruitgang te stoppen. De opdracht is om de soorten en habitattypen waarvoor een verplichting is aangegaan in een gunstige staat van instandhouding te brengen. Wat de bijdrage van Nederland aan het Europese netwerk wordt, vindt zijn neerslag in de Natura 2000 doelen. Dit zijn doelen die zowel op landelijk niveau als op gebiedsniveau zijn geformuleerd.

Het Europese kader is toegespitst op de Nederlandse situatie. Daartoe zijn in de Natura 2000 contourennotitie de volgende hoofdlijnen voor de formulering van de Natura 2000 doelen opgenomen:

1. Maximaal aansluiten bij het nationale beleid, met name het realiseren van de Ecologische Hoofdstructuur, mits dit binnen de kaders van de Europese verplichtingen past.
2. Haalbare en betaalbare doelstellingen formuleren, die zo min mogelijk inspanningen en gevolgen voor burgers en economische sectoren met zich meebrengen (geen disproportionele lasten).
3. In beginsel de bestaande kwaliteit en omvang in Nederlanden in concrete gebieden handhaven en waar nodig in een gunstige staat van instandhouding brengen.

4. Een hogere inzet nastreven voor soorten en habitattypen waar Nederland relatief belangrijker voor is en eveneens voor soorten en habitattypen die sterk onder druk staan.
5. Een minder hoge inzet nastreven als van Nederland redelijkerwijs niet kan worden verwacht dat een bepaalde soort of een bepaald habitatype (op die plaats) op de langere termijn binnen Nederland in een gunstige staat van instandhouding kan worden gebracht.
6. Doelstellingen dienen in de tijd robuust geformuleerd te zijn om te kunnen anticiperen op bijvoorbeeld natuurlijke dynamiek en klimaatverandering.
7. Doelstellingen dienen voldoende sturend te zijn voor de bescherming én het beheer van de gebieden, zonder dat ze ruimte voor concretisering op lokaal niveau volledig wegnemen.
8. Bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen zal worden uitgegaan van de bestaande budgetten voor beheer.

Strategisch lokaliseren

De Natura 2000 gebieden liggen nagenoeg geheel in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De maatregelen die in het kader van de EHS voor de realisering van de natuurdoelen zijn of nog worden genomen, leveren tevens een hogere Natura 2000 kwaliteit. Strategisch lokaliseren én het zo goed als mogelijk op elkaar laten aansluiten van de inspanningen voor deze twee netwerken biedt de beste mogelijkheid om op termijn zo efficiënt mogelijk een duurzame situatie te behouden of te verkrijgen.

Strategisch lokaliseren betekent dat bij de doorvertaling van de landelijke doelen naar de doelen op (regionaal en/of) gebiedsniveau wordt gelet op de huidige kwaliteiten én de beste mogelijkheden om op termijn een duurzame situatie te behouden of te verkrijgen tegen een zo gering mogelijke inspanning. Meer concreet betekent dit bijvoorbeeld dat voor een habitatype of soort de relatief grootste bijdrage komt van het gebied waar nu de ecologische vereisten op orde zijn of het eenvoudigst op orde te brengen zijn. Daarbij is nadrukkelijk gekeken naar bestaande plannen en projecten voor de realisering van de EHS (inclusief de plannen voor de grote wateren). Het op orde brengen

van de ecologische vereisten kan in de meeste situaties binnen de kaders van het bestaand beleid. In een aantal situaties, vooral voor die habitattypen en soorten die sterk onder druk staan en/of waar Nederland relatief belangrijk voor is én die momenteel in een ongunstige staat van instandhouding verkeren, zijn zowel op landelijk als op gebiedsniveau (bestuurlijke) keuzes gemaakt of nog te maken. In hoofdstuk 6 is een uitleg gegeven van de belangrijkste keuzes die gemaakt zijn en van de keuzes die nog open staan.

Balans 'richting geven' en 'ruimte laten'

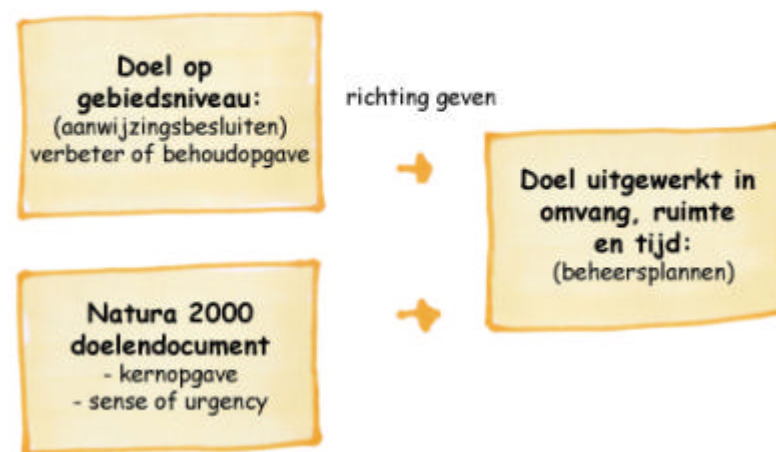
Voor alle Natura 2000 gebieden moet op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 een beheersplan worden opgesteld. Op het niveau van de Natura 2000 beheersplannen kan, in interactie met de betrokken gebruikers en beheerders van de gebieden, het best bepaald worden waar precies en met welke middelen, in welke omvang en met welk tempo de realisering van de doelen kan plaatsvinden. Vanuit deze gedachte worden de doelen op gebiedsniveau zodanig geformuleerd dat ze 'richting geven' en voldoende 'ruimte laten'. Op basis van hoofdlijn 7 uit de Natura 2000 contourennotitie dienen de doelen sturend te zijn voor de bescherming én het beheer van de gebieden, zonder dat ze de ruimte voor de concretisering op lokaal niveau wegnemen. Concreet wordt richting gegeven door te duiden of sprake is van een behoud- of een verbeteropgave, in een aantal situaties wordt aangegeven of sprake is van een zekere 'sense of urgency' (binnen een bepaalde periode moeten de ecologische vereisten op orde zijn gebracht) en door aan te geven welke waarden ten gunste van andere waarden achteruit mogen gaan in een concreet gebied. De mate van ruimte in de praktijk is afhankelijk van de aard van het habitatype of de soort; als deze zeer specifieke eisen stelt aan de omgeving én deze moeilijk vervangbaar of 'verplaatsbaar' is, zal er minder 'ruimte' zijn. Daar staat tegenover dat in dynamische situaties de dynamiek van het systeem zelf 'bepaalt' waar in een bepaalde periode bijvoorbeeld de vochtige duinvalleien (H2190) of de witte duinen (H2120) voorkomen (zie verder hoofdstuk 5).

Met deze benaderingswijze van 'richting geven' en 'ruimte laten' wordt ruimte geboden om bij voortschrijdend inzicht, nieuwe kennis, etcetera, aanpassingen in bijvoorbeeld het realiseringstempo of de aard van de maatregelen aan te brengen. Consequentie van deze benaderingswijze is dat de doelen zoals ze zijn

opgenomen in de Natura 2000 aanwijzingsbesluiten in de Natura 2000 beheersplannen verder worden uitgewerkt in omvang, ruimte en tijd.

Zo geven de instandhoudingsdoelen op gebiedsniveau bijvoorbeeld aan in welke gebieden uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit van het habitatype zandverstuivingen (H2330) aan de orde zijn. In het kader van de Natura 2000 beheersplannen wordt aangegeven waar precies en met welk tempo maatregelen genomen worden om de zandverstuivingen uit te breiden en kwalitatief te verbeteren. Op het niveau van de beheersplannen wordt aangegeven of en waar bepaalde specifieke maatregelen genomen worden.

Balans 'richting geven'- 'ruimte laten'

Natura 2000 doelen: voor welke habitattypen en soorten?

De Natura 2000 doelen omvatten niet alle soorten en habitattypen van de bijlagen van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Wat betreft de Habitatrichtlijn worden doelen alleen geformuleerd voor soorten (bijlage II) en habitattypen (bijlage I) die op de zogenoemde 'Nederlandse referentielijst' staan. Voor vogels betreft het de soorten die in de Nota van antwoord 2000 staan. Op basis van een uitspraak van de Raad van State is thans de aanwijzing van het gebied Abtskolk & De Putten voor de dwerggans in procedure. Voor deze soort zijn in 2000 geen gebieden aangewezen.

Voor broedvogelsoorten als middelste bonte specht, kraanvogel en oehoe zal bij de eerstvolgende evaluatie worden bezien of sprake is van duurzame populaties. Vervolgens zal worden beoordeeld of tot aanwijzing van gebieden voor deze soorten wordt overgegaan. Van de soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn is ten opzichte van 2003, als gevolg van de recente uitbreiding van de EU, de platte schijfhoren toegevoegd aan de 'Nederlandse referentielijst'. Voor de habitattypen is de situatie ongewijzigd ten opzichte van de aanmelding van de gebieden in 2003.

Op basis van de acht hoofdlijnen, het principe van strategisch lokaliseren en de benaderingswijze van 'richting geven' en 'ruimte laten' kan worden geconcludeerd, dat zowel op landelijk niveau als op gebiedsniveau de doelen en de noodzakelijke inspanningen niet overal gelijk zijn. De variatie is van geen, weinig tot veel, van overal een beetje tot op één plek alles. Voorzover mogelijk is hierin slim gekozen (strategisch lokaliseren), zowel op landelijk als op gebiedsniveau. In hoofdstuk 3 wordt de gevolgde aanpak bij het formuleren van de Natura 2000 doelen verder uiteengezet. In hoofdstuk 5 wordt in gegaan op de verschillen tussen de landschappen en het 'reliëf' binnen de Natura 2000 landschappen.

2.3 Hoofdpijnen selectie en begrenzing van Natura 2000 gebieden

Deze paragraaf gaat in op de kaders voor de selectie en begrenzing van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden. De hoofdpijnen begrenzing en selectie Natura 2000 gebieden zijn opgenomen in bijlage 9.1.

Inleiding

Zoals ook in de Natura 2000 contourennotitie is aangegeven, zullen bij de in voorbereiding zijnde aanwijzing van de Habitatrichtlijngebieden en de aanvullingen aanwijzingsbesluiten voor de Vogelrichtlijngebieden met gebiedsdoelen, de overlappende Vogel- en Habitatrichtlijngebieden worden gecombineerd tot één Natura 2000 gebied. Daarbij wordt ernaar gestreefd, omwille van de duidelijkheid en eenduidigheid, de begrenzing van de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden zo goed als mogelijk op elkaar af te stemmen. Kaders voor grenswijzigingen zijn en blijven de begrenzingmethodieken zoals die in respectievelijk 2000 en 2003 zijn gehanteerd voor de begrenzing van de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden.

Kaders Natura 2000 besluiten

In de Natura 2000 contourennotitie is opgenomen dat voor alle Natura 2000 gebieden (nieuwe) aanwijzingsbesluiten in voorbereiding zijn. Voor de Habitatrichtlijngebieden zullen deze volledig nieuw zijn, voor de Vogelrichtlijngebieden betreft het, in elk geval, een aanvulling ten aanzien van de instandhoudingsdoelstellingen. Vier hoofdpijnen zijn mee gegeven aan de voorbereiding van de aanwijzingsbesluiten (zie tekstkader 2.3.1.). Duidelijke en eenduidige begrenzingen vormen daarbij een belangrijk element.

Hoofdpijnen selectie Natura 2000 gebieden

De Vogel- en Habitatrichtlijngebieden kennen elk hun eigen selectiemethodiek. Deze methodieken zijn opgenomen in de Nota van antwoord Vogelrichtlijn (2000) en in het zogenoemde Verantwoordingsdocument (2003). In bijlage 9.1. wordt hier meer uitgebreid op in gegaan. Voor de goede orde zij opgemerkt dat de Vogelrichtlijngebieden vrijwel alle reeds zijn aangewezen en de bezwaar- en beroepsprocedures op twee na zijn voltooid.

Belangrijke elementen bij de voorbereiding van de aanwijzingsbesluiten zijn:

1. Eén Natura 2000 besluit voor gebieden die zowel Vogelrichtlijngebied als Habitatrichtlijngebied omvatten. Teneinde maximale eenduidigheid en helderheid te realiseren, worden begrenzingen waar mogelijk gelijk getrokken, tenzij dit bestuurlijk ongewenst is.
2. Sobere aanwijzingsbesluiten, die voldoende houvast bieden voor vergunningverlening en voor de op te stellen beheersplannen en voor langere tijd houdbaar zijn.
3. Duidelijke én eenduidige begrenzingen van gebieden, zoveel mogelijk samenvallend met duidelijk in het terrein herkenbare grenzen, gericht op het creëren van een duurzame staat van instandhouding en het waar mogelijk reduceren van de externe werking.
4. Beschermdenatuurmonumenten die samenvallen met Natura 2000 gebieden gaan van rechtswege op in de Natura 2000 besluiten. Waar nodig zal de begrenzing worden gelijk getrokken met de begrenzing van het Natura 2000 gebied. Tevens zal expliciet worden aangegeven welke instandhoudingsdoelstellingen van het beschermdenatuurmonument samenvallen met de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied én welke instandhoudingsdoelstellingen aanvullend hierop zijn.

Tekstkader 2.3.1: Hoofdpijnen voorbereiding aanwijzingsbesluiten

Selectie Vogelrichtlijngebieden

De selectie van de Vogelrichtlijngebieden is gebaseerd op aantallen en daarbij zijn twee criteria gehanteerd: 1. een gebied herbergt minstens 1 % van een biogeografische populatie van een watervogelsoort of 2. een gebied behoort tot één van de vijf belangrijkste pleisterplaatsen of broedgebieden voor een soort opgenomen in bijlage I van de Vogelrichtlijn.

Selectie Habitatrichtlijngebieden

De selectie van de Habitatrichtlijngebieden is gebaseerd op voldoende dekkingpercentage oppervlakte habitattypen of leefgebied. Uitgangspunt daarbij is dat de vijf (of voor prioritaire soorten 10) belangrijkste gebieden in de selectie zijn opgenomen. Voor habitattypen is tevens gelet of de ecologische variatie in voldoende mate is afgedekt. Verder is bij de selectie bezien of voldoende geografische spreiding over Nederland en voldoende aansluiting met vergelijkbare gebieden in Duitsland en België is verkregen.

Hoofdlijnen begrenzing Natura 2000 gebieden

De begrenzing van de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden is gebaseerd op verschillende (deels overlappende) uitgangspunten (zie ook bijlage 9.1).

Begrenzing Vogelrichtlijngebieden

Bij de begrenzing van Vogelrichtlijngebieden is gewerkt met een bepaalde definitie van 'gebied'. Een Vogelrichtlijngebied is een bestaand of potentieel beschermd gebied met of zonder bufferzones, dat zich duidelijk onderscheidt van zijn omgeving en dat alleen of in combinatie met andere gebieden bijdraagt aan de instandhouding van bepaalde vogelsoorten. De ligging en landschappelijke aard van een gebied zijn gebaseerd op verspreiding en biotoopeisen van de soorten. De concrete grenzen zijn bepaald op basis van terreingebruik en biotoopeisen van de aanwezige soorten.

Begrenzing Habitatrichtlijngebieden

Bij de begrenzing van de Habitatrichtlijngebieden vormt het aanwezig zijn van een habitattypen en/of leefgebied van de soorten het uitgangspunt voor de begrenzing van deze gebieden. Tevens zijn opgenomen terreindelen nodig voor herstel van waarden, voor duurzame instandhouding van de aanwezige waarden

en voor de samenhang van het Natura 2000 netwerk. Het betreft herkenbare ecologische of beheerbare eenheden, bij voorkeur begrensd op duidelijk in het landschap herkenbare topografische lijnen en zoveel mogelijk aansluitend bij bestaande topografische grenzen.

Enkele verschillen tussen de begrenzing van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden:

- ❑ Bij Vogelrichtlijngebieden is per definitie sprake van aaneengesloten gebieden, bij Habitatrichtlijngebieden is dit niet altijd het geval.
- ❑ Bij Habitatrichtlijngebieden zijn naast de actuele voorkomens van de habitattypen en leefgebieden van de soorten, waar nodig terreindelen meebegrensd voor de duurzame instandhouding, samenhang of voor herstel van habitattypen of leefgebied.

Overeenkomsten in de begrenzing tussen Vogel- en Habitatrichtlijngebieden:

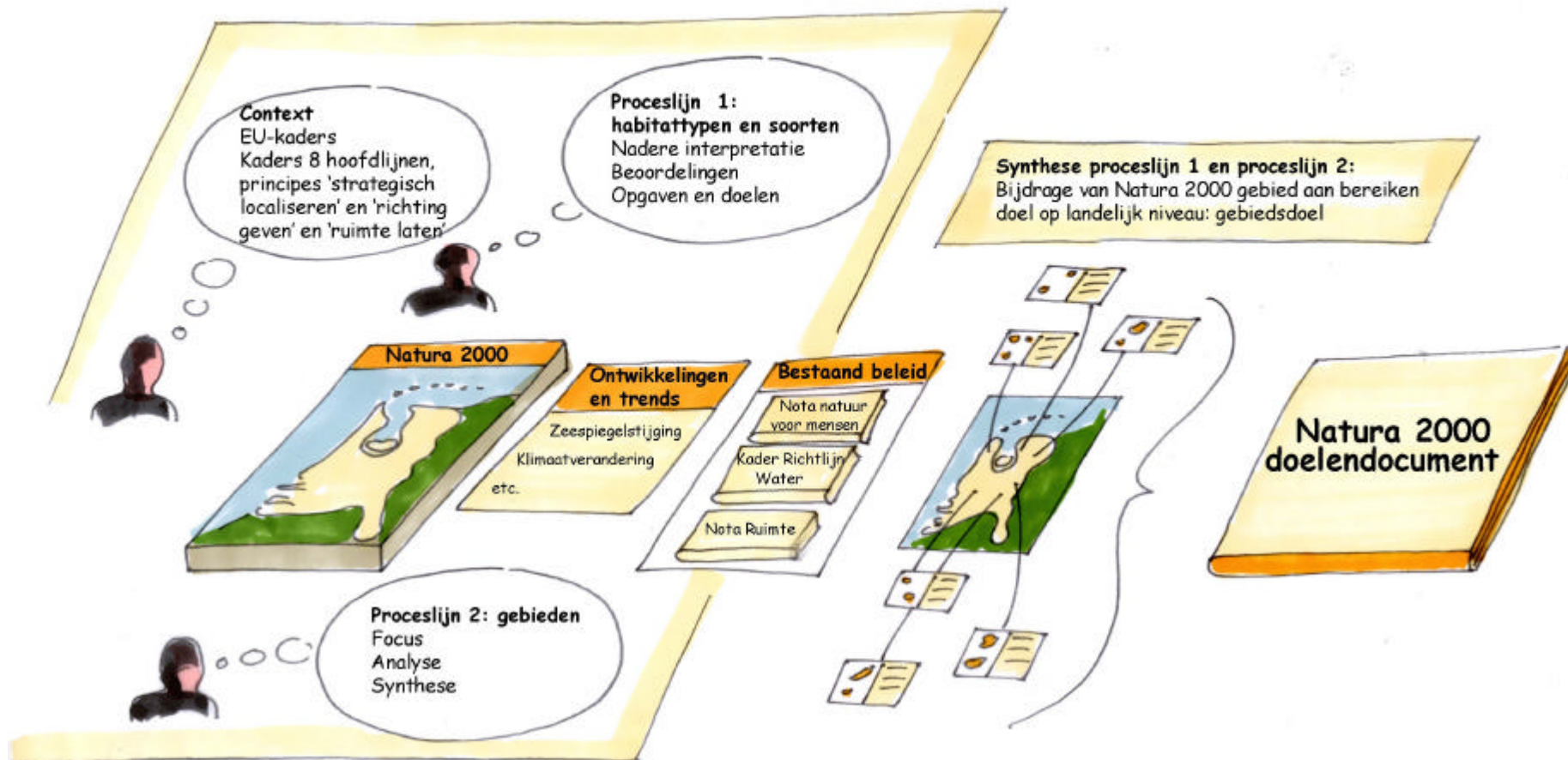
- ❑ De begrenzing van concrete gebieden is gebaseerd op maatwerk.
- ❑ De begrenzingen sluiten zoveel als mogelijk aan bij herkenbare topografische lijnen, en zijn gebaseerd op herkenbare eenheden met een duidelijke eigen identiteit.
- ❑ De begrenzingen sluiten mogelijk aan bij bestaande administratieve grenzen, zoals bijvoorbeeld Nationaal Park, natuurmonumenten.

Begrenzing Natura 2000 gebieden

Bij de samenvoeging en de nadere begrenzing van de Natura 2000 gebieden wordt gestreefd naar een zo eenduidig mogelijke begrenzing.

In bijlage 9.1. zijn de hoofdlijnen voor aanpassing van de begrenzing van Natura 2000 gebieden opgenomen. In deze bijlage wordt ook aangegeven hoe met exclavering wordt om gegaan. Waar mogelijk wordt op kaart geëxclaveerd, waar niet mogelijk wordt met een standaard exclaveringstekst gewerkt.

Natura 2000 Doelen - Aanpak

3. Aanpak

Dit hoofdstuk gaat in op de gevolgde werkwijze binnen de kaders van de Natura 2000 contourennotitie en gaat in op de gevolgde werkwijze (twee proceslijnen) waarmee is gewerkt ten behoeve van de formulering van doelen op landelijk en op gebiedsniveau.

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op de kaders van de Natura 2000 contourennotitie: de acht hoofdlijnen en het principe van 'strategisch lokaliseren' en het principe van 'richting geven' en 'ruimte laten'. Deze paragraaf gaat in op de gevolgde aanpak. Er is vanuit twee proceslijnen gewerkt. De ene proceslijn is gericht op de habitattypen en de soorten; de andere op de gebieden. Om de materie meer hanteerbaar te maken, zijn acht Natura 2000 landschappen onderscheiden en zijn de gebieden daaraan toegekend (zie figuur 3.1.1.).

De twee proceslijnen staan niet los van elkaar. De eerste lijn resulteert in een hoger of een lager doel op landelijk niveau. De tweede lijn in een hoger of lager doel op gebiedsniveau.

In beide lijnen is een analyse uitgevoerd op basis van een zogenoemde 'stoplichtenbenadering' t.b.v. de gemaakte keuzes. Daarbij zijn keuzes gemaakt ten aanzien van de lokalisering van de doelen en ten aanzien van oppervlakte, kwaliteit, verspreiding en/of aantallen.

In de meeste situaties past de doelformulering binnen bestaand beleid én binnen de bestaande begrenzing van de gebieden. Voor een aantal habitattypen en soorten waarvoor Nederland relatief belangrijk is én die momenteel in een ongunstige staat van instandhouding verkeren, staan nog keuzes open. In hoofdstuk 6 zijn alle in het kader van deze nota nog te maken keuzes opgenomen.

Figuur 3.1.1. Natura 2000 landschappen

Proceslijn 1: habitattypen en soorten

Stappen:

Nadere interpretatie

Stap 1: definiering van habitattypen en soorten

Beoordelingen

Stap 2: bepaling relatief belang binnen EU

Stap 3: beoordeling staat van instandhouding

Opgaven en doelen

Stap 4: definiering verbeteropgaven

Stap 5: formulering doelen op landelijk niveau

Producten:

3.2 Proceslijn habitattypen en soorten

Inleiding

In de proceslijn habitattypen en soorten is op basis van een aantal stappen toegewerkt naar de formulering van Natura 2000 doelen op landelijk niveau. Het betreft de volgende stappen:

Nadere interpretatie

- **Stap 1:** nadere interpretatie van habitattypen en soorten;

Beoordelingen

- **Stap 2:** bepaling van het relatief belang van de Nederlandse Natura 2000 waarden;
- **Stap 3:** beoordeling van staat van instandhouding van de habitattypen en soorten;

Opgaven en doelen

- **Stap 4:** omschrijven van belangrijkste verbeteropgaven op landelijk niveau;
- **Stap 5:** formuleren van doelen op landelijk niveau.

Concrete producten van de proceslijn habitattypen en soorten zijn:

1. Natura 2000 profielen (in bewerking);
2. bepaling relatief belang (bijlage 9.2);
3. beoordeling staat van instandhouding (bijlage 9.2);
4. belangrijkste verbeteropgaven (paragraaf 4.4) en
5. Natura 2000 doelen op landelijk niveau (paragraaf 4.5 en bijlage 9.3).

Nadere interpretatie

Op basis van de Europese interpretatie manual en op basis van het zogenoemde Lijstdocument (Ministerie van LNV, 2003) zijn de habitattypen verder geïnterpreteerd. Omschreven is welke vegetatietypen er wel en welke niet

onder een bepaald habitatype vallen, waarbij ook minder goed ontwikkelde vormen zijn aangegeven¹.

Ook zijn enkele definities aangepast voor een betere afstemming met de gehanteerde interpretaties in de buurlanden (o.a. habitattypen H3260 beken en rivieren met waterplanten en habitatype H6430 ruigten en zomen) of omdat de Europese interpretatie manual inmiddels is aangepast.

De gehanteerde definitie en afbakening van habitattypen is vastgelegd in zogenoemde Natura 2000 profielen, die voor alle habitattypen (en ook voor soorten) zijn opgesteld (nog in bewerking). De profielen omvatten de volgende elementen: kenschets (beschrijving, relatief belang), kwaliteit (kenmerken van goede structuur & functie), ecologische vereisten, bijdrage van gebieden, beoordeling landelijke staat van instandhouding (incl. definitie gunstige staat van instandhouding), literatuur.

In onderstaand tekstkader wordt nadere informatie gegeven over het habitatype blauwgraslanden, waarbij inzichtelijk wordt gemaakt dat binnen het type grote variaties, met verschillende ecologische vereisten voorkomen.

¹ In het boek 'Europese Natuur in Nederland - Habitattypen' staan alleen de goede voorbeelden van habitattypen omschreven. De selectie van de gebieden is op deze typen gebaseerd.

Variatie binnen het habitatype blauwgraslanden (H6410)

Blonde zegge type:

matig basenrijke tot basenrijke vormen van blauwgraslanden op zand, leem en venige bodems die permanent gevoed worden door kwel van basenrijk grondwater uit regionale grondwatersystemen in beekdalen. In de winter en het vroege voorjaar staat het grondwater aan en dicht onder maaiveld en in de zomer zakt deze geleidelijk matig diep (60 cm) weg. Het type heeft een hoog aandeel van blonde zegge en blauwe zegge en daarnaast kunnen draadzegge en ronde zegge aanwezig zijn. Het komt vaak voor in complexen met basenrijke kleine zeggenbegroeiingen (kalkmoerassen (H7230), overgangs- en trilvenen (H7140), of dotterbloemhooilanden (Calthion). Voorbeelden zijn de Bennekomse Meent (65) en Groot Zandbrink (80).

Grote pimpernel type:

relatief zure tot basenrijke vormen van blauwgraslanden (Cirsio-Molinietum) op kleiig veen met zwakke kwel van basenrijk grondwater en met incidentele overstroming van oppervlaktewater. Voorbeelden hiervan zijn de Moerputten (Vlijmensven, Moerputten & Bossche broek (132)), Langstraat (130), de Veerslootlanden (Oldematen & Veerslootlanden (37)). Dit type komt voor op de overgangen van het Pleistoceen en Holoceen en valt binnen de Natura 2000 landschapsindeling daarom niet alleen in de Beekdalen, maar ook in het landschap Meren en Moerassen. In de winter staat het water op maaiveld en in de zomer zakt het 30 tot 60 cm onder maaiveld. De overstroming zorgt voor enige afzetting van klei. Alhoewel de kwel en/of overstroming in dit type vaak is verdwenen door ingrepen treedt verzuring pas na lange tijd op als gevolg van de hoge buffercapaciteit van de kleiige bodem. Typische soorten zijn grote pimpernel en moeraslathyrus.

Veldrus type:

relatief zure vormen van blauwgraslanden (Cirsio-Molinietum) met veelal hoge abundantie van veldrus en grassen op dekzandbodems van beekdalen en de hogere zandgronden. Dit zeldzame type blauwgrasland komt vaak voor in associatie met veldrusschraalland (Crepido-Juncetum) dat ook tot het habitatype blauwgraslanden wordt gerekend. Dit type is gebonden aan periodieke kwel uit een zeer dun watervoerend pakket op een slechtdoorlatende leemlaag. In de leem zijn verweerbare mineralen aanwezig die het grondwater enigszins verrijken met basen. De grondwaterstand moet in de winter en het vroege voorjaar tot in het maaiveld reiken en zakt 's zomers diep weg (120-130 cm). Wanneer de leem basenrijk of kalkrijk is, komen soorten als karwijselie, zeegroene zegge, parnassia en krielparnassia voor. Voorbeelden zijn Wijnjeterper Schar (16) en delen van de Kampina & Oisterwijkse Vennen (133)

Oeverkruid type:

relatief basenarme tot basenrijke vormen van blauwgraslanden (Cirsio-Molinietum) met

overgangen naar zwak gebufferde begroeiingen van de Oeverkruid-klasse op dekzandbodems met een dikker watervoerend pakket. Dit type komt voor aan de randen van ondiepe depressies in heidelandschappen van de hogere zandgronden die 's winters inunderen. Deze inundatie in combinatie met de opbolling van de grondwaterstand in de aangrenzende dekzandruggen, zorgt gedurende de late winter en het vroege voorjaar voor een ondiepe grondwaterstroming die basen naar de wortelzone transporteert. Omdat de kalkhoudende afzettingen op enige diepte zitten, zijn zulke tijdelijke lokale grondwaterstromingen cruciaal voor de aanvoer van basen aan de randen van de ondiepe depressies. In de zomer zakt de grondwaterstand diep weg. Bijzondere plantensoorten in dit type zijn parnassia, moeraswespenorchis, rijnrus en typisch is het voorkomen van zwak gebufferde soorten als oeverkruid en moerasmele in het blauwgrasland. Voorbeelden zijn te vinden in het natuurreservaat Punthuizen (Dinkelland (49)) en het Brecklenkampse veld (Bergvennen & Brecklenkampse veld (46)). In sommige gevallen is de kalk zeer ondiep aanwezig (vanaf 1-2 m -mv). In dat geval kan het habitatype blauwgraslanden ook in de centrale delen van depressies voorkomen. Dit is het geval in het Stelkampsveld (60).

Grote zeggen type:

matig basenrijke en basenrijke vormen van blauwgraslanden (Cirsio-Molinietum peucedanetosum en parnassietosum) op veen en klei-op-veenbodems van het landschap Meren en Moerassen die (vroeger) inundeerde met basenrijk polder- of boezemwater. Door de aanwezigheid van een dik klei- en veenpakket vindt er nauwelijks toestrooming van grondwater of oppervlaktewater door de bodem plaats. De basenrijkdom kan op de lange termijn alleen in stand worden gehouden door inundatie met basenrijk oppervlaktewater. Door het stoppen van de inundatie is het type sterk achteruitgegaan en resteren de relictten in smalle zones met zwakke kwel uit poldersystemen. 's Winters staat de waterstand net boven maaiveld, in de zomer zakt ze hooguit 30 cm diep weg. Kenmerkend voor het type is het enigszins ruige karakter en voorkomen van grote zeggensoorten. Bijzondere soort van dit type is het melkviooltje. Een voorbeeld waar de overstroming met basenrijk oppervlaktewater deels is hersteld is Alde Feanen (13).

Pijpestrootje type:

relatief zure vormen van blauwgraslanden (Cirsio-Molinietum peucedanetosum) op veenbodems van oude legakkers en oude petgatverlandingen in verveningsgebieden van het Natura 2000 landschap Meren en Moerassen. Dit type overstroomt niet en wordt sterk gedomineerd door neerslagwater. Op den duur verzuurt het voor een belangrijk deel. Pijpestrootje heeft een hoog aandeel en een bijzondere soort is knotszegge. Alleen aan randen van niet-verlandde petgaten en sloten kan in geringe mate basenrijk grondwater de bodem indringen en nog voor enige buffering zorgen. Voorbeelden zijn te vinden in Weerribben (34) en Wieden (35).

Relatief belang

De mate waarin Nederland een bijdrage kan leveren aan het bereiken van een gunstige staat van instandhouding op het niveau van het Europese netwerk wordt bepaald door het relatief belang van Nederland binnen de Europese Unie (of daarbinnen de zogenoemde Atlantische regio). Het relatieve belang van Nederland wordt onder meer bepaald door:

- ❑ **Ligging van Nederland binnen het verspreidingsgebied:** zo ligt bijvoorbeeld het zwaartepunt van vochtige heiden (H4010) én van grijze duinen (kalkrijk) (*H2130_A) in Nederland. Voor purperreiger (A029) en lepelaar (A034) ligt Nederland aan de noordrand van het Europese areaal.
- ❑ **De mate van voorkomen in Nederland:** het leefgebied van de noordse woelmuis (ondersoort *Microtus oeconomus arenicola*)(*H1340) is beperkt tot Nederland.
- ❑ **Relatief groot aandeel in de totale Europese oppervlakte:** dit geldt bijvoorbeeld voor vochtige alluviale bossen (zachthoutoibossen) (*H91E0_A), glanshaver- en vossenstaarthooilanden (H6510) en schorren en zilte graslanden (buitendijks) (H1330_A).
- ❑ **Relatief groot aandeel van de Europese populatie:** dit geldt bijvoorbeeld voor groenknolorchis (H1903) in de duinen.
- ❑ **Relatief groot aandeel van de biogeografische populatie:** zoals bijvoorbeeld voor kleine zwaan (A037), brandgans (A045) en kolgans(A041).
- ❑ **Bijdrage aan de ecologische variatie:** dit geldt bijvoorbeeld voor stroomdalgraslanden (*H6120), blauwgraslanden (H6410) en actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) (*H7110_A).

Het criterium 'ecologische variatie' geldt alleen voor habitattypen. Deze variatie kan absoluut zijn (een habitatype is in Nederland gemiddeld rijker aan typische soorten dan elders in de EU) of relatief (de soortensamenstelling of de verschijningsvorm is in Nederland duidelijk anders dan in andere delen van de EU). De bijdrage van een habitatype aan de Europese variatie wordt als hoog aangemerkt wanneer een plantengemeenschap van het habitatype geheel of vrijwel geheel tot Nederland beperkt is. Dit is bijvoorbeeld het geval voor blauwgraslanden van het type *Cirsio-Molinietum* van habitatype H6410 en voor het kalkminnende stroomdalgrasland (*Medicagini-Avenetum*) van habitatype

*H6120 stroomdalgraslanden. Daarnaast kan een habitatype een bijzondere ecologische variant zijn op basis van geomorfologische criteria: zo is de verschijningsvorm van hoogveen in Nederland bijzonder. Het betreft het zogenoemde lenshoogveen, dat beperkt is tot de Noordwest-Europese laagvlakte.

Beoordelingsklassen relatief belang

Nederland vormt ongeveer 1% van het grondgebied van de Europese Unie. Het relatief belang is in drie klassen ingedeeld:

- ❑ A: zeer groot;
- ❑ B: groot;
- ❑ C: aanzienlijk.

Bij habitattypen is het relatief belang bepaald op basis van een geschat aandeel dat de Nederlandse habitattypen bijdragen aan het totale oppervlakte van deze habitattypen, daarbij is tevens gekeken naar de bijdrage van Nederland aan de ecologische variatie op Europese schaal.

Bij broedvogels is het relatief belang bepaald op basis van het aandeel dat de Nederlandse broedpopulatie uit maakt van de broedpopulatie van de Europese Unie (conform de rapportage van Bird Life International van 2004 - Birds in the European Union - a status assessment).

Bij niet-broedvogels is het relatief belang gebaseerd op het maximum aantal dat gemiddeld per seizoen in Nederland verblijft, als percentage van de geschatte omvang van de voor Nederland relevante, internationale populatie. Voor de overige soorten is gewerkt met de best mogelijke inschatting omdat daarvoor thans minder harde gegevens beschikbaar zijn.

Voor habitattypen en soorten van de Habitatrictlijn is groot belang (klasse A) gedefinieerd als een aandeel tussen 0,5 en 4% van het Europese totaal; een zeer groot belang als tenminste 4% daarvan en een aanzienlijk belang als het aandeel hoogstens 0,5% is.

Voor broedvogels en niet-broedvogels is de volgende indeling gehanteerd. Een groot belang is daarbij gedefinieerd als een aandeel van 1-15% (de ondergrens is op 1% gelegd overeenkomstig de gehanteerde methodiek), een zeer groot belang bij meer dan 15 %. Voor niet-broedvogels wordt tevens aangegeven of meer dan 50% van de internationale populatie in Nederland verblijft,

Zie voor een overzicht van het relatief belang van alle habitattypen en soorten bijlage 9.2.

Beoordeling staat van instandhouding

Bij de beoordeling van de staat van instandhouding van de habitattypen en soorten is zoveel als mogelijk aangesloten bij de 'stoplichtenbenadering' zoals die in EU-verband is ontwikkeld ten behoeve van de bestaande rapportageverplichtingen.

Hierbij worden de habitattypen en soorten op een aantal aspecten gescoord als gunstig (groen), matig ongunstig (oranje) of zeer ongunstig (rood). Voor habitattypen gaat het om de volgende aspecten: ontwikkelingen t.a.v. verspreiding, oppervlakte, kwaliteit en toekomstperspectief. Voor de soorten betreft het de aspecten: verspreiding, populatieomvang, leefgebied en toekomstperspectief. De 'staat van instandhouding' wordt nadrukkelijk

SvI beoordeling: Stoplichtbenadering

Aspecten:

Habitattypen: trends in verspreiding, oppervlakte, structuur en functie én het toekomstperspectief

Soorten: trends in verspreiding, populatie, leefgebied én het toekomstperspectief

Scores:

Groen = gunstig, Oranje = matig ongunstig, Rood = zeer ongunstig, Grijs = onbekend

Rekenregels totaal score:

Rood = Zeer ongunstig: één of meer rood;

Oranje = Matig ongunstig: één of meer 'oranje' maar geen 'rood';

Groen = Gunstig: alles 'groen' of drie 'groen' én één onbekend;

Grijs = Onbekend: twee of meer 'onbekend' gecombineerd met groen.

Tekstkader 3.2.2. Beoordeling staat van instandhouding volgens de stoplichtbenadering

gerelateerd aan een 'gunstige referentie' (niveau gunstige staat van instandhouding). Volgens afgesproken regels is de totaal score bepaald (zie tekstkader 3.2.2 en bijlage 9.2.1).

De beoordeling van de staat van instandhouding ten behoeve van de formulering van de Natura 2000 doelen is gebaseerd op inventarisatie- en monitoringsgegevens (voor zover beschikbaar) en op best expert judgement. De beoordeling van de staat van instandhouding is met een groot aantal deskundigen en beheerders van de gebieden gedaan.

Daarbij is nadrukkelijk rekening gehouden met de condities in de Natura 2000 gebieden, met ontwikkelingen in andere landen (bijvoorbeeld voor vogels) én met mogelijke veranderingen ten gevolge van klimaatveranderingen.

Verbeteropgaven

Voor alle habitattypen en soorten zijn op basis van de resultaten van de beoordeling van relatief belang en staat van instandhouding, Natura 2000 opgaven geformuleerd. Deze opgaven zijn gerelateerd aan een inschatting van 'gunstige staat van instandhouding' op landelijk niveau.

Vervolgens zijn de belangrijkste verbeteropgaven op landelijk niveau bij elkaar gebracht. De scores voor relatief belang en staat van instandhouding zijn daarbij gehanteerd. De verbeteropgaven zijn vooral geformuleerd voor habitattypen en soorten waar Nederland relatief belangrijk voor is en waar de staat van instandhouding matig ongunstig of zeer ongunstig is (zie paragraaf 4.4). Deze opgaven kunnen zowel betrekking hebben op een meer adequaat beheer als op het beter op orde krijgen van de ecologische vereisten. De opgaven zijn niet alleen geformuleerd voor afzonderlijke habitattypen en soorten, maar ook op 'samenhangende' landschappen of systemen.

Natura 2000 doelen op landelijk niveau

Systematiek formulering Natura 2000 doelen

Habitattypen

Voor de formulering van de Natura 2000 doelen voor Habitattypen op landelijk niveau is een aantal keuzes gemaakt. De doelen zijn gebaseerd op de best mogelijke inschatting, gemaakt met een groot aantal deskundigen, over aanwezige oppervlaktes, aanwezige kwaliteit en de huidige en toekomstige

bijdrage die een gebied levert of kan leveren voor duurzame instandhouding van een bepaald habitatype. Zo is een beeld gevormd van de trends in oppervlakte en kwaliteit, waarmee een beoordeling van de staat van instandhouding is gemaakt. Bij een ongunstige staat van instandhouding zijn de doelen in principe in termen van uitbreiding verspreiding, oppervlakte en/of verbetering kwaliteit geformuleerd, bij een gunstige staat van instandhouding in termen van behoud. Hierop zijn soms uitzonderingen gemaakt, bijvoorbeeld wanneer een herstelopgave niet realistisch werd geacht (zie hoofdstuk 4.5 en 6). Ook kan het zijn dat vanwege de instandhouding van de geografische spreiding en/of ecologische variatie alleen een herstelopgave voor een bepaald deel van Nederland wordt geformuleerd.

Soorten van de Habitatrichtlijn

Bij de formulering van de Natura 2000 doelen op landelijk niveau voor soorten van de Habitatrichtlijn is in principe dezelfde keuze gemaakt als bij de habitatypen. Bij een ongunstige staat van instandhouding zijn de doelen in principe in termen van verbetering geformuleerd, bij een gunstige staat van instandhouding in termen van behoud. Hierop zijn soms uitzonderingen gemaakt. Zo zijn in sommige gevallen de doelen kwantitatief geformuleerd, wanneer voldoende actuele gegevens hiertoe voorhanden waren (conform de vogeldoelen). Met name bij trekvisserij zijn de landelijke doelen gerelateerd aan de betekenis van Nederland als toegangspoort voor Duitsland en België en daarmee op de samenhang in het Europese netwerk.

Broedvogels

De landelijke doelen voor broedvogels gaan in principe uit van behoud van omvang en kwaliteit van het leefgebied voor behoud van de actuele populatie in Nederland. Bij broedvogelsoorten met een ongunstige staat van instandhouding wordt doorgaans een herstelopgave geformuleerd. Omvang en kwaliteit van het leefgebied dienen te worden hersteld, zodat de populatie zich kan herstellen. De mate waarin herstel gewenst is, hangt mede af van:

- de gewenste omvang voor een duurzame populatie in termen van aantal paren en aantal sleutelpopulaties;
- internationale betekenis van de Nederlandse populatie, met name in EU-verband, zowel wat betreft aantal broedparen als wat betreft bijdrage aan de geografische spreiding.

Landelijke minimum populatie:
Hiermee wordt bij broedvogels bedoeld op het minimaal aantal noodzakelijke broedparen voor een duurzame landelijke populatie. Essentieel in het voortbestaan van de nationale populatie is het voorhanden zijn van voldoende sleutelpopulaties. Voor de meeste broedvogelsoorten wordt aangenomen dat een aantal van 20 sleutelpopulaties een goede garantie is voor een duurzame landelijke populatie. De landelijke minimumpopulatie wordt bepaald door het aantal gewenste sleutelpopulaties en het minimum aantal paren per sleutelpopulatie.

Sleutelpopulatie:
Bij broedvogels wordt de betekenis van een gebied mede bepaald door de omvang van de aanwezige broedpopulatie. Ligt de omvang van de populatie in een bepaald gebied boven een zekere kritisch aantal dan wordt gesproken van een sleutelpopulatie: "Een populatie waarvan de kans op uitsterven in de eerstkomende 100 jaren, bij gelijkblijvende habitatkwaliteit en hoeveelheid habitat, minder dan 5 % wordt geacht". De gewenste minimum omvang van een sleutelpopulatie is vooral afhankelijk van de levensduur van de vogels. Bij lang levende vogels (jaarlijkse sterfte 25-35%) bedraagt deze meer dan 20 paren (bijvoorbeeld roendomp (A021)), bij middel-lang levende soorten (jaarlijkse sterfte 35-45%) meer dan 40 paren (bijvoorbeeld grote karekiet(A298)) en bij kort levende vogels (jaarlijkse sterfte 45-55%) meer dan 100 paren (bijvoorbeeld rietzanger (A295)).

Indien broedvogels verspreid voorkomen wordt het niveau van een sleutelpopulatie in een specifiek gebied vaak niet gehaald. Vaak is dan op regionale schaal wel sprake van een min of meer samenhangende populatie met meerdere kernen (meta-populatie), die qua omvang wel het minimum niveau van de sleutelpopulatie overstijgt.

Tekstkader 3.2.3. Duurzaamheid broedvogels

Van expliciet belang zijn de broedvogels waarvoor Nederland een grote bijdrage levert aan de EU-populatie. Daarnaast zijn, uit een oogpunt van biodiversiteit, de soorten waarvan het voorkomen in Nederland de uiterste grens in geografische spreiding vormt, van extra belang. Deze laatste overweging is echter alleen toegepast bij soorten waarvan in Nederland een levensvatbare populatie aanwezig is. Het verdwijnen van deze soorten uit Nederland zou immers een afname van het EU-areal betekenen. Daarbij is echter wel meegewogen of sprake is van duurzame populaties. Zie verder ook tekstkader 3.2.3.

Niet-broedvogels

De landelijke doelen voor niet-broedvogels met een gunstige staat van instandhouding zijn geformuleerd in termen van behoud van de omvang en kwaliteit van het leefgebied voor het behoud van de actuele populatie in Nederland. Bij deze opgave wordt een draagkrachtschatting gegeven in de vorm van seizoensgemiddelde aantallen (gemiddelde van 12 opeenvolgende tellingen van juli t/m juni van het volgend jaar), gemiddeld over een periode waarin de populatie stabiel is en waarin geen redenen zijn om het leefgebied ongunstig te beoordelen. In gevallen dat de beschikbare gegevens niet toereikend zijn voor het berekenen van gemiddelden zijn seizoensmaxima gebruikt. Voor een aantal soorten is dit seizoensmaximum gelijk aan het januari-aantal.

Bij niet broedvogelsoorten met een ongunstige staat van instandhouding wordt in principe op landelijk niveau een herstelopgave geformuleerd. Dit betekent dat omvang en kwaliteit van het leefgebied op landelijk niveau zodanig hersteld dient te worden dat de populatie zich kan herstellen². De draagkrachtschatting in het landelijke doel is daarbij in principe gebaseerd op de omvang van de populatie in de jaren waarin de staat van instandhouding gunstig was. Daarop zijn de volgende uitzonderingen gemaakt:

- o als de ongunstige staat voortkomt uit een matig ongunstige trend (afname die niet leidt tot aantallen van minder dan 75% van de genoemde draagkrachtschatting) en/of een matig ongunstige toekomstverwachting. In deze gevallen wordt een behoudsopgave geformuleerd.
- o als volledig herstel van de situatie in de jaren met gunstige staat van instandhouding niet realistisch is of als de ongunstige staat voortkomt uit een ongunstige trend in aantallen of vermindering van de kwaliteit leefgebied én dat vooralsnog eerst nader onderzocht gaat worden of de draagkracht van de gebieden die de ongunstige staat veroorzaken zodanige (redelijkerwijs te nemen) maatregelen genomen kunnen worden zodat op landelijk niveau een herstelopgave geformuleerd kan worden. In deze gevallen wordt de draagkrachtschatting in het landelijk doel gebaseerd op de aantallen in een alternatieve periode of op een realistische schatting

van het aandeel van het verloren leefgebied dat herstel of verbeterd kan worden.

- o de te nemen maatregelen om herstel te bewerkstelligen nog om nadere studie vragen.

² Dit betekent overigens niet per definitie dat voor alle gebieden waarvoor de soort is aangemeld een herstelopgave geldt.

Proceslijn 2: gebieden

Stappen:

Focus

Stap 1: toedeling gebieden aan Natura 2000 landschap

Stap 2: formulering kernopgaven

Stap 3: toedeling van kernopgaven aan gebieden

Analyse

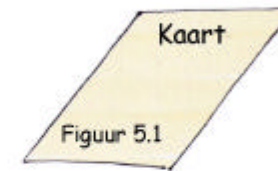
Stap 4: inschatting haalbaarheid

Stap 5: inschatting zwaarte opgave

Synthese

Stap 6: formulering gebiedsdoelen

Producten:

3.3 Proceslijn gebieden

Inleiding

In de proceslijn gebieden is op basis van een aantal stappen toegewerkt naar de formulering van doelen op gebiedsniveau. De volgende stappen zijn daarbij te onderscheiden:

Focus

- ❑ **Stap 1:** toedeling van gebieden aan één van de acht Natura 2000 landschappen;
- ❑ **Stap 2:** formuleren van kernopgaven voor deze landschappen;
- ❑ **Stap 3:** toedeling van kernopgaven aan concrete gebieden;

Analyse

- ❑ **Stap 4:** inschatting huidige situatie;
- ❑ **Stap 5:** inschatting voor zwaarte opgave;

Synthese

- ❑ **Stap 6:** formuleren van gebiedsdoelen.

De verschillende stappen om te focussen en de stappen van de analyse (stoplichtbenadering) zijn een aantal malen in een iteratief proces gezet. Van grof naar fijn en van fijn naar grof.

Concrete producten zijn: kernopgaven per landschap (hoofdstuk 5), analyses per landschap (achtergronddocumenten) en doelen op gebiedsniveau (vooralnog opgenomen in 162 gebiedendocumenten).

Focus

Natura 2000 landschappen (stap 1)

Om de toekenning van de doelen op gebiedsniveau hanteerbaar te maken is het Natura 2000 netwerk opgedeeld in acht zogenoemde Natura 2000 landschappen (stap 1). De acht landschappen onderscheiden zich duidelijk ten opzichte van elkaar wat betreft aard van de bijdrage aan het Natura 2000 netwerk en de meest relevante processen. De volgende landschappen zijn onderscheiden:

1. Noordzee, Waddenzee en Delta;
2. Duinen;

3. Rivierengebied;
4. Meren en Moerassen;
5. Beekdalen;
6. Hogere zandgronden;
7. Hoogvenen en
8. Heuvelland.

Figuur 3.1.1 geeft een beeld van de Natura 2000 gebieden ingedeeld in de acht landschappen.

Kernopgaven (stap 2)

Elk van deze Natura 2000 landschappen levert nu en op termijn een eigen specifieke bijdrage aan de instandhouding van biodiversiteit van de Europese Unie. Zonder compleet te zijn, kunnen voorbeeldsgewijs de volgende specifieke bijdragen van de landschappen genoemd worden:

- o Noordzee, Waddenzee en Delta: leefgebied schelpdiereters, slik- en zandplaten (H1140) en schorren en zilte graslanden (H1330);
- o Duinen: witte duinen (H2120), grijze duinen (*H2130) en vochtige duinvalleien (H2190);
- o Rivierengebied: stroomdalgraslanden (*H6120) en grasetende watervogels;
- o Meren en Moerassen: overgangs- en trilvenen (H7140), kranswierwateren (H3140), meren met krabbenscheer en fonteinkruiden (H3150) en moerasvogels;
- o Beekdalen: blauwgraslanden (H6410), vochtige alluviale bossen (*H91E0), kalkmoerassen (H7230) en beekprik (H1096);
- o Hogere zandgronden: oude eikenbossen (H9190), droge heiden (H4030), zandverstuivingen (H2330) en drijvende waterweegbree (H1831);
- o Hoogvenen: lenshoogvenen *H7110_A) en kraanvogels (A127);
- o Heuvelland: eiken-haagbeukenbossen H9160_B), kalkgraslanden (*H6210) en pionierbegroeiingen op rotsbodem (*H6110).

Elk van deze Natura 2000 landschappen heeft in meer of mindere mate ten gevolge van de historie van de bescherming van de gebieden en de aard van de

ligging in het omringende landschap eigen specifieke processen en daarmee verschillende 'knoppen waaraan gedraaid moet worden' om een meer duurzame bescherming van de gebieden en een meer gunstige staat van instandhouding van de voor het landschap specifieke habitattypen en soorten te garanderen.

Voor de acht Natura 2000 landschappen zijn allereerst op basis van de bijdragen, de belangrijkste verbeteropgaven, de aangewezen habitattypen en soorten en de 'knoppen waaraan gedraaid kan worden' kernopgaven geformuleerd (stap 2). In deze stap is informatie uit de proceslijn 1: niveau van habitattypen en soorten gebruikt.

De kernopgaven hebben in het bijzonder betrekking op habitattypen en soorten die sterk onder druk staan en/of waarvoor Nederland van groot of zeer groot belang is. De kernopgaven omvatten vaak meerdere soorten en habitattypen die op landschapsniveau en op gebiedsniveau om een samenhangende aanpak in het kader van beheer en inrichting vragen. Ze geven de belangrijkste behoud- en herstelopgaven per Natura 2000 landschap. De kernopgaven stellen prioriteiten (ook in het kader van de beheersplannen) ('richting geven') en brengen overeenkomsten en verschillen aan tussen en binnen de gebieden.

Toedeling van kernopgaven (stap 3)

Deze kernopgaven zijn vervolgens toebedeeld aan alle Natura 2000 gebieden (stap 3). Dit om de Natura 2000 doelen per gebied te concretiseren en te focussen. De toedeling van de kernopgaven geeft in feite aan welke gebieden de relatief grootste bijdrage leveren voor de realisering van de landelijke doelen. Bij de toedeling van de kernopgaven is vooral bepalend de actuele kwaliteit of de mate waarin een gebied een bijdrage levert of kan leveren aan het realiseren van het landelijke doel.

Deze stap is zorgvuldig uitgewerkt. De toedeling van de kernopgaven is gebaseerd op een inschatting van de huidige bijdrage van het gebied aan de van toepassing zijnde doelen op landelijk niveau. Hierbij is gebruik gemaakt van resultaten uit proceslijn 1, de beschikbare informatie over de gebieden uit deskundigenbijeenkomsten die voor dat doel zijn georganiseerd en de resultaten van de analyses.

Per gebied zijn in principe vier kernopgaven toebedeeld. Grotere en/of meer gevarieerde gebieden, of gebieden met een gedifferentieerde bijdrage aan het netwerk hebben meer kernopgaven toebedeeld gekregen. De toedeling (voor zover relevant voor de samenhang in het Natura 2000 netwerk) is gecheckt op geografische spreiding binnen de landschappen en over Nederland. Voor een aantal gebieden zijn kernopgaven van andere landschappen toebedeeld.

Hoe vaak een bepaalde kernopgave is toegekend aan diverse gebieden varieert. Vaker toekennen betekent niet dat de kernopgave belangrijker is, maar bijvoorbeeld dat meer gebieden een bijdrage moeten leveren om het landelijke doel te kunnen halen. Een sterk versnipperd voorkomen van een habitatype kan hieraan ten grondslag liggen. Voor het habitatype blauwgraslanden (H6410) geldt dit bijvoorbeeld. Het kan ook zo zijn dat het gat tussen de huidige situatie en het Natura 2000 doel op landelijk niveau groot is. Voor de goede orde zij opgemerkt dat voor alle habitattypen en soorten waarvoor een gebied is aangemeld, doelen zijn geformuleerd, ook als ze niet worden genoemd in de kernopgaven. In de gebiedendocumenten is aangegeven of een gebied is aangemeld voor de genoemde habitattypen en soorten. Indien dit niet het geval is, is dit in de kernopgave zichtbaar gemaakt.

Analyse - huidige situatie (stap 4)

Bij de analyse is de zogenoemde 'stoplichtbenadering' gehanteerd. Per gebied en per kernopgave is de 'huidige situatie' (inclusief sense of urgency) én de 'zwaarte van de opgave' gescoord.

Scoort de 'huidige situatie' **groen** dan betekent dit dat de gewenste situatie al is bereikt of kan worden bereikt met voorgenomen of geplande maatregelen op basis van bestaand beleid. **Oranje** betekent dat de gewenste situatie (deels) te bereiken is op basis van bestaand beleid. **Rood** betekent dat de gewenste situatie niet te bereiken is met bestaand beleid. Zo zijn bijvoorbeeld de kernopgaven 1.11 rust- en foerageergebieden en 1.16 diversiteit schorren en kwelders voor de Oosterschelde, in de wetenschap van de 'zandhonger' rood gescoord.

Een 'sense of urgency' is toegekend als binnen nu en 10 jaar mogelijk een onherstelbare situatie ontstaat. De inschatting is gemaakt dat een kernopgave en de daaronder liggende verplichting om minimaal de huidige waarden in stand te houden, dan niet meer realiseerbaar is. Twee categorieën zijn

onderscheiden: = opgave m.b.t. watercondities en = opgave m.b.t. beheer.

Analyse - zwaarte van de opgave (stap 5)

De 'zwaarte van de opgave' geeft in tijd, geld, schaal en maatschappelijk draagvlak aan hoe groot de afstand is tussen de huidige situatie en de gewenste situatie. Ook de zwaarte van de opgave is in de kleuren groen, oranje en rood gescoord. Deze analyse is onder meer gebaseerd op:

- ❑ bijeenkomsten met deskundigen en beheerders;
- ❑ een 'quick scan' van het KIWA betreffende huidige kwaliteit van de habitattypen, de huidige watercondities en de zwaarte van de opgave om tot de gewenste watercondities te komen (zie tekstkader 3.3.1.);
- ❑ achtergronddocumenten voor de Natuurbalans 2005 van het Milieu- en Natuurplanbureau;
- ❑ trendberekeningen van vogelaantallen door SOVON.

De resultaten van stap 4 en 5 worden afzonderlijk gepubliceerd op internet. In hoofdstuk 5 van dit document wordt alleen aangegeven of er sprake is van een wateropgave en/of sprake is van een 'sense of urgency' m.b.t. beheer of watercondities.

Synthese - gebiedsdoelen (stap 6)

Op basis van de stappen 'focus' en 'analyse' zijn in de synthese (stap 6) de gebiedsdoelen geformuleerd. Voor alle habitattypen en soorten zoals opgenomen in de Natura 2000 databases 2004 is een doel geformuleerd in termen van behoud en/of verbetering. Bijvoorbeeld behoud van oppervlakte, uitbreiding van oppervlakte of aantallen en/of behoud of verbetering van de kwaliteit van het habitatype of leefgebied.

Voor habitattypen en soorten vallend onder één van de kernopgaven zijn doorgaans doelen geformuleerd in termen van uitbreiding en/of verbetering. Voor een nadere toelichting op deze begrippen wordt verwezen naar hoofdstuk 5. Daarbij is nadrukkelijk rekening gehouden met de noodzakelijke inspanningen om de gewenste situatie te bereiken. Op een gebied is een hoger

Aanpak KIWA

Per Natura 2000 gebied is de kansrijkdom van habitattypen beoordeeld op basis van de knelpunten en kansanalyse van habitattypen van KIWA/EGG. Gekeken is naar de potenties voor het realiseren van voorlopige instandhoudingsdoelen voor de gebieden. De actuele en potentiële kwaliteit is bepaald (klassen goed, matig, afwezig maar met potentie voor ontwikkeling). Bij het actuele en potentiële voorkomen van de habitattypen is een inschatting gemaakt van het oppervlakte goed en matig ontwikkelde vormen. Voor dit concept zijn deze inschattingen voorlopig en slechts voor een deel van de gebieden gebaseerd op kwantitatieve informatie uit vegetatiekarteringen. De potentie voor het realiseren van de instandhoudingsdoelen is ingeschat in vier klassen: laag, matig, hoog en zeer hoog. In de klassen zeer hoog vallen de gebieden met een goede potentie voor een sterke uitbreiding van het oppervlakte. In een aantal gebieden hangt de potentie af van of er wel of niet wordt herbegrensd. De benodigde inspanning voor het realiseren van het instandhoudingsdoel is ingeschat voor de maatregelen binnen en buiten het Natura 2000 gebied voor de beleidsterreinen grondwater, oppervlaktewater en beheer. De zwaarte van de inspanning wordt bepaald door grote knelpunten met de zwaarste inspanning. Zulke knelpunten moeten worden opgelost om het gebiedsdoel te bereiken.

Tekstkader 3.3.1. Aanpak KIWA

doel neergelegd als het gebied een grote potentie heeft voor bepaalde habitattypen of soorten en er relatief weinig inspanning vereist is om dat hogere doel te halen. Op een gebied met dezelfde potentie maar waar voor de realisering daarvan een grotere inspanning nodig is, is een lager doel neergelegd.

Concreet betekent dit, dat voor een habitatype of een soort de relatief grootste bijdrage komt van een gebied waar nu de ecologische vereisten het best op orde zijn, de huidige relatieve bijdrage groot is of dat de potentiële relatieve bijdrage groot is en op termijn de ecologische vereisten relatief makkelijk op orde te brengen zijn. Op deze wijze is handen en voeten gegeven

Broedvogels – stappen bij formulering gebiedsdoelen:

Uitgangspunt: het gebied is aangemeld voor een bepaalde soort, dit betekent dat soort én leefgebied aldaar behouden moet worden.

Stap 1 inzicht in aantalontwikkeling (trend):

hierbij wordt gekeken naar de ontwikkeling van de populatie sinds 1980. Voor de visetende kustvogels en de roofvogels is gekeken naar de periode daarvoor. Dit heeft te maken met sterke teruggang van de populaties na 1980 t.g.v. gifstoffen in het milieu.

Stap 2 bepaling draagkracht:

op basis van de trend en de mogelijke factoren daarop van invloed wordt de draagkracht van een gebied (het aantal paren dat een gebied op basis van omvang en leefgebiedcondities kan herbergen) bepaald. Meestal is dat het maximale aantal vastgestelde paren over een interval van enkele jaren gedurende de periode 1980-2002 ('historische potentie').

Stap 3: vaststellen doel op gebiedsniveau:

- Herstel:
 - o als de trend negatief is en 'historische potentie' realistisch wordt geacht en de te nemen maatregelen als realistisch worden ingeschat.
- Behoud:
 - o als 'historische potentie' niet meer haalbaar wordt geacht op grond van factoren die ten grondslag liggen aan negatieve trend.
 - o bij stijgende en stabiele lokale trend.

Stap 4: 'optellen' van doelen op gebiedsniveau: Wanneer het totaal van de doelen op gebiedsniveau, verhoogd met het aandeel broedparen dat buiten de Natura 2000 gebieden broedt, nog duidelijk beneden het landelijke doel is, dan is aan andere Natura 2000 gebieden ('complementaire doelen') ook een doel voor de betreffende soort toegekend. Voor een aantal kustbroedvogels is er gezien het sterk wisselend voorkomen van de soorten gekozen voor de formulering van regio-doelen. Dit geldt onder meer voor de zwartkopmeeuw (A176) en de bontbekplevier (A137).

Tekstkader 3.3.2. Stappen bij de formulering van gebiedsdoelen voor broedvogels

aan de volgende hoofdlijnen uit de Natura 2000 contourennotitie: 1. maximaal aansluiten bij nationale beleid, 2. haalbare en betaalbare doelstellingen. De doelen voor habitattypen en soorten zijn o.a. ten gevolge van verschillen in beschikbare informatie enigszins van elkaar verschillend. De doelen voor vogels noemen concrete aantallen. Voor de habitattypen en de meeste overige soorten is dat op dit moment niet mogelijk. Dit laat onverlet dat op basis van de gehouden consultatiebijeenkomsten en raadpleging van deskundigen en terreinbeheerders een duidelijk beeld beschikbaar is van de relatieve bijdrage die concrete gebieden leveren aan concrete habitattypen.

Bij vogels is wat betreft de aantallen gebruik gemaakt van meer recente informatie. De gebiedsdoelen zijn zowel gebaseerd op cijfers over de relatieve bijdrage van gebieden in de internationale en nationale populatie als op informatie over de aantaltrends (draagkracht) in de gebieden (zie tekstkaders 3.3.2. en 3.3.4.). De doelen voor broedvogels zijn geformuleerd als behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van tenminste xx paren of als uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste xx paren. In de toelichting op het doel wordt aangegeven of het gebied voldoende draagkracht heeft voor een sleutelpopulatie of dat het gebied een bijdrage levert aan een sleutelpopulatie.

De doelen voor niet-broedvogels zijn geformuleerd als behoud omvang en kwaliteit leefgebied of als uitbreiding van omvang en/of verbetering kwaliteit van het leefgebied, waarbij met een getal wordt aangegeven hoeveel vogels dit leefgebied gemiddeld huisvest (draagkrachtschatting). Omdat het aantal vogels niet altijd alleen door plaatselijke omstandigheden wordt bepaald staat het leefgebied in het doel centraal en is het aantal vogels op zichzelf niet afrekenbaar (zie ook tekstkader...). Zo mogelijk is de draagkrachtschatting berekend uit maandelijkse tellingen per seizoen (seizoensgemiddelde: juli t/m juni van het daaropvolgende jaar), gemiddeld over de periode 1999/2000-2003/2004, of, bij een ongunstige staat van instandhouding, over een nader gespecificeerde periode. Als geen maandelijkse tellingen beschikbaar waren, zijn januari-tellingen of seizoensmaxima gebruikt (dit wordt expliciet weergegeven in het doel). Bij niet-broedvogels wordt onderscheid gemaakt tussen slaappleaatsfuncties en foerageerfuncties. Dit wordt aangeduid in de toelichting op het doel. Bij ganzen, die in grote aantallen buiten de Natura

2000 gebieden foerageren, wordt voor gebieden die zowel een slaapplaatsfunctie als een foerageerfunctie hebben met twee getallen in de doelen gewerkt. De getallen voor de slaapplaatsfunctie zijn in de regel gebaseerd op tellingen uit de periode 1999/2000-2003/2004 (seizoensmaxima)³.

Complementaire doelen

Voor de meeste habitattypen en soorten kan het landelijk doel gerealiseerd worden met de gebiedsdoelen zoals gebaseerd op de aanmeldingen bij de Europese Commissie. Voor een aantal soorten en habitattypen dragen de 'voorkomens' buiten de Natura 2000 gebieden bij aan de realisering van het landelijk doel. Voor een beperkt aantal habitattypen en soorten is om een aantal redenen er voor gekozen doelen op basis van artikel 10a, lid 3 van de Natuurbeschermingswet te formuleren. Een van de redenen is om de opgave te focussen op het Natura 2000 netwerk op dat een zo minimaal mogelijke opgave voor de realisering van de landelijke doelen buiten het Natura 2000 netwerk wordt gelegd. Het betreft met name habitattypen en soorten waarvoor Nederland een bijzondere verantwoordelijkheid heeft wat betreft relatief belang en de mate waarin de habitattypen en soorten onder druk staan.

Voor de formulering van deze complementaire doelen worden twee categorieën onderscheiden:

- Categorie 1: Voor soorten en habitattypen met een zeer ongunstige staat van instandhouding én voor soorten en habitattypen met een lage landelijke dekking en/of onvoldoende geografische spreiding zijn "Habitatrichtlijndoelen" toegekend aan Vogelrichtlijngebieden én "Vogelrichtlijndoelen" aan Habitatrichtlijngebieden.
- Categorie 2: Voor soorten en habitattypen met een zeer ongunstige staat van instandhouding waarvoor in concrete gebieden goede kansen aanwezig zijn voor de vestiging van een populatie of de ontwikkeling van een habitattypen zijn complementaire doelen geformuleerd. Deze doelen zijn

³ Als getallen uit minder dan vijf van deze seizoenen beschikbaar waren zijn zo mogelijk ook getallen uit 2004/2005 en 2005/2006 gebruikt. Als slechts één getal beschikbaar was, is geen waarde in het doel genoemd. De omvang van de slaapplaatsfunctie kan in het kader van Natura 2000 beheerplannen verder worden uitgewerkt.

alleen toegekend aan Habitatrichtlijngebieden. Het betreft ontwikkeldoelen.

In tekstkader 3.3.3. is aangegeven voor welke soorten en habitattypen deze complementaire doelen zijn geformuleerd.

Met behulp van deze instandhoudingsdoelen, die overigens met de grootst mogelijke terughoudendheid zijn geformuleerd, is de realisering van de landelijke doelen in voldoende mate gewaarborgd. Deze doelen maken volwaardig onderdeel uit van de aanwijzingsbesluiten, ze worden echter niet 'aangemeld' bij de Europese Commissie. Wellicht ten overvloede zij opgemerkt dat de Natura 2000 standaardformulieren zo zijn opgebouwd dat wel de informatie over Vogelrichtlijnwaarden in Habitatrichtlijngebieden en visa versa gemeld wordt, dit betekent echter niet dat sprake is van 'aanmelding'.

Complementaire doelen

Categorie 1:

Habitattypen: H1330_B schorren en zilte graslanden (binnendijks), H3150 meren met krabbenscheer en fonteinkruiden, H3260_B beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden), H3270 slijkige rivieroever, *H6120 stroomdalgraslanden, H6410 blauwgraslanden, H7140 overgangs- en trilvenen, *H91EO vochtige alluviale bossen, H91FO droge hardhoutoibossen;

Soorten: H1016 zeggekorfslak, H1082 gestreepte waterroofkever, H1095 zeeprík, H1099 rivierprík, H1106 zalm, H1103 fint, H1134 bittervoorn, H1145 grote modderkruiper, H1166 kamsalamander, H1318 meervleermuis, H1337 bever, *H1340 noordse woelmuis, H1903 groenknolorchis;

Broedvogels: A021 roerdomp, A022 woudaap, A153 watersnip, A197 zwarte stern, A275 paapje, A277 tapuit, A292 snor, A298 grote karekiet.

Categorie 2:

habitattypen: H6410 blauwgraslanden, *H7110 actieve hoogvenen, H7230 kalkmoerassen;
soorten: H1037 gaffellibel, H1042 gevlekte witsnuitlibel, H1059 pimperlblauwtje, H1061 donker pimperlblauwtje en H1102 elft.

Tekstkader 3.3.3. Habitattypen en soorten waarvoor complementaire doelen zijn geformuleerd

Niet-broedvogels – stappen bij formulering gebiedsdoelen:

Uitgangspunt: het gebied is aangemeld voor een bepaalde soort, dit betekent dat soort én leefgebied aldaar behouden moeten worden. Omdat niet-broedvogels ook gestuurd worden door ontwikkelingen in andere gebieden is een lokale afname niet in alle gevallen gekoppeld aan een verslechtering van het leefgebied.

Stap 1 inzicht in aantalontwikkeling (trend): hierbij wordt zo mogelijk gekeken naar maandgemiddelden per seizoen (gemiddelde van maandelijkse tellingen van juli t/m juni van het volgend jaar) en een daardoor berekende trend. Voor trendbeoordeling wordt gebruik gemaakt van trends in de ontwikkeling van de populatie over de laatste tien jaar en over een zo lang mogelijke periode vanaf 1980/1981.

Stap 2 bepaling draagkracht: Per gebied wordt een opgave geformuleerd, met een indicatie van de gewenste draagkracht in aantallen vogels.

Voor soorten die geen landelijke ontwikkelopgave hebben is de draagkrachtschatting gebaseerd op het gemiddelde van de seizoensgemiddelden van 1999/2000 t/m 2003/2004. In de toelichting worden dan twee opties aangegeven:

1. Behoud van de huidige situatie is voldoende gezien de landelijke staat van instandhouding (bij gunstige staat).
2. Behoud van de huidige situatie is voldoende, op landelijk niveau is geen herstelopgave geformuleerd.

Bij soorten met een landelijk ongunstige staat van instandhouding wordt vastgesteld of processen in het gebied hebben bijgedragen aan deze landelijke staat.

1. Zo niet, dan geldt de hiervoor beschreven benadering. In de toelichting staat dan: behoud van de huidige situatie is voldoende, de waarschijnlijke oorzaak van de landelijk ongunstige staat van instandhouding is niet gelegen in dit gebied.
2. Als het gebied wel een rol heeft gespeeld bij het bereiken van de landelijk ongunstige staat, en een herstelopgave aan het gebied wordt toegekend, wordt zo mogelijk met trendgegevens en gebiedskennis een periode gedefinieerd waarin de situatie lokaal dan wel landelijk gunstig was, waarna de gemiddelde aantallen in deze periode als draagkrachtindicatie dienen bij een ontwikkelopgave. In de toelichting staat dan de periode vermeld waarover de draagkrachtindicatie is berekend.
3. Tevens wordt een inschatting gemaakt of de te nemen maatregelen bekend of realistisch zijn. Afhankelijk daarvan kan in voorkomende situaties een behoudsdoel en/of een studieopgave worden geformuleerd.

Tekstkader 3.3.4. Stappen bij de formulering van gebiedsdoelen bij niet-broedvogels.

Ten gunste formulering

De doelen worden in principe in omvang, ruimte en tijd nader uitgewerkt in de Natura 2000 beheersplannen. In het algemeen geldt dat voldoende 'ruimte' in de gebieden aanwezig is om de geformuleerde doelen te realiseren. In een beperkt aantal situaties, m.n. in het Natura 2000 landschap Rivierengebied en Duinen is gewerkt met zogenoemde 'ten gunste' formuleringen. Daarbij is aangegeven dat voor een bepaalde soort of habitattype enige afname is toegestaan t.g.v. andere soorten of habitattypen die sterk onder druk staan en waarvoor in het concrete gebied doelen in termen van uitbreiding omvang leefgebied of uitbreiding oppervlakte zijn geformuleerd. Voor de smient (A050) is bijvoorbeeld aangegeven dat enige achteruitgang is toegestaan ten gunste van de habitattypen stroomdalgraslanden (*H6120), glanshaver- en vossenstaarthooiden (H6510) en vochtige alluviale bossen (*H91E0), droge hardhoutooidbossen (H91F0) en de broedvogelsoorten porseleinhoen (A119) en kwartelkoning (A122). Deze vorm van 'richting geven' is slechts in een beperkt aantal situaties nodig en is gezien de filosofie van 'ruimte laten' zo terughoudend als mogelijk toegepast. Alleen in die situaties waar dit gezien de landelijke staat van instandhouding en gezien de geformuleerde landelijke doelen strikt nodig is.

4. Natura 2000 opgaven en doelen op landelijk niveau

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de proceslijn 1, habitattypen en soorten gepresenteerd, omfattende de scores voor relatief belang, beoordeling staat van instandhouding, de belangrijkste verbeteropgaven en de Natura 2000 doelen op landelijk niveau.

4.1 Inleiding

Deze inleiding geeft in het kort aan wat de producten van proceslijn 1: habitattypen en soorten zijn.

In het hoofdstuk Natura 2000 opgaven en doelen staat een aantal resultaten van de proceslijn habitattypen en soorten. Achtereenvolgens komen aan de orde:

- Bepaling van relatief belang (paragraaf 4.2);
- Beoordeling staat van instandhouding (paragraaf 4.3);
- Belangrijkste verbeteropgaven (paragraaf 4.4) én
- Natura 2000 doelen op landelijk niveau (paragraaf 4.5).

De resultaten van de eerste stap van de proceslijn habitattypen en soorten staan in het Natura 2000 profielendocument (gepland 3e kwartaal 2006)

4.2 Relatief belang van de Nederlandse natuur

In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van het relatief belang van Nederland in Europees verband. Een compleet beeld is opgenomen in bijlage 9.2.

Inleiding

In de Natura 2000 contourennotitie is opgenomen dat het relatief belang van Nederland voor habitattypen en soorten één van de hoofdlijnen is bij de formulering van de Natura 2000 doelen. Zo geeft hoofdlijn 4 aan dat bij de formulering van de doelen een hogere inzet wordt nagestreefd voor soorten en habitattypen waar Nederland relatief belangrijker voor is en eveneens voor soorten en habitattypen die sterk onder druk staan. In paragraaf 3.2 is ingegaan op de methode. In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van het relatief belang van Nederland in Europees verband. Een compleet overzicht is opgenomen in bijlage 9.2.

Relatief belang per Natura 2000 landschap

Alle Natura 2000 landschappen hebben habitattypen en/of soorten van groot of zeer groot relatief belang.

Enkele voorbeelden zijn:

- **Noordzee, Waddenzee en Deltagebied:** permanent overstromde zandbanken (Noordzee-kustzone) (H1110_B) en permanent overstromde zandbanken (getijdengebied) (H1110_A), slik- en zandplaten (getijdengebied) (H1140_A) en grote stern (A191);
- **Duinen:** grijze duinen (kalkrijk) (*H2130_A) en grijze duinen (heischraal) (*H2130_C), groenknolorchis (H1903) en nauwe korfslak (H1014);
- **Rivierengebied:** stroomdalgraslanden (*H6120), glanshaver- en vossenstaarthooilanden (H6510) en kuifeend (A061);
- **Meren en moerassen:** overgangs- en trilvenen (H7140), grote vuurvlinder (H1060) en kleine zwaan (A037);
- **Beekdalen:** blauwgraslanden (H6410);
- **Hogere zandgronden:** heischrale graslanden (*H6230) en drijvende waterweegbree (H1831);
- **Hoogvenen:** herstellende hoogvenen (H7120);
- **Heuvelland:** kalkgraslanden (*H6210).

De landschappen Noordzee, Waddenzee en Deltagebied; Rivierengebied en Meren en Moerassen herbergen de meeste soorten en habitattypen die relatief belangrijk zijn. Dit is logisch gezien de ligging van Nederland. Dit laat onverlet dat alle Natura 2000 landschappen een essentiële bijdrage leveren aan het Europese netwerk.

Relatief belang habitattypen en soorten

Ondanks het geringe oppervlak is Nederland in Europese context voor een aantal habitattypen en (vogel)soorten van 'zeer groot relatief belang'. De aantallen niet-broedvogels waarvoor Nederland van zeer groot belang is springen eruit. Het relatief belang van de soorten van bijlage II en van de broedvogels komt met elkaar overeen: ongeveer een kwart scoort in de categorie 'zeer groot'. Figuur 4.2.1. geeft een beeld van de verdeling van de scores over de verschillende klassen voor relatief belang voor habitattypen en (vogel)soorten. In bijlage 9.2 is voor alle habitattypen en soorten aangegeven welke scores zijn toegekend.

Habitattypen

Voor ongeveer de helft van de habitattypen is Nederland van 'zeer groot belang'. Dit hangt deels samen met het criterium 'ecologische variatie' en deels met het criterium 'relatief groot aandeel in Europa'. Voor bijvoorbeeld de volgende habitattypen is dit van toepassing: slik- en zandplaten (getijdengebied) (H1140_A), zilte pionierbegroeiingen (zeekraal) (H1310_A); grijze duinen (kalkrijk, *H2130_A en heischraal, *H2130_C), zandverstuivingen (H2330), zwakgebufferde vennen (H3130), vochtige heiden (H4010), *stroomdalgraslanden (*H6120), blauwgraslanden (H6410), heischrale graslanden (*H6230), overgangs- en trilvenen (H7140) en glanshaver- en vossenstaartgraslanden (H6510).

Soorten

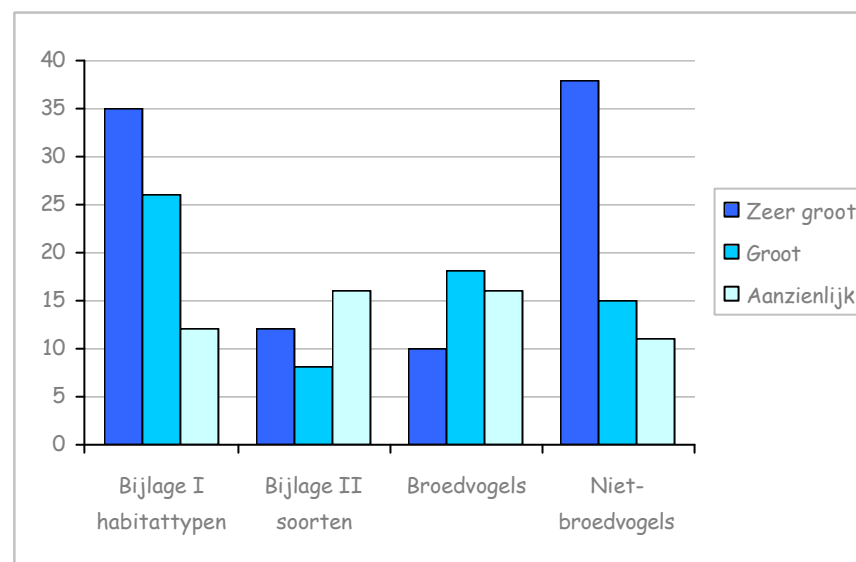
Voor bijlage II soorten als grote vuurvlinder (H1060), noordse woelmuis (*H1340), nauwe korfslak (H1014), tonghaarmuts (H1387), drijvende waterweegbree (H1831) en groenknolorchis (H1903) is Nederland van zeer groot belang. Verder voor de vissoorten bittervoorn (H1134), grote modderkruiper (H1145) en kleine modderkruiper (H1149). Daarentegen is

Nederland voor een soort als de geelbuikvuurpad (H1193) van minder belang (score C: aanzienlijk).

Broedvogels

Wat betreft broedvogels is Nederland voor een beperkt aantal broedvogels van zeer groot belang. Deze score is enerzijds gebaseerd op het aandeel dat de Nederlandse populatie heeft in de totale EU-populatie heeft en anderzijds op de ligging van Nederland in het Europese verspreidingsgebied.

Broedvogels waarvan een aanzienlijk deel van de EU-populatie in Nederland broedt, zijn kustbroedvogels en moerasvogels.

Figuur 4.2.1. Scores relatief belang voor habitattypen en (vogel)soorten

Vanuit het oogpunt van het behoud van areaal in Europa zijn ook de soorten van belang waarvoor het Nederlandse broedgebied de zuidelijke of de noordelijke uitloper van het areaal vormt. Aan de zuidgrens van de Europese verspreiding bevinden zich de noordse stern (A194) en eider (A063) en aan de noordgrens strandplevier (A138) en roodborsttapuit (A276). Voor enkele moerasvogels

vormt het voorkomen in Nederland een relatief geïsoleerde voorpost in het areaal: dit geldt voor lepelaar (A034), purperreiger (A029), grote zilverreiger (A027) en woudaap (A022).

Niet-broedvogels

De niet-broedvogels zijn voor het overgrote deel van 'zeer groot relatief belang'. Deels volgt dit uit de systematiek van de selectie van de Vogelrichtlijn-gebieden. Immers alleen gebieden met meer dan 1% van de internationale populatie van een soort zijn aangewezen. Maar daarnaast is Nederland van groot internationaal belang voor trekkende watervogels, gezien de strategische

ligging op de trekroutes en de aanwezigheid van voedselrijke wateren en intergetijdengebieden, die minder snel dichtvriezen.

Nederland is het belangrijkste voor de grasetende watervogels (in het bijzonder ganzen), gevolgd door steltlopers. Voor een aantal soorten, grotendeels uit deze categorieën, is het van belang van Nederland zo groot dat meer dan de helft van de internationale populatie hier jaarlijks verblijft. Dat geldt voor kleine zwaan (A037), kleine rietgans (A040), kolgans (A041), dwerggans (A042), grauwe gans (A043), brandgans (A045), smient (A050), krakeend (A051), slobbeend (A056) en rosse grutto (A157).

4.3 Staat van instandhouding habitattypen en soorten

In deze paragraaf wordt door de oogharen heen een beeld geschetst van de staat van instandhouding van de habitattypen en soorten waarvoor Nederland een verplichting is aangegaan. Een meer gedetailleerd overzicht is opgenomen in bijlage 9.2. Een verdere toelichting op de beoordeling van de staat van instandhouding is te vinden in de Natura 2000 profielen.

Inleiding

Beoordeling van staat van instandhouding is nodig voor de formulering van de Natura 2000 doelen. Er zijn raakvlakken met een aantal hoofdlijnen uit de Natura 2000 contourennotitie voor de formulering van de doelen. Hoofdlijn 3 stelt dat in beginsel de bestaande kwaliteit en omvang in Nederland en in concrete gebieden te handhaven is én waar nodig in een gunstige staat van instandhouding is te brengen. Hoofdlijn 4 betreft de hogere inzet voor soorten en habitattypen waar Nederland relatief belangrijker voor is en die sterk onder druk staan. Verder heeft de beoordeling van de staat van instandhouding belangrijke informatie opgeleverd over het perspectief van habitattypen en soorten op de langere termijn binnen Nederland (hoofdlijn 5 en 6).

De EU-lidstaten zijn de verplichting aangegaan om alle maatregelen te nemen, die nodig zijn om een gunstige staat van instandhouding van soorten en habitattypen van communautair belang te realiseren. Voor Nederland betreft het 51 habitattypen, 95 vogelsoorten en 36 soorten. Voor de goede orde zij opgemerkt dat de in dit document behandelde soorten de zogenoemde bijlage II soorten betreft. Ook voor de soorten van bijlage IV van de Habitatrichtlijn geldt dat Nederland de verplichting is aangegaan voor de realisering van een

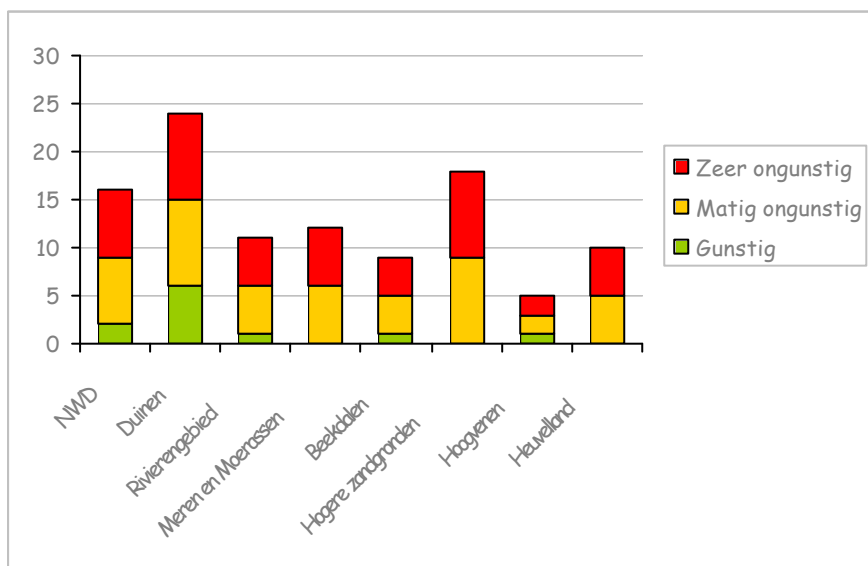
gunstige staat van instandhouding. Deze soorten vallen echter buiten het bestek van Natura 2000.

Staat van instandhouding habitattypen

Nederland heeft een verantwoordelijkheid voor 51 habitattypen. Bij de selectie van de gebieden én bij het formuleren van de Natura 2000 doelen is gewerkt met subtypen. In totaal betreft het 73 (sub)typen. Momenteel bevindt 14% van de habitattypen zich in een gunstige staat van instandhouding, voor 52% is de staat matig ongunstig en voor 34% zeer ongunstig. Figuur 4.3.1. geeft een beeld van de scores van de verschillende klassen van de staat van instandhouding voor de habitattypen per Natura 2000 landschap. Voor een compleet overzicht zie bijlage 9.2.

Relatief goed (score gunstig) gaat het met de struwelen en met de pionierbegroeiingen. De eerste groep heeft in ons land een relatief grote oppervlakte. Er ligt wel een herstelopgave voor de kwaliteit, vooral wat betreft de aan deze systemen verbonden fauna. Pionierbegroeiingen, die relatief eenvoudig te herstellen en te creëren zijn, hebben al geprofiteerd van recente herstelmaatregelen, bijvoorbeeld langs de grote rivieren. Dit laat onverlet dat

ze zowel wat betreft kwaliteit als oppervlakte nog matig ongunstig scoren. Ongeveer de helft van de habitattypen in de duinen, zoals o.a. kruipwilgstruwelen (H2170), duindoornstruwelen (H2160), embryonale duinen (H2110) en duinbossen (droog) (H2180_A) verkeert in een gunstige staat van instandhouding. Dit laat onverlet dat er in bepaalde delen van Nederland te korten kunnen zijn. De toestand van de zogenoemde grijze duinen (*H2130) (prioritair type én type waarvoor Nederland relatief belangrijk is) is zeer ongunstig ten gevolge van het wegvallen van begrazing (epidemie onder de konijnen) en vermessing.

Figuur 4.3.1. Staat van instandhouding habitattypen per Natura 2000 landschap

Matig ongunstig scoren onder andere de habitattypen van zoete wateren, bossen en heiden. De laatste decennia hebben bossen zich op ruime schaal spontaan kunnen ontwikkelen, waardoor ze qua oppervlakte gunstig scoren. Het beeld van de structuur en functie (en de daaraan gekoppelde soortensamenstelling) is minder gunstig. Hier ligt een duidelijke herstelopgave (aandachtspunt voor beheer). Ook voor de zoete wateren geldt dat Nederland

een relatief groot oppervlak heeft, maar dat de soortensamenstelling niet optimaal is. Het betreft habitattypen, zoals kranswierwateren (H3140), meren met krabbenscheer en fonteinkruiden (H3150), tevens belangrijke leefgebieden voor vogels en vissen.

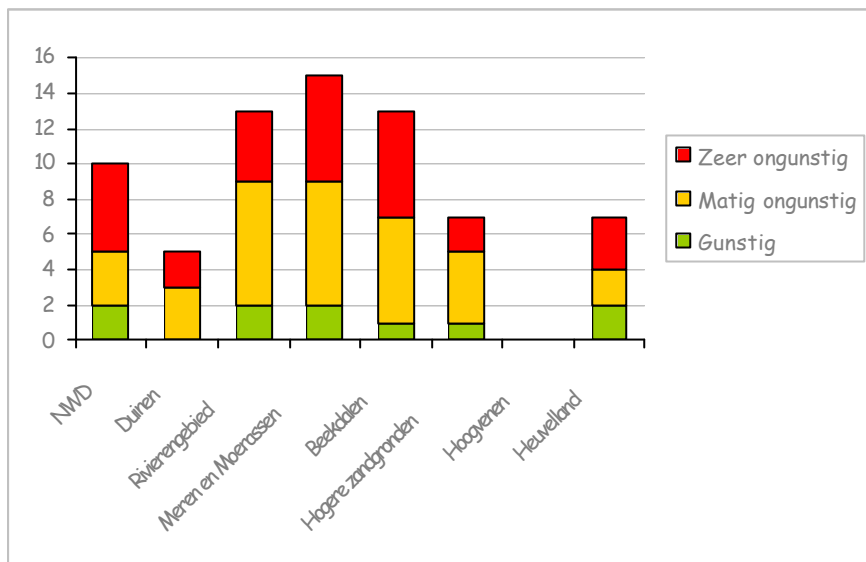
Zeer ongunstig scoren de hoogvenen en een aantal habitattypen van zoute wateren. Droge heiden (H4030) scoren zeer ongunstig op basis van de huidige kwaliteit (structuur en functie). Verder scoren zeer ongunstig een aantal graslanden (stroomdalgraslanden (*H6120), blauwgraslanden (H6410), glanshaver- en vossenstaarthooilanden (H6510) (incl. Kievitsbloemhooilanden) en heischrale graslanden (*H6230), moerassen (overgangs- en trilvenen (H7140) en kalkmoerassen (H7230), hardhoutoibossen (H91F0) en zandverstuivingen (H2330).

Staat van instandhouding soorten

Van de 36 soorten (inclusief platte schijfhoorn (H101X)) heeft slechts een minderheid van vijf soorten (14%) een gunstige staat van instandhouding; 15 soorten (42%) worden beoordeeld als matig ongunstig en 16 soorten (44%) als zeer ongunstig. Figuur 4.3.2. geeft een beeld van de scores van de verschillende klassen van de staat van instandhouding voor de soorten per Natura 2000 landschap. Voor een compleet overzicht wordt verwezen naar bijlage 9.2.

Voor twee soorten, waarvan de ondersoorten die beschermd moeten worden exclusief in ons land voorkomen, de grote vuurvlieder (H1060) en de noordse woelmuis (*H1340), is de staat van instandhouding zeer ongunstig. Bij de noordse woelmuis (*H1340) komt dat vooral doordat een aantal geïsoleerde deelpopulaties in Friesland onder druk staan. De grote vuurvlieder (H1060) komt slechts in één gebied voor in een duurzame populatie, voldoende geschikt voortplantingsbiotoop blijft een risicofactor.

Met de twee andere vlindersoorten, het donker pimperlblauwtje (H1061) en het pimperlblauwtje (H1059), waar Nederland een minder grote verantwoordelijkheid voor heeft, gaat het eveneens niet goed.

Figuur 4.3.2. Staat van instandhouding bijlage II soorten per Natura 2000 landschap

Gaffellibel (H1037), gevlekte witsnuitlibel (H1042) én gestreepte waterroofkever (H1082) scoren ook zeer ongunstig. De spaanse vlag (*H1078), een relatief nieuwe soort voor Nederland, scoort daarentegen op alle onderdelen gunstig.

Met betrekking tot de groenknolorchis (H1903) kan worden geconcludeerd dat de soort het sterkst is achteruitgegaan in het binnenland (door areaal en kwaliteitsverlies van trilvenen); in de duinen komen nog vitale populaties van deze soort voor.

Trekvissen als elft (H1102), fint (H1103) en zalm (H1106) scoren zeer ongunstig. Zeeprik (H1095) scoort matig ongunstig en de rivierprik (H1099) scoort gunstig. Voor trekvissen als elft, zalm en zeeprik is Nederland vooral van belang als toegangspoort naar de rivieren Rijn en Maas. Voor de overige trekvissen is Nederland ook van belang als paai- en opgroeigebied, daarnaast is een goed functionerende verbinding naar het Duitse en Vlaamse achterland van groot belang voor de samenhang in het Natura 2000 netwerk.

Staat van instandhouding vogels

Voor 95 vogelsoorten heeft Nederland een verplichting in Europees verband. Een aantal soorten is zowel als broedvogel én als niet-broedvogel beoordeeld voor wat betreft de staat van instandhouding.

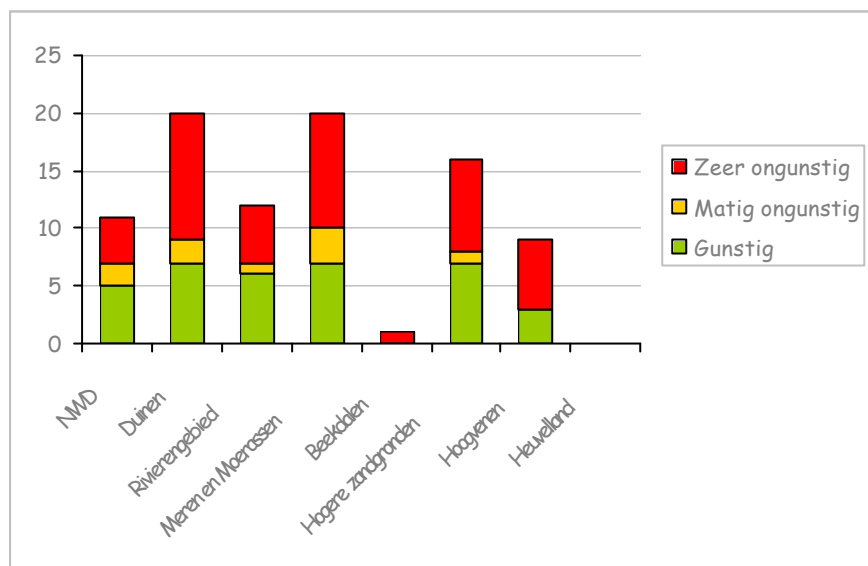
Opvallend is het grote verschil in de staat van instandhouding van enerzijds de in ons land broedende vogels ('broedvogels') en anderzijds de elders broedende vogels die in ons land alleen doortrekken of overwinteren ('niet-broedvogels'). Met de niet-broedvogels gaat het in het algemeen veel beter dan met de broedvogels. Voor een compleet overzicht wordt verwezen naar bijlage 9.2. Figuur 4.3.3. en figuur 4.3.4. geven een beeld van de staat van instandhouding van de broedvogels en niet-broedvogels per Natura 2000 landschap.

Broedvogels

Op de Nederlandse lijst staan veel soorten van internationaal bedreigde groepen. Het betreft vooral vogels die broeden in moerassen (zoals roerdomp A021, purperreiger (A029), woudaap (A022), zwarte stern (A197), grote karekiet (A298), snor (A292) en porseleinhoen (119)), kustbroedvogels (zoals grote stern (A191), dwergstern (A195), kluut (A132), visdief (A193), strandplevier (A138), tapuit (A277), velduil (A222) en blauwe kiekendief (A082)) en soorten gebonden aan plas-dras situaties (kemphaan (A151), watersnip (A153)). Achteruitgang van geschikt leefgebied binnen Nederland is voor al deze soorten de belangrijkste oorzaak.

Een aantal soorten van heide en stuifzanden (korhoen (A107), draaihals (A233), duinpieper (A255), tapuit (A277)) is sterk achteruitgegaan. Belangrijkste oorzaak daarvoor is de vergrassing van het leefgebied ten gevolge van stikstofdepositie en minder intensief beheer in combinatie met nattere winters. Voor twee soorten waarvoor Nederland aan de rand van het verspreidingsgebied ligt, is het 'twee voor twaalf': korhoen (A107) en duinpieper (A255).

Hier staat tegenover dat het met de lepelaar (A034), een soort waar Nederland relatief belangrijk voor is, goed gaat (score gunstig). Recent sterk toenemende soorten als grote (A027) en kleine zilverreigers (A026) ontwikkelen zich voorspoedig binnen Nederland (score: gunstig).

Figuur 4.3.3. Staat van instandhouding broedvogels per Natura 2000 landschap

Niet-broedvogels

Nederland is gezien zijn ligging én op grond van het relatief grote aandeel vogels dat tijdelijk in ons land verblijft, een zeer belangrijk gebied voor niet-broedvogels (trekvoegels). Het betreft vooral soorten van internationaal stabiele groepen (toendra, taiga en hoogvenen). De soorten overwinteren binnen Nederland vooral in de waterrijke gebieden en foerageren deels op grasland en akkers.

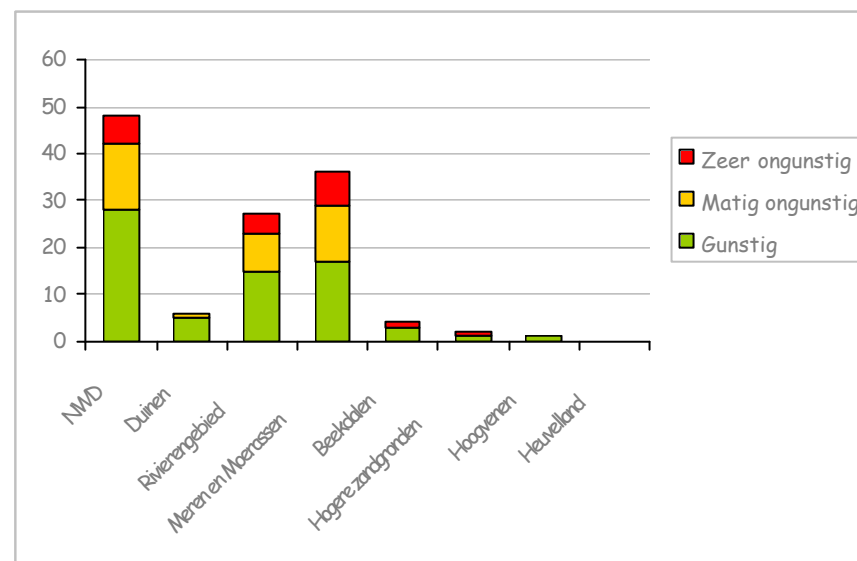
Van de 64 soorten niet-broedvogels scoren 33 gunstig (52%), 18 matig ongunstig (28%) en 12 zeer ongunstig (19%) (1 soort nog niet beoordeeld). Voor een compleet overzicht zie bijlage 9.2.

Gunstig scoren grasetende watervogels (ganzen en smienten (A50)) als gevolg van het ruime voedselaanbod (veel eiwitrijk gras). De vraag kan gesteld worden of de huidige aantallen in Nederland niet boven het niveau van 'gunstige staat van instandhouding' liggen ten gevolge van bemesting van graslanden.

Zwemeenden (zoals krakeend (A051), wilde eend (A053), slobeend (A056)) scoren eveneens gunstig. Dit komt mede voort uit de toename van geschikt leefgebied (o.a. door minder jacht) in geheel Europa.

Herstel van de populaties van roofvogels (visarend (A094) en slechtvalk (A103) elders in Europa heeft een gunstig effect op het voorkomen van de soort in Nederland waar ook voldoende interessant leefgebied aanwezig is.

De soorten afhankelijk van schelpdierbanken (zoals eider (A063), topper (A062), scholekster (A130), kanoet (A143) en steenloper (A169)) scoren matig ongunstig of zeer ongunstig. Een relatief groot deel van de Europese populaties is voor hun duurzaam voortbestaan aangewezen op de Nederlandse wateren.

Figuur 4.3.4. Staat van instandhouding niet-broedvogels per Natura 2000 landschap

Een aantal viseters heeft landelijk een matig ongunstige staat van instandhouding (fuut (A005), nonnetje (A068), dwergmeeuw (A177)) of een zeer ongunstige staat van instandhouding (grote zaagbek (A070), zwarte stern (A197)) (mede) doordat de draagkracht van de leefgebieden verandert als gevolg van veranderingen in de samenstelling van de

visstand, met name in het IJsselmeergebied (afname spiering) en in mindere mate het Deltagebied (successie in de visgemeenschap na de uitvoering van de Deltawerken).

Enkele soorten hebben landelijk een (matig) ongunstige staat van instandhouding door afnemende landelijke aantallen, terwijl de aantallen in het Natura 2000 netwerk stabiel zijn of toenemen. Dit heeft te maken met veranderingen in habitat/gebiedskeuze in relatie tot veranderingen in de kwaliteit van het leefgebied buiten het netwerk. Dit is met name het geval bij goudplevier(A140) en grutto (A156). In zulke gevallen zijn herstelopgaven binnen de gebieden niet zinvol ondanks de landelijk ongunstige staat van instandhouding.

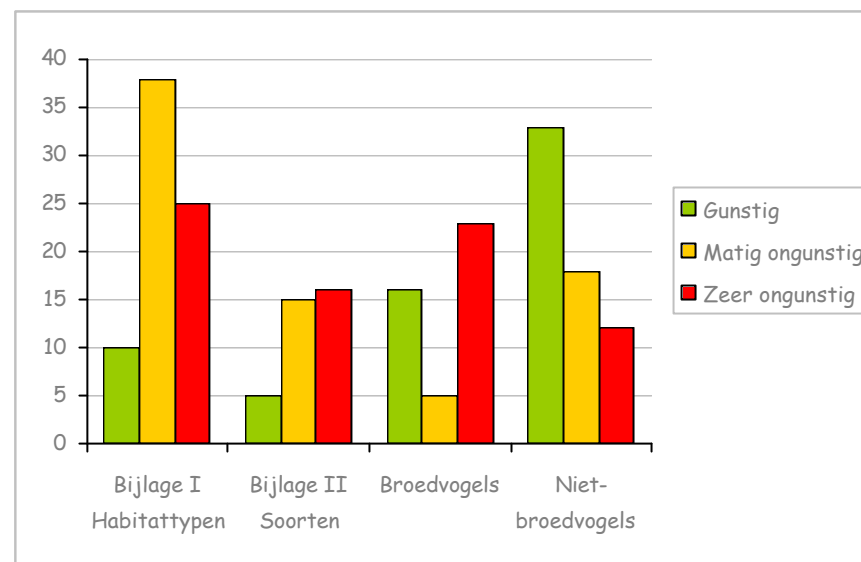
Bij sommige soorten wordt de Nederlandse niet-broedvogel populatie in het winterhalfjaar of de trekperiode grotendeels gevormd door onze eigen broedvogels. Enkele daarvan hebben een ongunstige staat van instandhouding die vooral zijn oorzaken heeft in de omstandigheden in het broedhabitat. Ook dan zijn herstelopgaven binnen de gebieden waar deze vogels zich buiten de broedtijd ophouden niet altijd zinvol, bijvoorbeeld bij grutto (A156) en strandplevier (A138).

De gesignaleerde trends van de Nederlandse populaties van veel niet-broedvogels komen overigens overeen met de trends in de rest van Europa.

Samenvattend

Figuur 4.3.5. geeft een totaal beeld voor alle habitattypen en soorten waarvoor Nederland Natura 2000 gebieden heeft aangewezen.

De niet-broedvogels scoren relatief het beste. De score zeer ongunstig voor broedvogels valt in belangrijke mate samen met de score matig ongunstig voor een aantal habitattypen waar 'kwaliteitsverbetering' de belangrijkste opgave is. Voor de habitattypen wordt relatief vaak matig ongunstig gescoord gerelateerd aan de kwaliteit van de habitattypen.

Figuur 4.3.5. Staat van instandhouding habitattypen en soorten

4.4 Belangrijkste opgaven Natura 2000 in Nederland

Deze paragraaf geeft een beeld van de belangrijkste verbeteropgaven en mogelijke oplossingsrichtingen. De kernopgaven voor de verschillende Natura 2000 landschappen en de concrete Natura 2000 gebieden staan in hoofdstuk 5.

Inleiding

In deze paragraaf zijn voor de habitattypen, vogels en andere soorten de belangrijkste verbeteropgaven opgenomen. Opgaven kunnen betrekking hebben op een meer adequaat beheer en/of het beter op orde krijgen van de ecologische vereisten. De kern van een Natura 2000 opgave is vaak niet een aanpak per habitatype en per soort. De essentie zit in een aanpak gericht op habitattypen en soorten (of habitattypen en habitattypen) in hun onderlinge samenhang en waar nodig een aanpak gericht op samenhang op landschapsniveau. Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven zijn met het oog hierop kernopgaven geformuleerd. Voor een op termijn duurzaam resultaat is een samenhangende aanpak, zoals ook geduid in de kernopgaven, nodig. Ook delen van gebieden waar geen Vogel- en/of Habitatrichtlijnwaarden aanwezig zijn hebben een specifieke betekenis voor de duurzame instandhouding voor de Natura 2000 habitattypen en soorten. Zij zijn bijvoorbeeld nodig voor het realiseren van duurzame ecologische condities, voor de interne en externe samenhang van de Natura 2000 gebieden of op termijnrealisering van de beoogde Natura 2000 waarden.

In paragraaf 4.5 staan de Natura 2000 doelen op landelijk niveau. In hoofdstuk 5 staan de kernopgaven per landschap en per gebied.

Belangrijkste opgaven habitattypen

Hoogveenlandschappen

Een belangrijke opgave zit bij de resten van hoogveenlandschappen (de grotere venen). Het betreft uitbreiding van de actieve kern en in het bijzonder het ontwikkelen van overgangszones (zowel noodzakelijke voor de instandhouding van het hoogveen als voor soorten zoals het paapje (A275), die gebonden zijn aan hoogveensystemen). Aanpassing van de begrenzing van een aantal gebieden en verbetering van de ecologische vereisten bieden hier perspectief.

Zoute wateren

Een tweede belangrijke opgave zit bij de zoute wateren, waar vooral een herstelopgave geldt voor de compleetheid van de systemen. Belangrijke aandachtspunten ten aanzien van de zoute wateren zijn voor de Waddenzee (1) het nagenoeg ontbreken van biogene structuren met o.a. mossels; voor de Oosterschelde (118) de achteruitgang van het areaal getijdenplaten door het naijend effect van de stormvloedkering en voor Westerschelde & Saeftinghe (122) het gebrek aan 'ruimte' en daardoor verlies aan waardevol laagdynamisch areaal. Wat betreft de zoute wateren zit de grootste opgave in het herstel van zowel sublitorale als litorale schelpdierbanken, herstel van zeegrasvelden, meer geleidelijke zoet-zoutovergangen, (ook zilte pionierbegroeiingen), verjonging van kwelders, voldoende rust- en voedselgebied (inclusief hoogwatervluchtplaatsen) voor vogels en zeehonden.

Graslanden

De grootste opgave zit bij de vochtige en natte graslanden (blauwgraslanden (H6410) en heischrale graslanden (*H6230)), overgangs- en trilvenen (H7140) en kalkmoerassen (H7230), waar zowel een opgave uitbreiding oppervlakte, als herstel van de soortenrijkdom geldt (kwaliteitsverbetering). Het betreft habitattypen waar Nederland relatief belangrijk voor is gezien het aandeel in het totale Europese oppervlakte of gezien de soortensamenstelling. Het huidige probleem zit vooral in verdroging, waaronder het wegvallen van meer of minder kwel en daarnaast in onvoldoende adequaat terreinbeheer. Voor blauwgraslanden (H6410) biedt het aanpassen van de begrenzing van een aantal gebieden voor de langere termijn duurzame oplossingen. Voor laagvenen zit de opgave vooral in de ontwikkeling van jonge verlandingsstadia (inclusief vegetatierijke wateren).

Wat betreft stroomdalgraslanden (*H6120) is het op de korte termijn de opgave om de resterende locaties adequaat te beheren. Op de langere termijn is het echter noodzakelijk om nieuwe locaties met voldoende afzetting van zand en incidentele overstroming te creëren.

De genoemde habitattypen zijn ook de habitattypen waar een relatief groot Europees belang bestaat, gezien de Nederlandse oppervlakte en soortensamenstelling nu, of in het recente verleden.

Zandverstuivingen

Nederland is voor zandverstuivingen (H2330) het belangrijkste land binnen de Europese Unie. Naast kwaliteitsverbetering (meer winddynamiek en terugdringen van de effecten van atmosferische depositie) ligt er een opgave voor uitbreiding oppervlakte en een betere inbedding in het omringende landschap (ook gericht op kwaliteitsverbetering).

Adequaat beheer

Met betrekking tot grijze duinen (*H2130), boshabitattypen als eiken-haagbeukenbossen (H9160), veldbies-beukenbossen (H9110), droge heiden (H4030), glanshaver- en vossenstaarthooiden (H6510) ligt de opgave met name bij een meer adequaat beheer. De duurzame instandhouding van de genoemde habitattypen is in belangrijke mate afhankelijk van natuurlijke of antropogene dynamiek.

Voor grijze duinen (*H2130) én voor vogelsoorten als velduil (A222) en tapuit (A277), is de opgave om de vegetatie door gerichte maatregelen meer open te maken, om zo de effecten van vermesting en verzuring terug te dringen. Voor grijze duinen (*H2130) is een intensivering van kleinschalig beheer nodig. Om de biologische rijkdom van de eiken-haagbeukenbossen (heuvelland) (H9160_B) te behouden dan wel te vergroten is eveneens dynamiek nodig. In grote aaneengesloten bospercelen is voldoende ruimte voor natuurlijke verjonging (o.a. door windworp). Mede gezien de huidige oppervlaktes, met name van het orchideeënrijke type, dat een open bodem en warme microklimaat vereist, ligt actief door de mens gestuurd beheer meer in de rede.

Bij de droge bossen, zoals duinbossen (H2180) en beuken-eikenbossen met hulst (H9120), ligt de opgave met name bij een meer adequaat beheer.

De belangrijkste opgave voor de vochtige bossen zoals vochtige alluviale bossen (*H91E0), ligt bij verbetering van de waterhuishouding.

Belangrijkste opgaven bijlage II soorten

Wat betreft de soorten van de Habitatrichtlijn zit de grootste opgave bij de noordse woelmuis (*H1340). Deze ondersoort staat als 'prioritaire soort' op bijlage II en komt bovendien alleen in Nederland voor. Vooral de deelpopulaties in Friesland, Texel en Delta staan onder druk. Voor de Delta biedt verruiming van de begrenzing een duurzaam perspectief, voor Friesland zit de opgave vooral in het op orde brengen van de ecologische vereisten van de gebieden. Een tweede grote opgave geldt voor de grote vuurvliinder (H1060) (eveneens een voor ons land exclusieve ondersoort). Meer gericht beheer blijft aandacht vragen.

De groenknolorchis (H1903) is het sterkst achteruitgegaan in het binnenland. Herstel van overgangs- en trilvenen (H7140) is voor het duurzaam behoud van deze soort een essentiële opgave.

De opgave voor de soort kruipend moerasscherm (H1614) is om binnen één of meer Natura 2000 gebieden in het oosten van het land geschikte, duurzame groeiplaatsen voor spontane vestiging te herstellen.

Voor grijze zeehond (H1364) en gewone zeehond (H1365) is vooral het waarborgen van voldoende rustplekken van groot belang.

Voor de fint (H1103) is een betere bereikbaarheid en betere kwaliteit van het oorspronkelijke paai- en opgroeigebieden van belang om weer een duurzame populatie in Nederland te krijgen.

Belangrijkste opgaven broedvogels

Voor kustvogels zoals sterns, kluut (A132), bontbekplevier (A137) en strandplevier (A138) is voldoende beschikbaarheid van kaal zand, m.n. voldoende beschikbaarheid van pionierhabitats in de Delta en het Waddengebied, een belangrijke opgave. Met meer geschikte broedgelegenheid op de stranden zou het broedsucces van m.n. sterns en strandplevieren (A138) in belangrijke mate toenemen. Dit laat onverlet dat de beschikbaarheid van voldoende voedsel eveneens van belang is.

Voor kustvogels als tapuit (A277), grauwe klauwier (A338), velduil (A222) en blauwe kiekendief (A082) is een belangrijke opgave dat er meer open duinbegroeiingen komen. Op korte termijn is meer adequaat beheer nodig, op langere termijn speelt tegengaan van vermesting en verzuring.

Voor soorten van heiden en zandverstuivingen, zoals draaihals (A233), duinpieper (A255) en korhoen (A107) is de belangrijkste opgave het herstellen van het voedselaanbod. Op kortere termijn door het creëren van meer openheid (grotere gebieden zonder bos én meer kale zandbodems).

Voor moerassoorten (zoals grote karekiet (A298), woudaap (A022), roerdomp (A021), snor (A292), purperreiger (A029), porseleinhoen (A119) en zwarte stern (A197) is de belangrijkste opgave een meer natuurlijk peilbeheer in combinatie met een adequaat rietbeheer en meer jonge successiestadia. Meer en stevig waterriet is nodig om de betekenis van Nederland in Europees verband ook voor de toekomst te blijven vervullen.

Voor broedvogels gebonden aan plas-dras situaties zoals kempfaan (A151), porseleinhoen (A119), kwartelkoning (A122) én watersnip (A153) is het belangrijk dat er meer locaties komen waar in het zomer-halfjaar plas-dras situaties aanwezig zijn.

Belangrijkste opgaven niet-broedvogels

Voor grasetende watervogels is de opgave het behoud van voldoende bescherming en voedselaanbod. Voor welke aantallen is één van de te maken keuzes.

De belangrijkste opgave bij niet-broedvogels is gelegen in het verder verbeteren van de voedselsituatie voor schelpdiereters (eider (A063), topper (A062), scholekster (A130), kanoet (A143), kuifeend (A061).

Bij soorten als fuut (A005), dwergmeeuw (A177), zwarte stern (A197), nonnetje (A068) én grote zaagbek (A070) is voldoende beschikbaarheid van stapelvoedsel (kleine vis) punt van aandacht.

Belangrijkste opgaven op landschapsniveau

Hierboven zijn de opgaven per habitattypen, vogels en andere soorten beschreven. De belangrijkste opgave voor Natura 2000, en de grootste uitdaging, is echter oog hebben voor de onderlinge samenhang van habitattypen in hun landschappelijke context. Door natuurlijke successie waarin het ene habitatype in het andere overgaat, wisselen deze verhoudingen tussen de habitattypen (voorkomen) in de loop van de tijd. Vanuit een oogpunt van biodiversiteit, is de aanwezigheid van alle successiestadia (de compleetheid van

het systeem) van groot belang. In laagvenen kan dit alleen door actief menselijk ingrijpen worden gerealiseerd. In estuaria en de duinen op de Waddeneilanden is handhaven van voldoende ruimte voor dynamische processen de belangrijkste opgave.

In dynamische systemen kan instandhouding niet betekenen dat alles blijft zoals het nu is. Zo is in het Waddengebied genoeg dynamiek om embryonale duinen (H2110) in voldoende maar wisselende oppervlakte aanwezig te doen zijn. Dynamiek die ook nodig is voor behoud aan oppervlakte en kwaliteit van witte duinen (H2120), grijze duinen (*H2130) en vochtige duinvalleien (H2190).

Voor een aantal habitattypen is de eerste zorg vooral gelegen in het 'behouden' van de goede voorbeelden (kwalitatief beter ontwikkelde voorkomens van een habitatype), zoals bijvoorbeeld voor stroomdalgraslanden (*H6120). Op de langere termijn is een aanpak op landschapsniveau nodig. Dan is nieuwvorming en meer morfodynamiek noodzakelijk.

Het spreekt voor zich dat soorten als beekprik (H1096), gaffellibel (H1037), rivierdonderpad (H1163) en drijvende waterweegbree (H1831) alleen duurzaam kunnen voortbestaan als beeklopen op landschapsschaal worden hersteld met de bijbehorende natuurlijke morfologie, dynamiek en waterkwaliteit. Maar ook voor het duurzaam voortbestaan van kalkmoerassen (H7230), blauwgraslanden (H6410) en heischrale graslanden (*H6230) in het Natura 2000 landschap Beekdalen is op de langere termijn beekherstel nodig, met op de beekdalflanken de fijnmazige gradiënten noodzakelijk voor de genoemde habitattypen. De aan de kleinschalige mozaïeken van heischrale graslanden (*H6230), blauwgraslanden (H6410) en vochtige heiden (H4010) gebonden soorten als paapje (A275) en de grauwe klauwier (A338) zullen hiervan profiteren.

In tekstkader 4.4.1. wordt ingegaan op de kansrijkdom van het habitatype blauwgraslanden (H6410) in de landschappelijke context.

Kansrijkdom voor ontwikkeling van het habitatype blauwgraslanden

Inleiding

Potenties voor het realiseren van instandhoudingsdoelen voor het habitatype blauwgraslanden (H6410) in Natura 2000 gebieden variëren sterk en hangen sterk samen met het Natura 2000 landschap waarbinnen een gebied ligt en de daarmee samenhangende verschillen in lokale geologische en hydrologische gesteldheid. De beste potenties liggen in het Natura 2000 landschap Beekdalen en daarnaast zijn er ook goede potenties aanwezig in het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden en in een tweetal duingebieden. In het Natura 2000 landschap Meren en Moerassen zijn de potenties het laagst.

Behoud en ontwikkeling van blauwgraslanden in een brede range van Natura 2000 gebieden en in uiteenlopende landschappen is van belang voor het waarborgen van de rijke variatie van dit habitatype binnen Nederland. De inspanningen richten zich niet alleen op de Natura 2000 gebieden met hoge en zeer hoge potenties, maar ook op het veiligstellen en verbeteren van de kwaliteit van blauwgraslanden in het meren- en laagveengebied. Behoud van ecologische variatie en geografische spreiding liggen hieraan ten grondslag.

Kansrijkdom in Natura 2000 landschap Beekdalen

De gebieden in het Natura 2000 landschap Beekdalen hebben de beste potenties voor het realiseren van de instandhoudingsdoelen voor blauwgraslanden (H6410). Zes Natura 2000 gebieden hebben zeer hoge potenties waarbij een sterke uitbreiding van het oppervlakte met goed ontwikkeld blauwgraslanden mogelijk is. Het betreft gebieden met of wel de combinatie van kalk ondiep in de ondergrond en kwel of wel gebieden met een sterke overdruk vanuit een groot regionaal grondwatersysteem. Vijf andere Natura 2000 gebieden hebben een hoge potentie voor uitbreiding van het oppervlakte of verbetering van de kwaliteit

Kansrijkdom in Natura 2000 landschap Hogere zandgronden

In het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden hebben twee gebieden hoge potenties voor blauwgraslanden (H6410). Gezi en de aard van de kleinschalige patronen (kleine natte laagtes, grote droge gebieden), liggen hier geen mogelijkheden voor een sterke uitbreiding van de oppervlakte.

Kansrijkdom in Natura 2000 landschap Meren en Moerassen

In de meeste Natura 2000 gebieden van het Natura 2000 landschap Meren en Moerassen staat het habitatype blauwgraslanden (H6410) er slecht voor. De potenties zijn meestal laag of matig. Bij matige potenties is kleine uitbreiding van het oppervlakte of enige verbetering van de kwaliteit mogelijk. Ervaringen met effectgerichte herstelmaatregelen (OBN) hebben afgelopen 15 jaar eveneens vaak slechte tot matige resultaten opgeleverd. Herstel op veenbodems zonder kleidek is zeer moeilijk. Blauwgraslanden op legakkers (blauwkoppen) en oude verlandingen in petgaten verzuren verder en zijn zonder inundatie met schoon, basenrijk oppervlaktewater op de lange termijn niet te behouden. Wel is op de lange termijn nieuwvorming mogelijk door nieuwe petgaten te graven en te laten verlanden. Blauwgraslanden in polders waar de top laag van de bodem uit klei of kleiig veen bestaat, bieden een beter perspectief. In de Zouweboezem (105) (om andere redenen toebedeeld Natura 2000 landschap Rivierengebied) zijn de potenties hoog en is recent herstel opgetreden. De inschatting is dat in diverse Natura 2000 gebieden herstellpotentie op kleine schaal aanwezig zijn in gebiedsdelen met kwel uit poldersystemen en in gebieden waar herstel van inundatie met schoon, basenrijk oppervlaktewater mogelijk is.

Kansrijkdom in Natura 2000 landschap Duinen

Goed ontwikkelde vormen van blauwgraslanden kwamen voor aan de binnenduintrand. In twee gebieden zijn hoge potenties aanwezig voor herstel. Hier zijn door het optreden van sterke kwel van basenrijk grondwater aan de rand van de zoetwaterbel fraaie gradiënten te ontwikkelen met heischrale graslanden (*H6230)

Tekstkader 4.4.1. Kansrijkdom van habitatype blauwgraslanden in verschillende Natura 2000 landschappen

4.5 Natura 2000 doelen op landelijk niveau

In deze paragraaf worden de landelijke doelen door de oogharen heen geschetst. Een compleet overzicht van de Natura 2000 doelen op landelijk niveau is opgenomen in bijlage 9.3.

Inleiding

De doelen zijn geformuleerd in termen van behoud en/of verbetering: bijvoorbeeld behoud van oppervlakte en kwaliteit van een habitatype, verbetering van de kwaliteit van het leefgebied van een soort, of uitbreiding van de verspreiding van een soort of habitatype.

Eén van de hoofdlijnen zoals opgenomen in de Natura 2000 contourennotitie zegt dat in beginsel de bestaande kwaliteit en omvang in Nederland en in concrete gebieden gehandhaafd moet worden en waar nodig in een gunstige staat van instandhouding moet worden gebracht (hoofdlijn 3). Daarbij komt dat een hogere inzet wordt nagestreefd voor soorten en habitattypen waar Nederland relatief belangrijk voor is en/of voor habitattypen en soorten die sterk onder druk staan (hoofdlijn 4). Daar staat tegenover dat een minder hoge inzet wordt nagestreefd als van Nederland redelijkerwijs niet verwacht kan worden dat een bepaalde soort of habitatype (op die plaats) op de langere termijn in een gunstige staat van instandhouding gebracht kan worden (hoofdlijn 5).

Overzicht Natura 2000 doelen op landelijk niveau

In bijlage 9.3 zijn de landelijke doelen voor de habitattypen en soorten opgenomen. Daarbij is in de toelichting aangegeven welke gebieden de belangrijkste bijdrage leveren aan de realisering van de landelijke doelen. Hieronder worden de landelijke doelen door de oogharen heen geschetst.

Habitattypen en soorten

Bij de landelijke doelen is gekozen om een grote opgave te leggen bij habitattypen die in een zeer ongunstige staat verkeren en waarvoor Nederland internationaal een grote verantwoordelijkheid heeft. Dit betreft voor een belangrijk deel schrale graslanden - waaronder enkele prioritaire typen -, waarvan de oppervlakte en de kwaliteit de laatste decennia sterk is afgenomen. Voorbeelden zijn grijze duinen (*H2130), vochtige duinvalleien (H2190),

stroomdalgraslanden (*H6120), blauwgraslanden (H6410), heischrale graslanden (*H6230), glanshaver- en vossenstaarthooilanden (H6510), kalkmoerassen (H7230), overgangs- en trilvenen (H7140), waarvoor zowel uitbreiding oppervlakte als kwaliteitsverbetering nagestreefd wordt in diverse gebieden. Voor een aantal van deze typen is tevens als doel uitbreiding of verbetering van de begrenzing geformuleerd. De vochtige alluviale bossen (*H91E0) en slijkige rivieroever (H3270) passen ook in dit rijtje.

Een eveneens hoge doelstelling geldt voor soorten die internationaal belangrijk zijn en sterk onder druk staan, zoals noordse woelmuis (*H1340), grote vuurvliinder (H1060), groenknolorchis (H1903) en gevlekte witsnuitlibel (H1042). Ook wordt sterk ingezet op verbetering van de kwaliteit van enkele (internationaal) belangrijke typen die nog wel in grote oppervlakte aanwezig zijn, zoals droge heiden (H4030), schorren en zilte graslanden (H1330) en sliken en zandplaten (H1140). Zowel voor de veldbies-beukenbossen (H9110) en beuken-eikenbossen met hulst (H9120) als voor de oude eikenbossen (H9190) zijn doelen met betrekking tot verbetering van de kwaliteit geformuleerd.

De ambitie voor (deels ongunstig scorende) habitattypen en soorten die in ons land al lange tijd in zeer beperkte mate aanwezig zijn, is over het algemeen klein gehouden en beperkt tot weinige gebieden, zoals voor pionierbegroeiingen op rotsbodem (*H6110), zinkweiden (*H6130), duinheiden met struikhei (*H2150), kalktufbronnen (*H7220) en de soorten zeggekorfslak (H1016), geel schorpioenmos (H1393) en tonghaarmuts (H1387).

Voor typen waarvan een gunstige staat van instandhouding onbereikbaar lijkt is een zeer laag ambitieniveau aangehouden, met als duidelijkste voorbeeld slijkgrasvelden (H1320). Hetzelfde geldt voor typen en soorten die - zonder veel extra inspanningen - de laatste jaren een positieve trend vertonen, kruipend moerasscherm (H1614), grijze zeehond (H1364) en spaanse vlag (*H1078).

Broedvogels.

Vanuit een oogpunt van behoud van biodiversiteit is het streven erop gericht om alle broedvogels voor Nederland te behouden. Een bepaalde minimum omvang voor de Nederlandse populatie (een zogenoemde minimumpopulatie) en een verdeling over een aantal deelpopulaties (zogenoemde sleutelpopulaties) zijn daarvoor nodig. Voor niet alle soorten is het duurzame behoud voor Nederland een eenvoudige opgave. Van de 44 broedvogelsoorten is voor 23 soorten op landelijk niveau een behoudsopgave geformuleerd. Voor 18 soorten is als landelijk doel geformuleerd: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit leefgebied voor uitbreiding van de populatie. Het betreft onder meer moerasvogels als roerdomp (A021), woudaap (A022), purperreiger (A029) en grote karekiet (A298). Voor de korhoen (A107) en de duinpieper (A255) is het landelijk doel vooralsnog alleen gericht op behoud van de populatie in respectievelijk de Sallandse Heuvelrug (42) en de Veluwe (57) door verbetering van de condities daar.

Niet-broedvogels

Voor 56 van de in totaal 64 niet broedvogelsoorten zijn doelen geformuleerd in termen van behoud, omvang en kwaliteit leefgebied en behoud omvang populatie. Voor niet-broedvogels zijn geen doelen geformuleerd met betrekking tot verspreiding.

Voor het grootste deel van de niet-broedvogels zijn op landelijk niveau behoudsopgaven geformuleerd. Voor soorten als fuut (A005), krakeend (A051), slobbeend (A056), kuifeend (A061), meerkoet (A125), kluut (A132) en brilduiker is aangegeven dat op landelijk niveau achteruitgang van aantallen ten gevolge van het eventueel vergroten van de zout-invloeden in het Krammer-Volkerrak (114) en het Zoommeer (120) zijn toegestaan.

Voor kolgans (A041), grauwe gans (A043), brandgans (A045) en smient (A050) is aangegeven dat achteruitgang van leefgebied ten gevolge van natuurontwikkelingsmaatregelen en extensivering van het agrarisch gebruik op termijn mogelijk is. Voor het Natura 2000 landschap Rivierengebied is voor deze soorten een zogenoemde ten gunste formulering in de doelen op gebiedsniveau opgenomen.

Voor de viseters (fuut (A005), nonnetje (A068), grote zaagbek (A070), dwergmeeuw (A177) en zwarte stern (A197), die ongunstig scoren, is vooralsnog geen herstelopgave op landelijk niveau geformuleerd. Eerst wordt

nader onderzocht wat voor de Natura 2000 gebieden IJsselmeergebied (72) en Markermeer & IJmeer (73) de mogelijkheden voor verbetering van de kwaliteit van het leefgebied zijn. Afhankelijk daarvan wordt bezien of zowel op het niveau van de landelijke doelen als op het niveau van de gebiedsdoelen voor deze twee concrete gebieden een herstelopgave wordt geformuleerd.

Voor de tafeleend (A059) wordt de herstelopgave afhankelijk gesteld van de nog te verkennen mogelijkheden voor verbetering van de kwaliteit van het leefgebied in het Markermeer & IJmeer (73).

Voor de schelpdiereters (topper (A062), eider (A063), scholekster (A130), kanoet (A143) en steenloper (A169) is op landelijk niveau een herstelopgave geformuleerd die volledig gedekt moet worden uit de Waddenzee (1). Daarbij is in de toelichting op de landelijke doelen aangegeven dat dit ten koste mag gaan van wormeneters als bontbekplevier (A138), bonte strandloper (A149), drieteenstrandloper (A144), zilverplevier (A141), en rosse grutto (A157). Voor deze soorten met uitzondering van de zilverplevier (A141) is het landelijke aantal daarop bijgesteld.

Voor slechts 8 van de 40 soorten die een ongunstige staat van instandhouding hebben, een herstelopgave op landelijk niveau is geformuleerd. Voor de goudplevier (A140), de grutto (A156) en voor de kraanvogel (A127) is weliswaar op landelijk niveau een herstelopgave geformuleerd, hiervoor geldt echter dat de belangrijkste bijdrage van gebieden buiten het Natura 2000 netwerk moet komen. Voor de standplevier (A138) is, in overeenstemming met de herstelopgave voor de strandplevier als broedvogel, een herstelopgave voor het leefgebied geformuleerd (aantal is berekend over de periode 1989-2003)

Samenhang tussen landelijk en gebiedsniveau

De Natura 2000 doelen op landelijk en op gebiedsniveau zijn in samenhang met elkaar geformuleerd. In hoofdstuk 4 is ingegaan op de wijze waarop. De landelijke doelen vormen een kader voor de formulering van instandhoudingsdoelen op gebiedsniveau. De gebiedsdoelen bij elkaar 'opgeteld', eventueel tezamen met een opgave buiten het Natura 2000 netwerk, hebben als som het landelijke doel. Nederland is de verplichting aangegaan om op landelijk niveau er naar te streven om de soorten en habitattypen in een gunstige staat van instandhouding te brengen. Met de Natura 2000 gebieden wordt een bepaald oppervlakte van habitattypen en leefgebieden en soorten afgedekt.

Ook de gebieden buiten het Natura 2000 netwerk zijn in meer of mindere mate van betekenis voor het realiseren van het doel op landelijk niveau.

Landelijke doelen broedvogels

Een bepaalde minimum omvang voor de Nederlandse populatie (een zogenoemde minimumpopulatie) met een verdeling over een aantal deelpopulaties met een bepaald minimum aantal paren (zogenoemde sleutelpopulaties), is nodig voor duurzaam behoud van iedere Nederlandse broedvogel. Voor Natura 2000 soorten kunnen deze sleutelpopulaties deels binnen de Natura 2000 gebieden worden gerealiseerd. In een aantal gevallen echter is het Natura 2000 gebied te klein om een populatie van een dergelijke omvang te kunnen huisvesten. Voor deze gevallen kan met in achtneming van omliggende terreinen in de regio, wel het niveau van een sleutelpopulatie worden gehaald. Hierbij spreken we van een regionale sleutelpopulatie waaraan het betreffende Natura 2000 gebied een bijdrage levert.

Voor niet alle soorten is het duurzame behoud voor Nederland een eenvoudige opgave.

Bij de formulering van de Natura 2000 doelen voor broedvogels zijn de volgende keuzes gemaakt:

keuze bij broedvogels - gunstig:

Ongeveer één derde van de broedvogelsoorten verkeert in een gunstige staat van instandhouding. Bij deze soorten is als Natura 2000 doel op landelijk niveau gekozen voor behoud van de actuele populatie.

Het gaat daarbij vooral om:

- ❑ soorten van moerassen die niet specifiek gebonden zijn aan 'vitaal riet' (dodaars (A004), geoorde fuut (A008), aalscholver (A017), grote zilverreiger (A027), lepelaar (A034), bruine kiekendief (A081) en blauwborst (A272));
- ❑ enkele kustvogels (zwartkopmeeuw (A176), kleine mantelmeeuw (A183) en noordse stern (A194));
- ❑ enkele soorten die vooral in het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden worden aangetroffen (wespandief (A072), ijsvogel (A229), zwarte specht (A236), boomleeuwerik (A246) en roodborsttapuit (A276)).

keuze bij broedvogels - matig ongunstig:

Ongeveer één zesde deel van de soorten verkeert in een matig ongunstige staat van instandhouding.

- ❑ **Behoud:** voor behoud van de omvang van de populaties is gekozen als de populatie in historisch perspectief gunstig afsteekt (o.a. kluut (A132), nachtzwaluw (A224) en rietzanger (A295)).

- ❑ **Herstel:** voor soorten waarvan het populatieniveau nog ver beneden het historisch niveau verkeert en waarvan de oorzaken door gericht natuur en milieubeleid (verder) kunnen herstellen is een herstelopgave gewenst (purperreiger (A029), kwartelkoning (A122) en visdief (A193)).

keuze bij broedvogels - zeer ongunstig:

Het spreekt voor zich dat herstel van de populatie gewenst is bij de meeste soorten die in een ongunstige staat van instandhouding verkeren. Bij het merendeel van deze soorten is een herstelopgave van toepassing:

- ❑ **Behoud:** voor twee soorten waarvan de actuele populatie nog voldoet aan de gewenste omvang van de landelijke minimumpopulatie is voor behoud gekozen (eider (A063) en bontbekplevier ((A137). Eider heeft nog een aanzienlijke populatie en ook de bontbekplevier weet zich relatief goed te handhaven).
- ❑ **Herstel tot boven niveau landelijke minimumpopulatie:** met het oog op het historisch voorkomen in relatie tot de oorzaken van de achteruitgang in aantal is voor een aantal soorten een herstel gewenst tot boven het niveau van de minimum populatie, mede als 'verzekering' naar de toekomst (strandplevier (A138), kemphaan (A151), grote stern (A191), dwergstern (A195) en zwarte stern (A197)). In principe is er voldoende kwalitatief hoogwaardig leefgebied te realiseren voor deze soorten.
- ❑ **Herstel tot niveau landelijke minimumpopulatie:** bij een aantal soorten is het streven er op gericht tenminste de gewenste minimumpopulatie voor Nederland te herstellen (roerdomp (A021), paapje (A277), tapuit (A275) en snor (A292)).

Gemaakte keuze: bij een tiental soorten is het niet eenvoudig om de gewenste minimum populatie weer te bereiken. Extra inspanningen zijn daarvoor nodig. Het betreft 'zeer specialistische' soorten van:

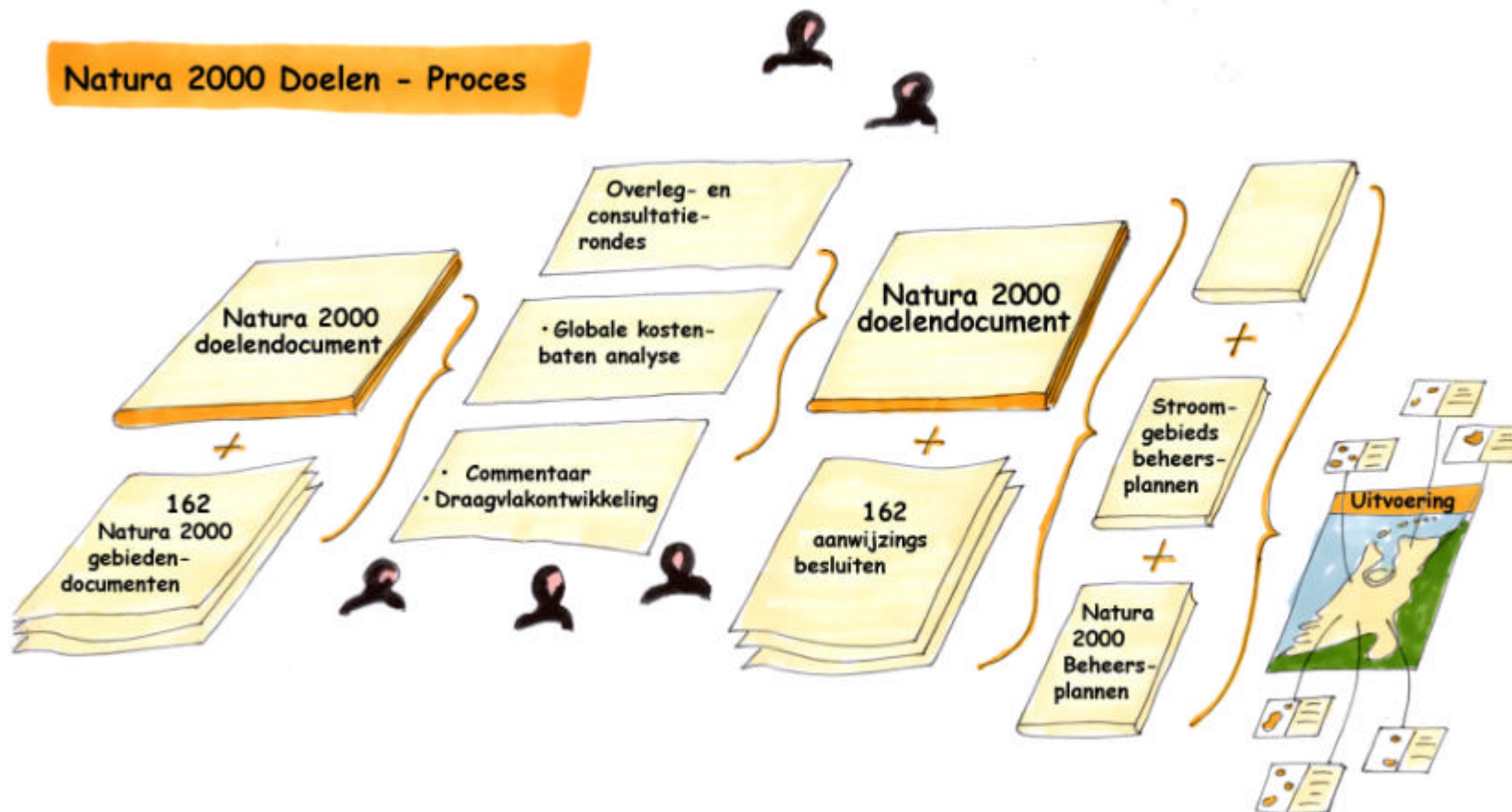
- moeras (woudaap (A022), porseleinhoen (A119), grote karekiet (A298));
- open duin (blauwe kiekendief (A082), velduil (A222));
- heide- en stuifzanden (draaihals (A233), duinpieper (A255));
- of habitat complexen (grauwe kiekendief (A084), grauwe klauwier (A298)).

Bij deze soorten ligt de grootste uitdaging ze voor de Nederlandse broedvogelpopulatie te behouden, door het leefgebied van deze soorten in kwaliteit te verhogen en ook in omvang uit te breiden. Veelal betreft het inspanningen in het kader van beheer.

Voor de korhoen (A107) en voor de duinpieper (A255) is voornamelijk voor een lager doel gekozen.

Tekstkader 4.4.2. Landelijke doelen broedvogels

Natura 2000 Doelen - Proces

5. Natura 2000 opgaven per landschap en doelen op gebiedsniveau

In dit hoofdstuk worden per Natura 2000 landschap behandeld: de kernopgaven, een analyse of de kernopgave met bestaand beleid al bereikt is of bereikbaar zal zijn, de gebiedsdoelen op hoofdlijnen en de toedeling van de kernopgaven aan de gebieden. De doelen op gebiedsniveau zijn opgenomen in het Natura 2000 gebiedendocument.

5.1 Inleiding

De Natura 2000 gebieden zijn toebedeeld aan acht zogenoemde Natura 2000 landschappen (zie figuur 5.1.1), te weten:

1. Noordzee, Waddenzee en Delta
2. Duinen
3. Rivierengebied
4. Meren en Moerassen
5. Beekdalen
6. Hogere zandgronden
7. Hoogvenen
8. Heuvelland.

Landschappen met elk hun eigen kenmerken, eigen kernopgaven en hun eigen specifiek benodigde aanpak om het Natura 2000 netwerk waar nodig te verbeteren om een duurzame instandhouding op de langere termijn te kunnen garanderen. In de volgende paragrafen wordt per Natura 2000 landschap aangegeven welke gebieden er onderdeel van uitmaken, wat de kenmerkende habitattypen en soorten zijn, de kernopgaven worden gepresenteerd en worden de hoofdlijnen van de doelen op gebiedsniveau geschetst.

Natura 2000 doelen op gebiedsniveau

In de paragrafen 5.2 tot en met 5.9 wordt per Natura 2000 landschap ingegaan op de gebiedsdoelen op hoofdlijnen. De concrete gebiedsdoelen zijn nu opgenomen in de Natura 2000 gebiedendocumenten. Deze documenten geven de instandhoudingsdoelen weer zoals ze te zijner tijd worden opgenomen in de aanwijzingsbesluiten. In bijlage 9.4 is een overzicht van de gebieden, habitattypen en soorten per Natura 2000 landschap opgenomen.

In onderstaand tekstkader (5.1.1) wordt aan de hand van de meest gestelde vragen over de doelen een toelichting gegeven.

Figuur 5.1.1. Natura 2000 landschappen

Tekstkader 5.1.1. Meest gestelde vragen over doelen op gebiedsniveau

Vraag 1: Voor welke habitattypen en soorten zijn doelen geformuleerd?

In principe zijn doelen voor de habitattypen en de soorten, inclusief vogels, die vermeld zijn in de Natura 2000 database zoals in 2003 en 2004 ingediend bij de Europese Commissie. Alleen voor habitattypen en soorten die in de database zijn aangemeld als niet significant voorkomend (code D voor representativiteit) wordt geen doel geformuleerd. Bij de voorbereiding van de Natura 2000 doelen is nieuwe informatie beschikbaar gekomen. In de Natura 2000 gebiedendocumenten zijn voorstellen voor wijzigingen van de databases aangegeven. Voor vogels is daarbij gebruik gemaakt van de meest recente trendgegevens.

Vraag 2: Zijn alleen doelen voor kwalificerende soorten opgesteld?

Voor alle vogelsoorten, de kwalificerende én de begrenziingssoorten zijn instandhoudingsdoelen opgesteld. Zo zijn ook voor alle habitattypen en soorten in een concreet gebied doelen geformuleerd. Het verschil tussen 'belangrijkste gebied voor' en 'verder aangemeld voor' is gehanteerd t.b.v. de selectie van de gebieden. Samen staan ze voor een bepaald aandeel van de totale Nederlandse oppervlakte of aandeel van de totale populatie. Dit aandeel is door de Europese Commissie als 'voldoende' beoordeeld. Dit laat onverlet dat er gezien de verplichting om habitattypen en (vogel)soorten in een gunstige staat van instandhouding te brengen er voor een concreet gebied een doel gericht op uitbreiding oppervlakte of verbetering kwaliteit geformuleerd kan zijn.

Vraag 3: Instandhouding wat betekent dat?

Instandhouding kan zowel behoud, uitbreiding of verbetering betreffen. Verbetering kan op drie elkaar manieren:

- uitbreiding** van oppervlakte van een habitatype of omvang leefgebied van een soort;
- verbetering van de kwaliteit** van een habitatype of van het leefgebied van een soort;
- verbetering van de ruimtelijke samenhang** van een habitatype of het leefgebied van een soort door verbinding, door verbetering van de verspreiding (zowel op landelijk niveau als binnen een concreet gebied).

Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied kan zowel gerelateerd worden aan behoud van de populatie op een bepaald niveau of aan uitbreiding van de populatie. Overigens hoeft uitbreiding of verbetering niet per definitie door menselijk handelen te worden bewerkstelligd. Door dynamische processen, door successie kan bijvoorbeeld het oppervlakte van een bepaald habitatype toenemen. Instandhouding betekent niet dat elk habitatype of leefgebied van een soort steeds in de zelfde omvang of op eenzelfde locatie aanwezig hoeft te zijn. In het kader van de op te stellen beheerplannen dient nader te worden uitgewerkt of het noodzakelijk is dat bepaalde maatregelen worden genomen om een doel als uitbreiding oppervlakte habitatype of leefgebied te realiseren.

Afhankelijk van de in de gebieden aanwezige dynamiek kan meer of minder menselijk handelen nodig zijn.

Vraag 4: Welk jaar is als uitgangspunt genomen bij het vaststellen van de doelen?

Bij het vaststellen van de doelen op gebiedsdoelen is niet uitgegaan van een bepaald jaar als referentiejaar (bijvoorbeeld het moment van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied of aanmelding als Habitatrichtlijngebied). Bij het vaststellen van de doelen is gekeken naar wat het (minimaal) benodigde aantal soorten en/of minimaal benodigde oppervlakte leefgebied of oppervlakte van een habitatype nodig is om een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau te realiseren. Nederland heeft immers niet de verplichting op zich genomen een bepaald 'oud' niveau te behouden of opnieuw te bereiken, maar om maatregelen te nemen om de natuurlijke habitats en de wilde dier- en plantensoorten van communautair belang in een gunstige staat van instandhouding te behouden of brengen. Dit laat onverlet dat daarbij tevens de hoofdlijnen zoals opgenomen in de Natura 2000 contourennotitie leidend zijn.

Vraag 5: Mogen waarden in een gebied achteruit gaan?

Neen, in principe geldt dat een habitatype of leefgebied van een soort niet mag achteruitgaan in een concreet gebied ('stand still beginsel'). Bij uitzondering wordt een doel geformuleerd in termen van 'enige achteruitgang is toegestaan', maar alleen als dit nodig is voor het bereiken van een landelijk gunstige staat van instandhouding van een ander habitatype of soort en als binnen een concreet gebied 'onvoldoende ruimte' aanwezig is om een doel gericht op uitbreiding en/of verbetering kwaliteit te realiseren.

Vraag 6: Hoe moeten de aantallen worden gehanteerd?

De gehanteerde aantallen zijn een indicatie voor de gewenste draagkracht van het leefgebied en ze vormen een hulpmiddel bij het bepalen van de te nemen maatregelen en de monitoring van de ontwikkelingen in de gebieden. Dit betekent niet dat een beheerder moet garanderen dat elk jaar een zelfde aantal vogels in een gebied zijn. Dit zou onlogisch zijn omdat bijvoorbeeld voor niet-broedvogels de aantallen, die de draagkracht van een gebied weergeven, gebaseerd zijn op gemiddelden over een bepaalde periode. Het doel is zodanig geformuleerd dat het accent ligt op omvang en kwaliteit van het leefgebied, dat dient op orde te zijn of te worden gebracht. Daarbij komt dat bijvoorbeeld afhankelijk van het voedselaanbod elders, of de verdeling van de vorst over het land, over door oorzaken buiten Nederland de aantallen jaarlijks 'per definitie' wisselen.

Vraag 7: Hoe wordt rekening gehouden met fluctuaties van aantallen?

Door hun grote mobiliteit kunnen aantallen niet-broedvogels in een gebied van jaar tot jaar sterk fluctueren door wisselende omstandigheden binnen of buiten het gebied. Hetzelfde geldt onder meer voor habitattypen die uit pionierbegroeiingen bestaan (bijvoorbeeld slikkige rivieroever(s)).

Voor een aantal kustbroedvogels, met sterk wisselende voorkomens, worden voor de Delta doelen op regioniveau geformuleerd. Dit laat onverlet dat voldoende oppervlakte en kwaliteit van de leefgebieden in de verschillende 'deelgebieden' op orde gehouden moet worden als ware het of de vogels elk jaar het gebied opzoeken om te broeden. Voor de overige vogels zie onder vraag 6.

Vraag 8: Waar worden de doelen juridisch vastgelegd?

Conform de Natuurbeschermingswet 1998 worden de doelen vastgelegd in de aanwijzingsbesluiten van de gebieden. De doelen worden in omvang, ruimte en tijd nader uitgewerkt in de Natura 2000 beheersplannen. In de handreiking beheersplannen wordt daar een nadere toelichting op gegeven.

Vraag 9: Wat is de betekenis van de relatieve bijdrage?

Het ene Natura 2000 gebied levert een grotere relatieve bijdrage aan de realisering van de gunstige staat van instandhouding of het landelijk doel. Bij de formulering van de doelen is rekening gehouden met deze (verschillen in) relatieve bijdrage. Het ligt in de rede om bij de vergunninglening of bij de beoordeling van (beheer)maatregelen rekening te houden met de relatieve bijdrage voor een habitatype of soort aan de realisering van het landelijk doel. Zo kan bijvoorbeeld voor het gehele IJsselmeergebied meegewogen worden bij het nemen van concrete beheermaatregelen welk Natura 2000 gebied de belangrijkste bijdrage levert aan de realisering van een landelijk doel. Overigens leveren de aan concrete gebieden toebedeelde kernopgaven hiertoe ook een handreiking. Deze kernopgaven duiden de niche van een Natura 2000 gebied en maken inzichtelijk welke soorten en/of habitattypen de grootste relatieve bijdrage leveren of gaan leveren.

Vraag 11: Hoe wordt rekening gehouden met de dynamiek van natuurlijke systemen?

De geformuleerde instandhoudingsdoelen worden in omvang, ruimte en tijd nader uitgewerkt in de beheersplannen. Verder zijn de doelen zodanig geformuleerd dat wel aangegeven wordt dat bijvoorbeeld de 'oppervlakte' behouden dient te worden, dit binnen de marges van natuurlijke fluctuaties. Dit betekent niet dat het habitattypen steeds op de zelfde plek hoeft te liggen. In een aantal situaties is aangegeven dat uitbreiding van het oppervlakte van een bepaald habitatype (bijvoorbeeld door successie) ten koste mag gaan van een ander habitatype. In sommige gevallen wordt alleen aanwezigheid van een habitatype als doel gesteld, zonder specificatie van het vereiste oppervlakte.

Vraag 12: Wanneer moeten de doelen gerealiseerd zijn?

De Habitat- en Vogelrichtlijn noemen geen termijn voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding van habitattypen en soorten.

Het ligt in de rede om voor de kernopgaven, en de daaronder vallende habitattypen en soorten, waarvoor een 'sense of urgency' is geformuleerd te zorgen dat door adequate maatregelen de specifieke ecologische vereisten zo snel als mogelijk, doch uiterlijk binnen 10 jaar na nu op orde gebracht worden.

Vraag 13: Wat gebeurt met doelen van Natuurmonumenten die samenvallen met Natura 2000 gebieden?

Wanneer (een deel van) een Natura 2000 gebied aangewezen is als beschermd natuurmonument onder de Natuurbeschermingswet, worden de doelen voorzover ze niet gelijk zijn of samenvallen met de Natura 2000 doelen als instandhoudingsdoelen toegevoegd aan het aanwijzingsbesluit.

5.2 Natura 2000 landschap Noordzee, Waddenzee, Delta

Figuur 5.2.1. Natura 2000 landschap Noordzee, Waddenzee en Delta

Inleiding

Het Natura 2000 landschap Noordzee, Waddenzee en Delta omvat een substantieel deel van de totale oppervlakte van het Natura 2000 netwerk. Er behoren 16 gebieden tot dit landschap, waaronder de Noordzeekustzone (7), Waddenzee (1) en alle wateren in de Delta. De drie gebieden die op de communautaire lijst staan voor kruipend moerasscherf (H1614): Groote Gat (124), Canisvlietse Kreek (125) en Vogelkreek (126) zijn ook aan dit landschap toebedeeld. Verder wordt het gebied Yerseke en Kapelse Moer (121) met belangrijke voorkomens van schorren en zilte graslanden (binnendijks) (H1330_B) tot dit Natura 2000 landschap gerekend. Figuur 5.2.1. geeft een kaartbeeld.

Namen van gebieden:	Aantal: 16
1. Waddenzee; 7. Noordzeekustzone; 109. Haringvliet; 113. Voordelta; 114. Krammer-Volkerak; 115. Grevelingen; 118. Oosterschelde; 119. Veerse Meer; 120. Zoommeer; 121. Yerseke en Kapelse Moer; 122. Westerschelde & Saefthinghe; 123. Zwin & Kievittepolder; 124. Groote Gat; 125. Canisvlietse Kreek; 126. Vogelkreek en 127. Markiezaat.	

Habitattypen en soorten

Twee groepen van habitattypen zijn binnen dit landschap te onderscheiden: de habitattypen in de wateren en de meer terrestrische typen. Tot de eerste groep behoren de permanent overstroomde zandbanken (H1110), slik- en zandplaten (H1140) en het habitatype grote baaien (H1160). Zowel binnendijks als buitendijks komen de habitattypen zilte pionierbegroeiingen (H1310), schorren en zilte graslanden (H1330) en ruigten en zomen (H6430) voor.

Trekvisen als elft (H1102), fint (H1103) en zalm (H1106) komen in het landschap voor. Verder is de Delta van belang voor de noordse woelmuis (*H1340). De soort kruipend moerasscherf (H1614) komt alleen in de Delta voor.

Het Natura 2000 landschap Noordzee, Waddenzee en Delta herbergt een groot aantal karakteristieke Nederlandse broedvogels waarvoor Nederland ook

in Europees verband een belangrijke rol speelt. Het gaat onder meer om meeuwen en sterns (kleine mantelmeeuw (A183), grote stern (A191), noordse stern (A194), visdief (A193) en dwergstern (A195) en steltlopers kluut (A132), bontbekplevier (A137) en strandplevier (A138)). Zij broeden veelal op schaars begroeide zandplaten, schorren en kwelders.

De intergetijdegebieden zijn van grote internationale betekenis als voedselgebied voor niet-broedvogels zoals de eider (A063) en voor steltlopers als scholekster (A130), kluut (A132), zilverplevier (A141), kanoet (A143), bonte strandloper (A149), tureluur (A162), steenloper (A169), rosse grutto (A157) en wulp (A160). De kwelders en schorren zijn van grote betekenis voor planteneters, zoals rotgans (A046), brandgans (A045) en pijlstaart (A054). Het open water is van belang voor duikende schelpdiereters (topper (A062), eider (A063) en zwarte zee-eend (A065)) en voor viseters als roodkeelduiker (A001), parelduiker (A002), fuut (A005), aalscholver (A017) en meeuwen en sterns. De Grevelingen (115) van bijzondere betekenis voor met name de geoorde fuut (A008) en de middelste zaagbek (A069).

Kernopgaven

Voor alle grote wateren geldt dat behoud of herstel van de ruimtelijke samenhang tussen geulen, ondieptes, platen en kwelders (of schorren) en de bijbehorende sedimentatie- en erosieprocessen van groot belang zijn. Met name in de Delta geldt dat voor een aantal gebieden ten gevolge van eerdere ingrepen t.b.v. veiligheid tegen overstromen de huidige sedimentatie- en erosieprocessen daar bepaald worden. Voor de Westerschelde & Saeftinghe (122) zijn afspraken gemaakt over 600 hectare nieuwe estuariene natuur, voor het Haringvliet (109) wordt door de 'kier' de zout-waterinvloed vergroot. Voor het Krammer-Volkerak (114) en het Zoommeer (120) loopt een studie. Binnen deze kaders zijn de doelen voor de grote wateren van het Deltagebied geformuleerd.

Voor vogels in het bijzonder geldt dat voldoende rust en ruimte om te foerageren en voldoende hoogwatervluchtplaatsen van groot belang zijn. Voor het Natura 2000 landschap Noordzee, Waddenzee en Delta zijn 19 kernopgaven geformuleerd. Met betrekking tot open water zijn kernopgaven geformuleerd voor:

- o de permanent overstroomde zandbanken en de daarbij behorende fauna (inclusief mosselbanken);
- o behoud van de kwaliteit van het leefgebied van zeezoogdieren;
- o behoud van de foerageerfunctie voor visetende vogels.

Met betrekking tot zoet-zoutovergangen geldt:

- o verbetering van de kwaliteit van de estuarium Westerschelde (122) en behoud van de kwaliteit Eems-Dollard (onderdeel van Waddenzee (1));
- o herstel van zoet-zout overgangen ten behoeve van visintrek en verbetering kwaliteit van de habitattypen permanent overstroomde zandbanken (getijdengebied, H1110_A), van slik- en zandplaten (H1140) o.a. voor zeegrasvelden) en estuaria (H1130) voor de Waddenzee (1);
- o een grensoverschrijdende opgave met Duitsland en Vlaanderen voor de voor de trekvis fint (H1103).

Voor de permanent overstroomde zandbanken (H1110) is gekozen voor behoud van de kwaliteit. Alleen voor de Waddenzee (1) is voor permanent overstroomde zandbanken (getijdengebied)(H1110_A) gekozen voor verbetering kwaliteit. Met betrekking tot de getijdenplaten zijn de opgaven: verbetering kwaliteit van de slik- en zandplaten (H1140) ten behoeve van vergroting diversiteit en behoud van platen voor rustende en foeragerende niet-broedvogels en als rustgebied voor zeehonden.

Behoud van platen voor niet-broedvogels is van groot belang gezien de aantallen doortrekkende en overwinterende watervogels in Nederland, m.n. voor het gebied Waddenzee (1). Voor het gebied Oosterschelde (118) is de inschatting gemaakt dat de autonome ontwikkeling van achteruitgang van de platen niet gekeerd kan worden. Als behoudopgave wordt geformuleerd om de achteruitgang van de platen zoveel mogelijk 'te remmen', onder meer gezien de functie als foerageergebied en om tegelijkertijd te onderzoeken welke maatregelen redelijkerwijs genomen kunnen worden. De doelen zijn op deze afname van de platen met ongeveer 50 ha per jaar afgestemd.

Voor permanent droge zandplaten en stranden is de kernopgave behoud van ongestoorde hoogwatervluchtplaatsen voor niet-broedvogels. De kernopgave voortplantingshabitat is opgenomen omdat grijze zeehonden (H1364) nu een suboptimaal habitat hebben. Daarnaast is deze kernopgave van belang voor

vogelsoorten, zoals grote stern (A191) en dwergstern (A195), bontbekplevier (A137) en strandplevier (A138), die sterk onder druk staan.

Voor diversiteit schorren en kwelders is voor de Delta een herstelopgave voor oppervlakte en kwaliteit geformuleerd. Kwaliteit betekent aanwezigheid van alle successiestadia, zoet-zoetovergangen, verscheidenheid in substraat en getijregime. Voor de Waddenzee (1) ligt er een behoudopgave voor diversiteit schorren en kwelders. Andere belangrijke opgaven voor schorren en kwelders zijn behoud foerageerfunctie voor ganzen, behoud broedgelegenheid en behoud van de functie als hoogwatervluchtplaats.

Gebiedsdoelen op hoofdlijnen

Voor de permanent overstroomde zandbanken (Noordzee-kustzone) (H1110_B) zijn de doelen op behoud gesteld. Voor de permanent overstroomde zandbanken (getijdengebied) (H1110_A) geldt alleen voor de Waddenzee (1) een verbeteropgave (m.n. gericht op ontwikkeling van biogene structuren met mossels).

Voor slik- en zandplaten (H1140) geldt als doel behoud van het oppervlak en een verbetering van de kwaliteit in de meeste gebieden. Het habitatype grote baaien H1160 is alleen voor de Oosterschelde (118) van toepassing. Het doel is gericht op verbetering kwaliteit. Voor het habitatype estuaria (H1130) is alleen een opgave voor verbetering kwaliteit geformuleerd voor de Westerschelde (122). Voor de Waddenzee (1) is het vooral van belang dat (kleinschalige) zoet-zout overgangen ten behoeve van de verbetering van het habitatypes, permanent overstroomde zandbanken (H1110), slik en zandplaten (getijdengebied) (H1140_A) en estuaria (H1130) worden gerealiseerd.

Voor de soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn is voor de gewone zeehond (H1365) in de Delta als doel verbetering van de kwaliteit van het leefgebied met het oog op toename van de populatie gesteld. Voor soorten als groenknolorchis (H1903) en nauwe korfslak (H1014) geldt behoud van leefgebied en behoud van de populatieomvang. Voor de overige soorten geldt zowel behoud als toename.

De typische broedvogels van onze kust doen het over het algemeen goed, zodat kan worden volstaan met behoud van leefgebied en populatie. Voor een aantal soorten zoals zwartkopmeeuw (A176), strandplevier (A138) en grote stern

(A191) zijn doelen op het niveau van de regio Delta geformuleerd. Voor de strandplevier (A138) is als doel verbetering kwaliteit leefgebied geformuleerd om meer te garanderen dat de soort zich in Nederland op het niveau van een duurzame populatie kan handhaven.

Voor niet-broedvogels soorten is dit Natura 2000 landschap van groot belang. Een deel van de soorten concentreert zich in de Delta. Het betreft onder meer: fuut (A005), kuifduiker (A007), kleine zilverreiger (A026), krakeend (A051), slobbeend (A056), brilduiker (A067) en middelste zaagbek (A069). Grevelingen (115) is van grote betekenis voor viseters. Bij het behoud van de kwaliteit van het leefgebied voor deze viseters is het van belang dat de maatregelen zodanig worden uitgevoerd dat condities voor instandhouding van groenknolorchis (H1903) en vochtige duinvalleien (H2190) in voldoende mate gewaarborgd zijn. De grootste aantallen van eider (A063), zwarte zee-eend (A065) komen voor in de Waddenzee (1) en de Noordzeekustzone (7). Soorten als zilverplevier (A141), rosse grutto (A157), wulp (A160) en groenpootruiter (A164). Voor een groot aantal steltlopers zoals scholekster (A130), kanoet (A143) is de Waddenzee (1) verreweg het belangrijkste gebied gevolgd door respectievelijk Oosterschelde (118) en Westerschelde & Saefthinghe (122)

De doelen op gebiedsniveau zijn overwegend geformuleerd in termen van behoud leefgebied en behoud populatieomvang. Uitzondering betreft de Waddenzee (1) waarvoor soorten als eider (A063), kanoet (A143), scholekster (A130), steenloper (A169) en topper (A062) een herstelopgave is geformuleerd. Bij de formulering van deze doelen wordt voorzover mogelijk rekening gehouden met de onzekerheden met betrekking tot toekomstige ontwikkelingen ten gevolge van klimaatveranderingen.

Voor de Delta is alleen voor de strandplevier (A138) verbetering kwaliteit leefgebied geformuleerd (zie ook hoofdstuk 4.5).

Voor de soorten roodkeelduiker (A001) en parelduiker (A002) zijn alleen (behouds)doelen geformuleerd voor de Noordzeekustzone (7) en Voordelta (113).

Tabel 5.2.1. Kernopgaven Natura 2000 landschap Noordzee, Waddenzee en Delta

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid:		
		Waarom:
Behoud of herstel ruimtelijke samenhang diep water, kreken, geulen, ondiep water, platen, kwelders of schorren, stranden en bijbehorende sedimentatie- en erosieprocessen. Behoud openheid, rust en donkerte. Voor vogels betekent dit voldoende rust en ruimte om te foerageren en voldoende rustige hoogwatervluchtplaatsen op korte afstand van foerageergebieden in het intergetijdengebied.		Duurzaamheid betreffende habitattypen en soorten, behoud biodiversiteit (gradiënten) is alleen op landschapschaal te realiseren.
Kernopgaven per hoofdtype:		
Typering:	Kernopgave:	Waarom:
Hoofdtype: Open water		
1.01 Overstroomde zandbanken	Behoud zee-ecosysteem met permanent overstroomde zandbanken (Noordzee-kustzone) H1110_B ⁴ , als habitat voor zwarte zee-eend A065 , roodkeelduiker A001 , topper A062 en eider A063 , met bodems van verschillende ouderdom en meer natuurlijke opbouw van vispopulaties.	Permanent overstroomde zandbanken internationaal van belang vanwege groot aandeel binnen Europa. Van internationaal belang als overwinteringsgebied van zeevogels.
1.02 Zeezoogdieren	Verbetering kwaliteit leefgebied zeezoogdieren.	Van nationaal belang voor zeehonden en bruinvis.
1.03 Overstroomde zandbanken & biogene structuren	Verbetering kwaliteit permanent overstroomde zandbanken (getijdengebied) H1110_A o.a. met biogene structuren met mossels. Tevens van belang als leefgebied voor eider A063 en zwarte zee-eend A065 en als kraamkamer voor vis.	Permanent overstroomde zandbanken internationaal van belang vanwege groot aandeel binnen Europa. Van internationaal belang voor doortrekkende en overwinterende watervogels.
1.04 Foerageerfunctie visetende vogels	Behoud foerageerfunctie visetende vogels in het bijzonder voor fuut A005 , geoorde fuut A008 en middelste zaagbek A069 .	Van internationaal belang voor doortrekkende en overwinterende watervogels.
Hoofdtype: Estuaria en zoet-zout overgang		
1.05 Kwaliteit estuaria	Verbetering kwaliteit estuaria H1130 Westerschelde (ruimte, verhouding tussen deelsystemen/laag productieve en hoog productieve onderdelen) en behoud kwaliteit Eems-Dollard.	Estuaria internationaal van belang vanwege het grote aandeel binnen Europa.

⁴ Staat van instandhouding: **rood** is ongunstig, **oranje** is matig ongunstig, **groen** is gunstig, **grijs** is onbekend

1.06 Herstel zout-invloed Haringvliet	Herstel zout invloed in Haringvliet, vooral voor trekvisen, zoals zeeprík H1095 , elft H1102 , fint H1103 en zalm H1106 , en mede voor brakke variant van ruigten en zomen (harig wilgenroosje) H6430_B en schorren en zilte graslanden (buitendijks) H1330_A .	Genoemde trekvisen van actueel (zeeprík) of potentieel internationaal belang. Potentieel belangrijkste toegangspoort voor de Rijn en de Maas. Brakke ruigten van internationaal belang vanwege centrale ligging en groot aandeel binnen Europa..
1.07 Zoet-zout overgangen Waddengebied	Herstel zoet-zout overgangen (bijvoorbeeld via spuiregime en vistrappen) i.h.b. visintrek Afsluitdijk, Westerwoldse Aa en Lauwersmeer/Reitdiep in relatie tot Drentsche Aa (rivierprík H1099).	Van nationaal belang voor trekvisen. Is voorwaarde voor verbetering kwaliteit slik- en zandplaten, permanent overstroomde zandbanken (o.a. voor zeegrasvelden) en estuaria in de Waddenzee.
1.09 Achterland fint	Behoud van verbinding met Schelde en Eems ten behoeve van paafunctie voor fint H1103 in België en Duitsland.	Nederlandse deel van deze estuaria van grensoverschrijdend belang als opgroeigebied voor de fint, die paait in Duitse deel van de Eems, en idem voor de potentiële paipopulatie in de (Belgische) Zeeschelde.
Hoofdtype: Getijdenplaten		
1.10 Diversiteit getijdenplaten	Verbetering kwaliteit slik- en zandplaten (getijdengebied) H1140_A ten behoeve van vergroting van diversiteit.	Slik- en zandplaten van internationaal belang door groot aandeel binnen Europa. Van belang voor algemene biodiversiteit.
1.11 Rust- en foerageergebieden	Behoud slikken en platen voor rustende en foeragerende niet - broedvogels zoals voor bonte strandloper A149 , rosse grutto A157 , scholekster A130 , kanoet A143 , steenloper A169 en eider A063 en rustgebieden voor gewone zeehond H1365 en grijze zeehond H1364 .	Internationaal van belang voor doortrekkende en overwinterende watervogels. Waddenzee nationaal belangrijkste gebied voor de zeehonden. Voor de zeehonden vooral een belangrijke opgave in de Delta.
Hoofdtype: Permanent droge zandplaten en stranden		
1.12 Hoogwatervluchtplaats vogels	Behoud en herstel ongestoorde hoogwatervluchtplaatsen.	Grote internationale betekenis voor trekvogels.
1.13 Voortplantingshabitat	Behoud ongestoorde rustplaatsen en optimaal voortplantingshabitat (waaronder embryonale duinen H2110) voor bontbekplevier A137 , strandplevier A138 , kluut A132 , grote stern A191 en dwergstern A195 , visdief A193 en grijze zeehond H1364 .	Nationaal belang voor grijze zeehond, heeft nu op suboptimaal habitat (overstromingsrisico). Van nationaal belang voor kustbroedvogels die hier hun oorspronkelijke broedplaats hebben.

1.14 Leefgebied noordse woelmuis	Behoud van geïsoleerde eilanden als leefgebied voor noordse woelmuis *H1340 (onbereikbaar voor concurrenten).	Noordse woelmuis prioritair. Internationaal zeer belangrijk (endemische ondersoort).
1.15 Lage begroeiingen	Behoud platen Grevelingen met lage begroeiingen van vochtige duinvalleien (kalkrijk) H2190_B, grijze duinen *H2130, kruipwilgstruwelen H2170 en groenknolorchis H1903.	Grijze duinen prioritair. Vochtige duinvalleien internationaal van belang vanwege centrale ligging en groot aandeel. Internationaal belang groenknolorchis.
Hoofdtype: Schorren en kwelders		
1.16 Diversiteit schorren en kwelders	Behoud (Waddenzee) en herstel (Delta) van schorren en zilte graslanden (buitendijks) H1330_A met alle successiestadia, zoet-zout overgangen, verscheidenheid in substraat en getijregime en mede als hoogwatervluchtplaats.	Schorren en zilte graslanden van internationaal belang vanwege centrale ligging en groot aandeel in Europa. Nederland heeft relatief het hoogste aantal onbeweide kwelders. Essentieel onderdeel getijdengebied vooral foerageren en overtijen (hoogwatervluchtplaatsen).
1.17 Broedgelegenheid en foerageergebied	Behoud habitat broedvogels als grote stern A191 en dwergstern A195, visdief A193, lepelaar A034, foerageergebied voor ganzen.	Internationaal belang voor lepelaar, grauwe gans, brandgans en rotgans. Van nationaal belang voor kustbroedvogels.
Hoofdtype: Binnendijkse zilte vegetaties		
1.18 Kruipe moerasscherm	Behoud leefomstandigheden kruipe moerasscherm H1614 in krekken (o.a. wisselende waterstanden).	Kruipe moerasscherm van internationaal belang vanwege centrale ligging en groot aandeel populatie in Europa.
1.19 Binnendijkse brakke gebieden	Behoud en ontwikkeling kwaliteit binnendijkse brakke gebieden voor noordse woelmuis *H1340, broedvogels (kluut A132, sterns), overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) H7140_B, schorren en zilte graslanden (binnendijks) H1330_B (bijv. Yerseker Moer), brakke variant van ruigten en zomen (harig wilgenroosje) H6430_B en als hoogwatervluchtplaats.	Noordse woelmuis prioritair. Internationaal zeer belangrijk (endemische ondersoort). Van nationaal belang voor bedreigde broedvogels, zoals kluut en visdief en potenties voor veenmosrietlanden.

Tabel 5.2.2 Kernopgaven Noordzee, Waddenzee en Delta: toedeling aan de gebieden

Hoofdtype: Open water	
1.01 Overstroomde zandbanken	7. Noordzeekustzone (w), 113. Voordelta (w)
1.02 Zeezoogdieren	7. Noordzeekustzone (w)
1.03 Overstroomde zandbanken (incl. biogene structuren)	1. Waddenzee (w)
1.04 Foerageerfunctie visetende vogels	115. Grevelingen (w), 119. Veerse Meer
Hoofdtype: Estuaria en zoet-zout overgang	
1.05 Kwaliteit estuaria	1. Waddenzee, 122. Westerschelde & Saeftinghe (w)

1.06 Herstel zout-Invloed Haringvliet	109. Haringvliet (w), 113. Voordelta (w)
1.07 Zoet-zoutovergangen Waddengebied	1. Waddenzee (w), 8. Lauwersmeer (w)
Hoofdtype: Getijdenplaten	
1.09 Achterland fint	1. Waddenzee (w), 122. Westerschelde (w)
1.10 Diversiteit getijdeplaten	1. Waddenzee (w), 113. Voordelta (w)
1.11 Rust- en foerageergebieden	1. Waddenzee, 7. Noordzeekustzone, 113. Voordelta, 118. Oosterschelde (w)
Hoofdtype: Permanent droge zandplaten en stranden	
1.12 Hoogwatervluchtplaats vogels	120. Zoommeer, 127. Markiezaat
1.13 Voortplantingshabitat	1. Waddenzee, 7. Noordzeekustzone (w), 109. Haringvliet, 114. Krammer-Volkerak, 115. Grevelingen, 122. Westerschelde & Saeftinghe, 123. Zwin & Kievittepolder
1.14 Leefgebied noordse woelmuis	109. Haringvliet, 115. Grevelingen
1.15 Lage begroeiingen	115. Grevelingen (w)
Hoofdtype: Schorren en kwelders	
1.16 Diversiteit schorren en kwelders	1. Waddenzee (w), 118. Oosterschelde (w), 122. Westerschelde & Saeftinghe (w), 123. Zwin & Kievittepolder (w)
1.17 Broedgelegenheid en foerageergebied	109. Haringvliet, 114. Krammer-Volkerak (w)
Hoofdtype: Binnendijkse zilte vegetaties	
1.18 Kruidend moerasscherm	124. Grootte Gat (w), 125. Canisvlietse Kreek (w), 126. Vogelkreek (w)
1.19 Binnendijkse brakke gebieden	118. Oosterschelde (w), 120. Zoommeer (w), 121. Yerseke en Kapelse Moer (w), 122. Westerschelde & Saeftinghe (w)
4.01 Evenwichtig systeem	127. Markiezaat (w)
4.02 Rui- en rustplaatsen	127. Markiezaat
(w): wateropgave; (w): sense of urgency; beheeropgave (w): sense of urgency opgave m.b.t. watercondities (zie verder toelichting paragraaf 3.2).	

5.3 Natura 2000 landschap Duinen

Figuur 5.3.1. Natura 2000 landschap Duinen

Inleiding

Het Natura 2000 landschap Duinen omvat 18 gebieden, de duinen van de Waddeneilanden, langs de vastelandskust en de duinen in de Delta. Nagenoeg alle Nederlandse duinen, die tevens een belangrijke functie hebben voor het waarborgen van de veiligheid, zijn onderdeel van het Natura 2000 netwerk. In internationaal opzicht zijn de Nederlandse duinen van groot tot zeer groot belang. Dit onder meer door de aanwezigheid van grijze duinen (*H2130) en vochtige duinvalleien (H2190). Het eerste type komt over grote oppervlaktes in goed ontwikkelde vormen voor, het laatste type is in de Nederlandse duinen zeer gevarieerd en over grote oppervlakte aanwezig.

Het Natura 2000 landschap wordt gekenmerkt door gradiënten langs en dwars op de kust. De meest dynamische omstandigheden komen voor op de Waddeneilanden. De gradiënt van noord naar zuid, van kalkarm van het noorden tot aan Bergen en kalkhoudend ten zuiden hiervan. De duinen in de Delta vormen een mozaïek van kalkarm en kalkhoudend. Dwars op de kust zijn de volgende gradiënten te onderscheiden, van zeereep naar binnenduinrand: meer of minder wind, meer of minder zout en van jong naar oud. In het hele duinmassief zijn gradiënten van droog naar nat te onderscheiden.

Figuur 5.3.1 geeft een overzicht van de ligging van de gebieden.

Namen van gebieden	Aantal: 18
2. Duinen en Lage Land Texel; 3. Duinen Vlieland; 4. Duinen Terschelling; 5. Duinen Ameland; 6. Duinen Schiermonnikoog; 84. Duinen Den Helder - Callantsoog; 85. Zwanenwater & Pettemerduinen; 86. Schoorlse Duinen; 87. Noordhollands Duinreservaat; 88. Kennemerland-Zuid; 96. Coepelduynen; 97. Meijndel & Berkheide; 98. Westduinpark & Wapendal; 99. Solleveld, 100. Voornes Duin; 101. Duinen Goeree & Kwade Hoek; 116. Kop van Schouwen, 117. Manteling van Walcheren.	

Habitattypen en soorten

Relatief belangrijke habitattypen in dit landschap zijn: grijze duinen (*H2130), droge duinbossen (H2180), vochtige duinvalleien (H2190) en in de

binnenduinrand mozaïeken van heischrale graslanden (*H6230) en blauwgraslanden (H6410).

Witte duinen (H2120) en embryonale duinen (H2110), en de daarbij behorende dynamische processen, zijn van groot belang voor de duurzame instandhouding van het prioritaire habitattypen grijze duinen (*H2130).

Voor de prioritaire habitattypen duinheiden met kraaihei (*H2140) en duinheiden met struikhei (*H2150) is Nederland van minder belang gezien de ligging aan de rand van het areaal, gezien de omvang en soortensamenstelling.

De nauwe korfslak (H1014) is wat betreft zijn voorkomen in Nederland vrijwel volledig gebonden aan de duinen. De grootste en meest duurzame populaties van de groenknolorchis (H1903) komen voor in de duinen.

Voor een aantal broedvogelsoorten die sterk onder druk staan, zoals blauwe kiekendief (A082), velduil (A222) en tapuit (A277) liggen binnen Nederland de belangrijkste broedgebieden in de duinen. In het bijzonder de duinen op de Waddeneilanden zijn van groot belang voor de velduil (A222) en de blauwe kiekendief (A082). Ook voor de lepelaar (A034) vormen de duinen een belangrijk broedgebied.

Voor niet-broedvogels is een aantal duingebieden van betekenis als slaap- of hoogwatervluchtplaats in relatie tot nabijgelegen foerageergebieden (intergetijdengebied). Dit is het geval bij Duinen Vlieland (3) en in het bijzonder de Duinen van Goeree & Kwade Hoek (101). Duinplassen zijn soms van enige betekenis voor watervogels als de lepelaar (A034), wintertaling (A052) en slobbeend (A056) (Duinen van Goeree & Kwade Hoek (101), Zwanenwater & Pettemerduinen (85)).

Kernopgaven

De essentie van de verbeteropgave voor het Natura 2000 landschap Duinen is dat de verstarring van het landschap en de vervuiling van de graslanden aangepakt moet worden. Het meest essentiële proces in de duinen, de dynamiek door verstuiving en duinvorming, is grotendeels verloren gegaan. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn vastlegging van de kust, stikstofdepositie én wegvallen van 'historisch' gebruik. De grootste mogelijkheden voor dynamiek en verstuiving liggen op de Waddeneilanden. Dit laat onverlet dat voor het

duurzaam voortbestaan van bijvoorbeeld de grijze duinen (*H2130) ook meer ruimte voor verstuiving langs de vastelandskust en in de Delta nodig is.

Belangrijke opgave voor het Natura 2000 landschap Duinen is het versterken van een samenhangend landschap met een aantal gradiënten en mozaïeken. Het versterken van de noord-zuid gradiënt en de samenhang daarbinnen. Herstel van de gradiënt van zeereep naar binnenduinrand én behoud en herstel van de mozaïeken 'open' naast 'dicht' en 'hoog' naast 'laag'.

Acht kernopgaven zijn geformuleerd met betrekking tot de zeereep, de droge binnenduinen (inclusief droge bossen), (secundaire) duinvalleien en strandvlaktes (inclusief vochtige bossen) en de binnenduinrand (overgang naar polders)(inclusief vochtige bossen).

Voor de zeereep is als kernopgave 2.01 geformuleerd: ruimte voor natuurlijke verstuiving. Enerzijds omdat witte duinen (H2120) en embryonale duinen (H2110) van groot belang zijn voor onder druk staande soorten als strandplevier (A138), bontbekplevier (A137) en dwergstern (A195) én anderzijds omdat verstuiving essentieel is voor behoud en kwaliteitsverbetering van de grijze duinen (*H2130).

De kernopgaven die het meest zijn toebedeeld aan concrete gebieden zijn de kernopgaven 2.02 grijze duinen en kernopgave 2.05 open vochtige duinvalleien (incl. vochtige duinbossen).

De kernopgave 2.02 grijze duinen is relatief vaak toebedeeld, mede samenhangend met het aantal subtypen dat voor grijze duinen (*H2130) geldt. Het zelfde geldt voor kernopgave 2.05 open vochtige duinvalleien.

De kernopgave 2.08 gradiënt binnenduinrand is alleen toebedeeld aan de gebieden op de Waddeneilanden én aan de Kop van Schouwen. Binnenduinranden zijn momenteel onvoldoende ontwikkeld. Deze kernopgave is gericht op de meest kansrijke locaties (zoveel als mogelijk aansluitend bij lopende plannen én projecten).

De kernopgave 2.07 duinbeken is slechts één keer toebedeeld. Alleen in het gebied Schoorlse duinen (86) wordt dit als een reële opgave gezien. Dit hangt mede samen met de interpretatie van het habitattypen 3260_A beken en rivieren met waterplanten (waterranonkels).

Voor de kernopgave 2.02 grijze duinen is voor alle gebieden, met uitzondering voor de Coepelduynen (96), een 'sense of urgency' voor beheer toegekend.

De belangrijkste opgaven voor grijze duinen zijn: herstel kwaliteit door meer verstuing, het meer open maken van de vegetatie en het opheffen van de verzuringseffecten door meer adequaat beheer. Verder is een beheeropgave toegekend aan Duinen en Lange Land Texel (2). Voor de Duinen Schiermonnikoog (6) is een 'sense of urgency' met betrekking tot de watercondities toegekend voor de kernopgave 2.06 graslanden, verder aan Duinen Schiermonnikoog (6), Noordhollands Duinreservaat (87) en Kop van Schouwen (116) voor de kernopgave 2.08 gradiënt binnenduintrand.

Alle kernopgaven en de daarmee samenhangende gebiedsdoelen voor het Natura 2000 landschap passen binnen bestaand beleid. Een groot aantal opgaven hangt samen met een noodzakelijke intensivering van het beheer. De zwaarste opgaven hebben betrekking op de kernopgaven 2.08 binnenduintrand (Duinen Terschelling, 4), kernopgave 2.05 open vochtige duinvalleien (Duinen Ameland, 5) én op de kernopgave 2.06 graslanden voor de gebieden Duinen Den Helder - Callantsoog (84), Zwanewater en Pettemerduinen (85) en Kop van Schouwen (116). Deze opgaven hebben vooral betrekking op ontwikkeling van heischrale graslanden (*H6230), blauwgraslanden (H6410) of grijze duinen (heischraal) (*H2130_C). Het betreft typen die sterk onder druk staan en waar Nederland relatief belangrijk voor is. In het kader van de Natura 2000 beheersplannen is het de opgave maximaal resultaat te halen door het om door het slim lokaliseren van de doelen én door het slim nemen van maatregelen.

Gebiedsdoelen op hoofdlijnen

Voor zeven habitattypen zijn de doelen op gebiedsniveau voor alle gebieden geformuleerd in termen van behoud oppervlakte, behoud en/of verbetering van kwaliteit. Voor de habitattypen embryonale duinen (H2110), duinheiden met struikhei (*H2150) en duindoornstruwelen (H2160) geldt, met een enkele uitzondering, behoud oppervlakte en behoud kwaliteit. Voor vrijwel alle 17 gebieden is opgenomen dat het type duindoornstruwelen (H2160) in oppervlakte mag achteruitgang ten gunste van de habitattypen grijze duinen (H2130) en vochtige duinvalleien (H2190). Voor witte duinen (H2120) geldt nagenoeg in alle gebieden behoud van oppervlakte en in de meeste situaties verbetering van de kwaliteit.

Voor duinbossen (H2180) geldt dat voor de subtypen A: droog en C: binnenduintrand in de meeste gevallen zowel oppervlakte als kwaliteit op behoud is gesteld. Alleen voor Duinen Vlieland (3), Duinen Terschelling (4) en Duinen Schiermonnikoog (6) is oppervlakte op uitbreiding en kwaliteit op verbetering gesteld.

Voor het habitatype grijze duinen (*H2130) en vochtige duinvalleien (H2190) wordt in de meeste gebieden gestreefd naar toename van kwaliteit en toename van de oppervlakte. Alleen voor de Schoorlse duinen (86) is een ontwikkeldoel voor duinbeken (H3260) geformuleerd. Het habitatype heischrale graslanden (*H6230) is voor alle duinen waarvoor van toepassing op uitbreiding oppervlakte gesteld, voor blauwgraslanden (H6410) geldt dit ongeveer voor de helft van de gebieden.

Voor de soort nauwe korfslak (H1014) is in alle gebieden behoud van leefgebied en behoud van populatie als doel toegekend. Voor de groenknolorchis (H1903) is overwegend behoud leefgebied en behoud omvang populatie van toepassing. Vanwege geografische spreiding is aan Kennemerland-Zuid (88) als doel toename van geschikt leefgebied en toename van de populatieomvang toebedeeld.

Voor de broedvogels van de droge, open duinen hebben te maken gehad met een sterke achteruitgang van het leefgebied en van de populaties. Uitbreiding en/of verbetering kwaliteit van het leefgebied voor uitbreiding van de populatie is doorgaans als doel geformuleerd bij soorten als de blauwe kiekendief (A082), velduil (A222) en tapuit (A277) (Duinen Schiermonnikoog (6) vormt hierop een uitzondering). Ook bij enkele soorten van vochtige en gevarieerde duinvalleien, als paapje (A275) en grauwe klauwier (A338), is dit het geval. Bij de soorten van de (riet)moerassen in de duinen, als aalscholver (A017), bruine kiekendief (A081), lepelaar (A034) en roerdomp (A021), is behoud van leefgebied en populatie voldoende.

Voor niet-broedvogels zijn met name Duinen Vlieland (3) en Duinen Goeree & Kwade hoek (101) van belang. De doelen voor de niet-broedvogels is behoud leefgebied voor behoud populatie geformuleerd.

Tabel 5.3.1 Kernopgaven Natura 2000 landschap Duinen

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid:		
		Waarom:
<p>Samenhangend landschap met aantal gradiënten en mozaïeken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Versterken van noord-zuid gradiënt en samenhang daarbinnen; - Herstel gradiënt van zeereep-binnenduinrand: droog-nat, meer of minder wind, meer of minder zout, jong-oud; - Behoud en herstel van mozaïeken: open-dicht, hoog-laag. <p>Behoud en herstel van rust en donker voor fauna.</p> <p>Versterken samenhang met Noordzee, Wadden en Delta én met Meren en Moerassen.</p>		<p>Dynamisch landschap, met landschapsvormende processen, van belang uit oogpunt van biodiversiteit (gradiënten) en duurzaamheid (jonge en oudere successiestadia naast elkaar). Duinen als geheel van internationaal belang door groot oppervlakte, landschappelijke samenhang en biodiversiteit. Waarden in duinen staan sterk onder druk m.n. soorten van graslanden en pioniervegetaties en verstoringsevoelige fauna.</p>
Kernopgaven per hoofdtype:		
Typering:	Kernopgave:	Waarom:
Hoofdtype: Zeereep		
2.01 Witte duinen en embryonale duinen	Ruimte voor natuurlijke verstuiving: witte duinen H2120 ⁵ en embryonale duinen H2110 o.m. van belang als habitat voor kleine mantelmeeuw A183 , dwergstern A195 , bontbekplevier A137 en strandplevier A138 .	<p>Witte duinen van internationaal belang doordat dit habitattype essentieel voor behoud prioritaire habitattype grijze duinen.</p> <p>Nederland heeft relatief groot oppervlak van dit habitattype. Beide habitattypen van nationaal belang voor o.a. blauwe zeedistel en genoemde bedreigde vogels.</p>
Hoofdtype: Droge binnenduinen (inclusief droge bossen)		
2.02 Grijze duinen	Uitbreiding en herstel kwaliteit van grijze duinen *H2130 , ook als habitat van tapuit A277 , velduil A222 en blauwe kiekendief A082 , door tegengaan vergrassing en verstruweling.	<p>Grijze duinen prioritair.</p> <p>Groot internationaal belang door centrale ligging en groot aandeel, en door hoge kwaliteit.</p> <p>Nationaal van zeer groot belang als leefgebied voor blauwe kiekendief en velduil en van groot belang voor de tapuit. De grijze duinen zijn voor blauwe kiekendief en velduil momenteel respectievelijk het belangrijkste en enige gebied met potenties voor duurzame populaties.</p> <p>Verder van nationaal belang omdat grijze duinen belangrijkste leefgebied vormen voor andere aan dit habitattype gebonden bedreigde fauna en flora.</p>

⁵ Staat van instandhouding: rood is ongunstig, oranje is matig ongunstig, groen is gunstig, grijs is onbekend

2.03 Duinheiden	Behoud oppervlakte en kwaliteit duinheiden met kraaihei *H2140 en duinheiden met struikhei *H2150.	Beide habitattypen prioritair, liggend aan rand van areaal en matig ontwikkeld. Nationaal belang duinheiden met struikhei vanwege geografische spreiding en andere soortensamenstelling (o.a. korstmossen).
2.04 Droge duinbossen	Uitbreiding oppervlakte (ook in zeeleep) ⁶ en verbetering kwaliteit (structuurvariatie en soortenrijkdom) van duinbossen (droog) H2180_A.	Duinbossen van internationaal belang door centrale ligging en groot aandeel, en goed ontwikkeld. Nationaal van belang met name voor plantensoorten van zomen.
(secundaire) Duinvalleien en strandvlaktes: (inclusief vochtige bossen)		
2.05 Open vochtige duinvalleien (inclusief vochtige duinbossen)	Behoud oppervlakte en herstel kwaliteit van vochtige duinvalleien (kalkrijk) H2190_B. Behoud vochtige duinvalleien H2190 als habitat van roerdomp A021, lepelaar A034, blauwe kiekendief A082, velduil A222, noordse woelmuis *H1340, nauwe korfslak H1014 en groenknolorchis H1903 (vergroting oppervlakte is vrijwel overal gedaan). Op Terschelling en Schiermonnikoog meer ruimte voor duinbossen (vochtig) H2180_B.	Noordse woelmuis prioritair. Vochtige duinvalleien internationaal van belang vanwege centrale ligging, groot aandeel en hoge kwaliteit. En duinbossen (vochtig) vanwege Europese zeldzaamheid en groot aandeel. Genoemde soorten zijn Europees van belang. Vochtige bossen van duinvalleien zijn natuurlijke bossen waar meer ruimte voor nodig is. Nationaal van belang als broedgebied voor roerdomp, blauwe kiekendief en velduil (van laatste twee lopen aantallen sterk achteruit).
Binnenduinrand (overgang naar polders, incl. vochtige bossen)		
2.06 Graslanden	Ontwikkeling heischrale graslanden *H6230, grijze duinen (heischraal) *H2130_C en blauwgraslanden H6410 op kansrijke locaties.	Heischrale graslanden en grijze duinen prioritair. Internationaal belang heischrale graslanden en blauwgraslanden vanwege centrale ligging in Atlantische regio en groot aandeel. Beide typen staan sterk onder druk. Nationaal van belang voor aantal bedreigde plant- en diersoorten.

⁶ let op duingraslanden relatief belangrijker (slim localiseren).

<p>2.07 Duinbeken</p>	<p>Herstel beken en rivieren met waterplanten (waterranonkels) H3260_A.</p>	<p>Nationaal belang vanwege zeer ongunstige staat van instandhouding en behoud van enkele bedreigde plant- en diersoorten.</p>
<p>2.08 Gradiënt binnenduinrand</p>	<p>Herstel hydrologie/vochtgradiënt duinbossen (binnenduinrand) H2180_C, heischrale graslanden *H6230 en blauwgraslanden H6410 (Schouwen, Texel, Terschelling, Schiermonnikoog, langs vastelandskust én Goerree en Voorne). Op Texel mede t.b.v. noordse woelmuis *H1340.</p>	<p>Heischrale graslanden en noordse woelmuis prioritair. Internationaal belang heischrale graslanden, blauwgraslanden en duinbossen vanwege centrale ligging in Atlantische regio en groot aandeel. Genoemde habitattypen staan sterk onder druk. Nationaal belang voor aantal bedreigde plant- en diersoorten. Staat van instandhouding van twee habitattypen zeer ongunstig.</p>

Tabel 5.3.2. Kernopgaven Duinen: toedeling aan gebieden

Hoofdtype: Zeereep	
2.01 Witte duinen en embryonale duinen	3. Duinen Vlieland, 4. Duinen Terschelling, 5. Duinen Ameland, 86. Schoorlse Duinen, 87. Noordhollands Duinreservaat, 88. Kennemerland-Zuid, 97. Meijendel & Berkheide, 101. Duinen Goeree & Kwade Hoek, 123. Zwin & Kievittepolder
Hoofdtype: Droge binnenduinen (inclusief droge bossen)	
2.02 Grijsze duinen	2. Duinen en Lage Land Texel (🌿), 3. Duinen Vlieland, 4. Duinen Terschelling (🌿), 5. Duinen Ameland (🌿), 6. Duinen Schiermonnikoog (🌿), 84. Duinen Den Helder - Callantsoog (🌿), 85. Zwanenwater & Pettemerduinen (🌿), 87. Noordhollands Duinreservaat (🌿), 88. Kennemerland-Zuid (🌿), 96. Coepelduynen, 97. Meijendel & Berkheide (🌿), 98. Westduinpark & Wapendal (🌿), 99. Solleveld (🌿), 100. Voornes Duinen (🌿), 116. Kop van Schouwen
2.03 Duinheiden	3. Duinen Vlieland, 4. Duinen Terschelling, 86. Schoorlse Duinen, 98. Westduinpark & Wapendal, 99. Solleveld
2.04 Droge duinbossen	86. Schoorlse Duinen, 87. Noordhollands Duinreservaat, 88. Kennemerland-Zuid, 97. Meijendel & Berkheide, 100. Voornes Duinen, 117. Manteling van Walcheren
(secundaire) Duinvalleien en strandvlaktes: (inclusief vochtige bossen)	
2.05 Open vochtige duinvalleien (incl. vochtige duinbossen)	2. Duinen en Lage Land Texel (🌿, w), 3. Duinen Vlieland (w), 4. Duinen Terschelling (w), 5. Duinen Ameland (w), 6. Duinen Schiermonnikoog (w), 84. Duinen Den Helder - Callantsoog (w), 85. Zwanenwater & Pettemerduinen (w), 87. Noordhollands Duinreservaat (w), 88. Kennemerland-Zuid (w), 97. Meijendel & Berkheide (w), 100. Voornes Duinen (w), 101. Duinen Goeree & Kwade Hoek (w), 116. Kop van Schouwen (w), 117. Manteling van Walcheren (w)
Binnenduinrand (overgang naar polders, incl. vochtige bossen)	
2.06 Graslanden	2. Duinen en Lage Land Texel (w), 6. Duinen Schiermonnikoog (🌿, w), 84. Duinen Den Helder - Callantsoog (w), 85. Zwanenwater & Pettemerduinen (w), 101. Duinen Goeree & Kwade Hoek (w), 116. Kop van Schouwen (w)
2.07 Duinbeken	86. Schoorlse Duinen (w)
2.08 Gradiënt binnenduinrand	2. Duinen en Lage Land Texel (w), 4. Duinen Terschelling (w), 5. Duinen Ameland (w), 6. Duinen Schiermonnikoog (🌿, w), 87. Noordhollands Duinreservaat (w), 116. Kop van Schouwen (🌿, w)
(w): wateropgave; (🌿): sense of urgency; beheeropgave (🌿): sense of urgency opgave m.b.t. watercondities (zie verder toelichting paragraaf 3.2)..	

5.4 Natura 2000 landschap Rivierengebied

Figuur 5.4.1. Natura 2000 landschap Rivierengebied

Inleiding

Het Natura 2000 landschap Rivierengebied omvat 17 gebieden. Deze gebieden liggen langs de grote rivieren of langs kleinere rivieren zoals de Linge, Vecht en Regge en Niers. De Natura 2000 gebieden Hollands Diep (111) en Biesbosch (112) worden ook tot het Natura 2000 landschap Rivierengebied gerekend, evenals Zouweboezem (105). Dit gebied heeft een grote component Meren en Moerassen, hetgeen blijkt uit de aan het gebied toegekende doelen. De gebieden langs de grote rivieren zijn grotendeels gebieden die zijn aangewezen op basis van de Vogelrichtlijn, delen daarvan worden aangewezen op basis van de Habitatrichtlijn.

Figuur 5.4.1. geeft een beeld van de ligging van de gebieden.

Namen van gebieden	Aantal: 17
36. Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht; 38. Uiterwaarden IJssel;	
39. Vecht en Beneden-Reggegebied; 66. Uiterwaarden Neder-Rijn;	
67. Gelderse Poort; 68. Uiterwaarden Waal; 70. Zuider Lingedijk & Diefdijk-Zuid; 71. Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem; 81. Kolland & Overlangbroek; 82. Uiterwaarden Lek; 105. Zouweboezem; 108. Oude Maas;	
111. Hollands Diep; 112. Biesbosch; 141. Oeffelter Meent;	
143. Zeldersche Driessen en 152. Grensmaas.	

Habitattypen en soorten

Voor een groot aantal geheel, of in belangrijke mate, aan het Rivierengebied gebonden habitattypen, is Nederland van relatief groot belang. Dit geldt voor de vochtige alluviale bossen (zachthoutoibossen) (*H91E0_A), droge hardhoutoibossen (H91F0), stroomdalgraslanden (*H6120) en glanshaver- en vossenstaarthooilanden (H6510). Dit laatste habitatype omvat naast de glanshaverhooilanden, ook de zogenoemde Kievitsbloemhooilanden (gebieden Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht (36) en Uiterwaarden IJssel (38) en de zogenoemde weidekervelhooilanden (alleen voorkomend in de Biesbosch (112)). Van nature is het Rivierengebied ook van belang voor krabbenscheerbegroeiingen (habitatype H3150), het type komt thans slechts sporadisch voor.

Het Rivierengebied is van belang voor bijna alle trekvisseren en voor vissoorten als bittervoorn (H1134), grote modderkruiper (H1145) en kleine modderkruiper (H1149). De mossoort tonghaarmuts (H1387) komt slechts op één locatie voor in de Biesbosch (112).

Daarnaast is het Rivierengebied van grote betekenis als broedgebied voor een aantal moerasvogels. Een deel van deze vogels is aangewezen op rietmoerassen (bijv. roerdomp (A021), woudaap (A022), grote karekiet (A298) en snor (A292)) en een deel op jonge verlandingsstadia (porseleinhoen (A119) en zwarte stern (A197)). Ook voor soorten van vochtige graslanden en ruigten, zoals de kwartelkoning (A122) is dit landschap van groot belang.

Bij niet-broedvogels is het rivierengebied van bijzonder betekenis voor planteneters, met name voor wilde zwaan (A038), toendrarietgans (A039) en kolgans (A041). Maar ook voor grauwe gans (A043), krakeend (A051), wilde eend (A053) en meerkoet (A125). Daarnaast is het rivierengebied van nationale en internationale betekenis voor foeragerende en rustende kieviten (A142) en grutto's (A156).

Kernopgaven

Voor een duurzame instandhouding van de natuurwaarden in het Rivierengebied is het van groot belang de landschappelijke samenhang van de Natura 2000 gebieden in het Rivierengebied te versterken, onder andere door een versterking van de relaties tussen binnendijkse en buitendijks gelegen gebieden en verder door te bewerkstelligen dat binnen de uiterwaarden een duidelijke afwisseling van grootschalige én open gebieden met kleinschalige én dichte gebieden blijft bestaan. Een evenwichtige verdeling van laaggelegen uiterwaarden (voor rietmoerassen en vochtige alluviale bossen, *H91E0), hooggelegen uiterwaarden (o.a. met droge harthoutoibossen H91F0), nevengeulen en diepe plassen is eveneens van belang. Gezien de ligging ten opzichte van het Europese achterland vormen de Nederlandse rivieren een doorgaande verbinding naar Duitsland en België voor de trekvisseren.

De rivieren vormen een dynamisch systeem, een samenspel van natuurlijke processen en menselijk handelen. Voor een aantal habitattypen zijn erosie- en sedimentatieprocessen van groot belang voor het duurzaam voortbestaan van

de habitattypen op de lange termijn. Meer ruimte voor erosie- en sedimentatieprocessen, en meer mogelijkheden voor verschuivingen in ruimte en tijd van diverse successiestadia van habitattypen en leefgebieden van soorten zijn essentieel. Vanwege veiligheid en scheepvaart is ongestoorde rivierdynamiek niet mogelijk. Derhalve zijn beheer- en inrichtingsmaatregelen noodzakelijk. Zoals verwoord in het Strategisch kader VHR: Ruimte voor de Rivier en Ruimte voor Natura 2000 hebben rivierverruimende maatregelen, mits goed gelokaliseerd, ook als resultaat een bijdrage aan uitbreiding en verbetering van habitattypen en leefgebieden van soorten.

Voor het rivierengebied zijn 14 kernopgaven geformuleerd, te onderscheiden naar de volgende hoofdtypen: rivier, nevengeulen en diepe plassen; zoetwatergetijdegebied; laaggelegen uiterwaarden (incl. voormalige uiterwaarden) en hooggelegen uiterwaarden (incl. voormalige uiterwaarden).

De kernopgaven trekvisseren en behoud open water zijn alleen toebedeeld aan het Hollands Diep (111). De kernopgaven 3.02 waterplanten (behoud habitatype H3260_B beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden)), is alleen toegekend aan Uiterwaarden IJssel (38) en Grensmaas (112).

De kernopgave 3.05 kwaliteitsverbetering zoetwatergetijdegebied is toegekend aan de gebieden Hollands Diep (111), Biesbosch (112) en Oude Maas (108). In het gebied Oude Maas (108) komen momenteel de kwalitatief best ontwikkelde voorbeelden van vochtige alluviale bossen (zachthoutoibossen, *H91E0) voor. Biesbosch (112) vormt het grootste zoetwatergetijdegebied van Europa.

Het Rivierengebied is van oudsher binnen Nederland van groot belang voor thans onder druk staande moerasvogels als zwarte stern (A197), roerdomp (A021) en grote karekiet (A298) en de onder druk staande krabbenscheerbegroeiingen (H3150)(kernopgaven 3.06 krabbenscheerbegroeiingen en 3.08 rietmoeras). In het Rivierengebied komt de purperreiger (A029) alleen voor in de Zouweboezem (105). De soort komt hier in relatief grote aantallen voor. De soort is niet opgenomen in kernopgave 3.08 omdat het een soort van het Meren en Moerassen landschap betreft.

Voor het Rivierengebied is in 16 situaties een 'sense of urgency' toegekend zowel wat betreft wateropgaven (m.b.t. watercondities) als beheeropgaven .

Het betreft twee wateropgaven voor vochtige graslanden (kievitsbloem-hooilanden) in Uiterwaarden Zwarte water en Vecht (36) en voor rietmoeras in de Gelders Poort (67).

Van de 12 beheeropgaven zijn er twee toegekend aan rietmoeras (Uiterwaarden Zwarte water en Vecht (36) en Gelderse Poort (67)). Zowel Gelderse Poort (67) en Uiterwaarden Zwarte water en Vecht (36) zijn van groot belang voor de samenhang in het Natura 2000 netwerk; op korte termijn liggen hier aanzienlijke verbeteropgaven.

De overige beheeropgaven gelden voor de kernopgave 3.13 droge graslanden. Meer adequaat beheer op de korte termijn is van groot belang.

De realisering van droge hardhoutoobossen (kernopgave 3.14) in de Uiterwaarden Zwarte water en Vecht (36) en Uiterwaarden IJssel (38) en de kwaliteitsverbetering zoetwatergetijdegebied (kernopgave 3.05 in Biesbosch (112)) zijn verbeteropgaven, die grotendeels zijn afgedekt door maatregelen in het kader van de realisering van de ecologische hoofdstructuur. De kernopgave 3.13 droge graslanden voor de Zeldersche Driessen (143) vormt een grensoverschrijdende opgave.

Voor een aantal kernopgaven is een wateropgave geformuleerd. Het gaat onder meer om 3.06 krabbenscheerbegroeiingen, 3.07 vochtige alluviale bossen, 3.08 rietmoeras, 3.09 vochtige graslanden en 3.12 plas-dras situaties. Afhankelijk van de huidige situatie en de aard van het gebied zal deze opgave in zwaarte variëren.

Gebiedsdoelen op hoofdlijnen

De formulering van de gebiedsdoelen voor de Natura 2000 gebieden is afgestemd met het Strategisch Kader Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Ruimte voor de Rivier én Ruimte voor Natura 2000 (2003) en de PKB-Ruimte voor de Rivier. Om de strategische elementen volledig te kunnen laten doorwerken in de doelen op gebiedsniveau is gebruikt gemaakt van de mogelijkheden van 'complementaire doelen' en van 'ten gunste'- formuleringen. Hieronder wordt dat nader geduid.

Voor het Natura 2000 landschap Rivierengebied zijn op hoofdlijnen de volgende doelen voor de habitattypen geformuleerd:

- o Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden (H3150): in alle gebieden op uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit.
- o Slikkige rivieroeveren (H3270): uitbreiding oppervlakte in de gebieden Haringvliet (109), Uiterwaarden IJssel (38), Gelderse Poort (67) en Uiterwaarden Waal (68);
- o Stroomdalgraslanden (*H6120): oppervlakte-uitbreiding in nagenoeg alle gebieden;
- o Ruigten en zomen (H6430): het subtype_A (moerasspirea) in nagenoeg alle gebieden op behoud, het subtype_B (droge bosranden) staat overal op uitbreiding in samenhang met de uitbreiding van droge hardhoutbossen (H91F0);
- o Glanshaver- en vossenaarthooilanden (H6510): in meer dan de helft van de gebieden oppervlakte-uitbreiding;
- o Vochtige alluviale bossen H91E0: het subtype_B essen-iepenbossen staat in alle gebieden op uitbreiding oppervlakte, het subtype A zachthoutoobossen staat voor de helft van de gebieden op uitbreiding oppervlakte (in de meeste gebieden op behoud kwaliteit);
- o Droge hardhoutbossen (H91F0): uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit in alle vier de gebieden (Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht (36), Uiterwaarden IJssel (38), Gelderse Poort (67) en Zeldersche Driessen (143)).

Voor een aantal van de hierboven genoemde habitattypen zijn in één of meer gebieden zogenoemde 'complementaire doelen' toegevoegd aan de instandhoudingsdoelen: Uiterwaarden IJssel (38), Uiterwaarden Neder-Rijn (66) en Uiterwaarden Waal (68).

Zouweboezem (105) heeft een doel voor uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit blauwgraslanden (H6410) toebedeeld gekregen (element van Natura 2000 landschap Meren en Moerassen).

Voor vissoorten en andere soorten gelden de volgende doelen:

- o Voor de vissoorten bittervoorn (H1134), kleine modderkruiper (H1149) en zeeprik (H1095) en voor de soorten tonghaarmuts (H1387) en meervleermuis (H1318) is overal behoud van leefgebied en behoud van de populatie toegekend;
- o Voor de rivierprik (H1099) ligt op (nagenoeg) alle gebieden een opgave voor uitbreiding van het leefgebied en uitbreiding van de populatie;
- o Alleen voor de Biesbosch (112) is een doel voor de fint (H1103) geformuleerd gericht op behoud kwaliteit leefgebied voor uitbreiding van de populatie;
- o Voor kamsalamander (H1166) en de grote modderkruiper (H1145) doelen zowel behoud als verbetering van de kwaliteit van het leefgebied.

Voor de soorten zeeprik (H1095), rivierprik (H1099), elft (H1102), fint (H1103), zalm (H1106), kamsalamander (H1166) en bever (H1337) zijn in één of meer van de volgende gebieden zogenoemde complementaire doelen toegevoegd aan de instandhoudingsdoelen: 38. Uiterwaarden IJssel, 66. Uiterwaarden Neder-Rijn, 68. Uiterwaarden Waal, 71. Loevestein, Pompeveld & Kornsche Boezem en 111. Hollands Diep.

Voor de meeste broedvogelsoorten van het Rivierengebied is behoud van het leefgebied en behoud van de huidige populatie als doel gesteld. Bij soorten van rietmoeras en vochtige tot natte kruidenvegetaties als roerdomp (A021), porseleinhoen (A119), kwartelkoning (A122) en grote karekiet (A298) is zowel toename van leefgebied als toename van de populatie het doel. Hoewel de populatie van de zwarte stern (A197) het redelijk doet, is toename van het leefgebied in de vorm van drijvende waterplantenvegetaties als natuurlijke nestplaatsen gewenst.

Voor de niet-broedvogels, zijn de doelen op gebiedsniveau in termen van behoud kwaliteit leefgebied geformuleerd.

Voor de niet-broedvogels kolgans (A041), grauwe gans (A043) en smient (A050) is enige afname toegestaan ten gunste van habitattypen stroomdalgraslanden (*H6120), glanshaver- en vossenstaarthooilanden (H6510) en vochtige alluviale bossen (*H91E0), droge hardhoutoobossen (H91F0) en broedvogelsoorten porseleinhoen (A119) en kwartelkoning (A122).

Tabel 5.4.1. Kernopgaven Natura 2000 landschap Riviereengebied

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid:		Waarom:
<p>Versterken van landschappelijke samenhang binnen het riviereengebied en met omgeving door:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Herstel van ecologische relaties tussen binnendijkse en buitendijkse gebieden. Verbinden van leefgebieden van amfibieën, leefgebieden van vissen, met bossen binnendijks, met moerassystemen op de Natte As, met hogere zandgronden en beeksystemen. Verder behoud van huidige slaappleatsen en foerageergebieden vogels in komgronden. o Behoud en herstel binnen uiterwaarden van afwisseling tussen grootschalige én open gebieden met kleinschalige én half open gebieden. Herstel van evenwichtige verdeling met laaggelegen uiterwaarden (rietmoerassen en vochtige alluviale bossen) met hooggelegen uiterwaarden (met droge hardhoutoobossen) met nevengeulen en met diepe plassen bijvoorkeur door herstel van erosie en sedimentatieprocessen. o Herstel van rivierdelta's én zoetwatergetijdegebied met voldoende doorstroming en overstromingsdynamiek én met doorgaande verbinding naar Europese achterland voor trekvissen. 		<p>Nederlandse riviereengebied van groot internationaal belang voor groot aantal habitattypen en soorten. Rivieren toegangspoort voor groot aantal soorten. Door grote hoeveelheid gradiënten levert Riviereengebied grote bijdrage aan biodiversiteit. Voor niet-broedvogels en broedvogels levert Riviereengebied relatief grote bijdrage binnen Nederland.</p>
Kernopgaven per hoofdtype:		
Typering:	Kernopgave:	Waarom:
Hoofdtype: Rivier, nevengeulen en diepe plassen		
3.01 Trekvissen	Geen barrières in de trekroute zalm H1106 ⁷ , zeeprik H1095 , rivierprik H1099 en elft H1102 .	Van actueel internationaal belang voor rivierprik vanwege centrale ligging en groot aandeel. Internationaal is Nederland van belang als toegangspoort tot Europa, via Rijn en Maas.
3.02 Waterplanten	Behoud beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden) H3260_B	Nationaal van belang voor enkele bedreigde planten en vissen.
3.03 Open water	Foerageergebied en uitwijkmogelijkheid bij vorst voor soorten als kuifeend A061 .	De rivieren zijn internationaal en nationaal van belang voor trekkende watervogels. Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties.
3.04 Rivieroevers met pioniervegetaties	Behoud en uitbreiding van slikkige rivieroevers H3270 én grindbanken met pioniervegetaties.	Nationaal belang voor zeldzame plant- en diersoorten. Grensmaas heeft een unieke positie vanwege voorkomen van grindbanken.

⁷ Staat van instandhouding: **rood** is ongunstig, **oranje** is matig ongunstig, **groen** is gunstig, **grijs** is onbekend

Hoofdtype: Zoetwatergetijdengebied		
3.05 Kwaliteitsverbetering zoetwatergetijdengebied	Kwaliteitsverbetering zoetwatergetijdengebied t.b.v. vochtige alluviale bossen (zachthoutoobossen) *H91E0_A, ruigten en zomen (harig wilgenroosje) H6430_B, slikkige rivieroeveren H3270, fint H1103 (inclusief paaiplaats), noordse woelmuis *H1340, tonghaarmuts H1387 en bever H1337.	Vochtige alluviale bossen (zachthoutoobossen) en noordse woelmuis prioritair. Internationaal van belang voor zachthoutoobossen onder getijde-invloed vanwege centrale ligging en groot aandeel. Biesbosch vormt het grootste zoetwatergetijdegebied van Europa. Oude Maas momenteel kwalitatief beste voorbeeld. Van groot nationaal belang voor bedreigde tot het zoetwatergetijdegebied beperkte soorten.
Hoofdtype: Laaggelegen uiterwaarden (inclusief voormalige uiterwaarden)		
3.06 Krabbenscheer-begroeiingen	Behoud en uitbreiding van meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150, in de vorm van strangen, in het bijzonder herstel van krabbenscheerbegroeiingen, ook als broedbiotoop van zwarte stern A197.	Nederland is in de Atlantische regio belangrijk voor dit type vanwege centrale ligging en groot aandeel. Het rivierengebied is de natuurlijke plek van krabbenscheervegetaties, het type komt hier momenteel echter slechts sporadisch voor.
3.07 Vochtige alluviale bossen	Vochtige alluviale bossen (zachthoutoobossen en essen-iepenbossen) *H91E0_A en *H91E0_B uitbreiden mede ten behoeve van bever H1337.	Vochtige alluviale bossen (zachthoutoobossen en essen-iepenbossen) prioritair. Internationaal van belang voor zachthoutoobossen vanwege centrale ligging en groot aandeel. Met name essen-iepenbossen op termijn weer van nationaal belang voor bedreigde bossoorten, momenteel zeer zeldzaam voorkomend subtype.
3.08 Rietmoeras	Rietmoeras met de daarbij behorende broedvogels (roerdomp A021, grote karekiet A298), aangevuld met noordse woelmuis *H1340.	Noordse woelmuis prioritair. Internationaal van belang voor Nederlandse ondersoort van noordse woelmuis en voor roerdomp door groot aandeel en centrale ligging. Van oudsher binnen Nederland is het Rivierengebied van groot belang voor onder druk staande moerasvogels als zwarte stern, roerdomp en grote karekiet.
3.09 Vochtige graslanden	Herstel glanshaver- en vossenstaarthooiden (grote vossenstaart) H6510_B en blauwgraslanden H6410.	Blauwgraslanden van internationaal belang in Atlantische regio door centrale ligging en grote aandeel. Van nationaal belang voor weidevogels (kempaan, watersnip) en bedreigde planten.
3.10 Grasetende watervogels	Behoud voldoende slaapplekken- en foerageerterrain voor ganzen, kleine zwanen A037, wilde zwanen A038 en smienten A050.	De graslanden langs de rivieren zijn internationaal en nationaal van belang voor trekkende watervogels. Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties.

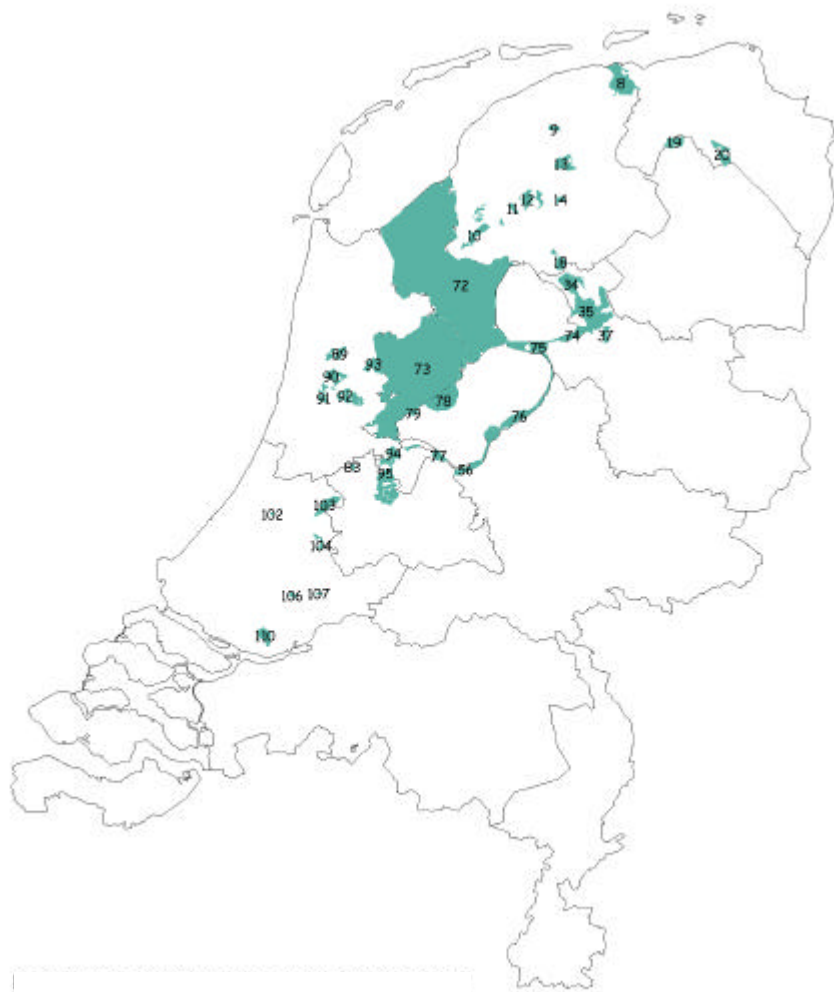
3.11 Vissen en amfibieën	Laagdynamische wateren voor grote modderkruiper H1145 , bittervoorn H1134 en amfibieën, zoals kamsalamander H1166 .	Grote modderkruiper en bittervoorn van internationaal belang in Atlantische regio door centrale ligging en groot aandeel. Van nationaal belang voor bedreigde vissen en kamsalamander.
3.12 Plas-dras situaties	Behoud en uitbreiding areaal van plas-dras situaties en ondiep water voor eenden, kwartelkoning A122 , porseleinhoen A119 en steltlopers.	Rivierengebied is van internationaal belang voor trekkende watervogels, zoals de grutto. Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties. Van nationaal belang voor porseleinhoen en kwartelkoning.
Hoofdtype: Hooggelegen uiterwaarden (inclusief voormalige uiterwaarden)		
3.13 Droge graslanden	Kwaliteitsverbetering en uitbreiding van stroomdalgraslanden *H6120 , glanshaver- en vossenaarthooilanden (glanshaver) H6510_A .	Stroomdalgraslanden prioritair. Stroomdalgraslanden van internationaal belang in Atlantische regio door centrale ligging en groot aandeel. Glanshaverhooiland van internationaal belang door groot aandeel vlakdekkende voorkomens. Van nationaal belang voor bedreigde planten.
3.14 Droge hardhoutoobossen	Ontwikkeling droge hardhoutoobossen H91F0 : groter oppervlakte en kwaliteitsverbetering.	Droge hardhoutoobossen van internationaal belang in Atlantische regio door centrale ligging en groot aandeel. In Nederland strikt gebonden aan het Rivierengebied.

Tabel 5.4.2. Kernopgaven Rivierengebied: toedeling aan gebieden

Hoofdtype: Rivier, nevengeulen en diepe plassen	
3.01 Trekvisser	111. Hollands Diep (w), 152. Grensmaas (w)
3.02 Waterplanten	38. Uiterwaarden IJssel (w)
3.03 Open water	111. Hollands Diep (w)
3.04 Rivieroevers met pionier-vegetaties	68. Uiterwaarden Waal (w), 152. Grensmaas (w)
Hoofdtype: Zoetwatergetijdengebied	
3.05 Kwaliteitsverbetering zoetwatergetijdengebied	108. Oude Maas (w), 111. Hollands Diep (w), 112. Biesbosch (w)
Hoofdtype: Laaggelegen uiterwaarden (inclusief voormalige uiterwaarden)	
3.06 Krabbenscheerbegroeiingen	36. Uiterwaarden Zwarte water en Vecht (w), 38. Uiterwaarden IJssel, 105. Zouweboezem (w)
3.07 Vochtige alluviale bossen	38. Uiterwaarden IJssel (w), 67. Gelderse Poort (w), 68. Uiterwaarden Waal (w), 71. Loevestein, Pompveld & Kornsche boezem (w), 81. Kolland & Overlangbroek (w)

3.08 Rietmoeras	36. Uiterwaarden Zwarte water en Vecht (🌿, w), 67. Gelderse Poort (🌿, 🌿, w), 105. Zouweboezem (w), 112. Biesbosch (w)
3.09 Vochtige graslanden	36. Uiterwaarden Zwarte water en Vecht (w), 38. Uiterwaarden IJssel (w), 66. Uiterwaarden Neder-Rijn (🌿, w), 105. Zouweboezem (🌿, w), 112. Biesbosch (w)
3.10 Grasetende watervogels	38. Uiterwaarden IJssel, 66. Uiterwaarden Neder-Rijn, 67. Gelderse Poort, 68. Uiterwaarden Waal
3.11 Vissen en amfibieën	39. Vecht en Beneden-Reggegebied (w), 70. Zuider Lingedijk & Diefdijk-Zuid (w), 71. Loevestein, Pompveld & Kornsche boezem (w), 105. Zouweboezem (w)
3.12 Plas-dras situaties	38. Uiterwaarden IJssel (w), 66. Uiterwaarden Neder-Rijn (w), 68. Uiterwaarden Waal (w)
Hoofdtype: Hooggelegen uiterwaarden (inclusief voormalige uiterwaarden)	
3.13 Droge graslanden	38. Uiterwaarden IJssel (🌿), 39. Vecht en Beneden-Reggegebied (🌿), 66. Uiterwaarden Neder-Rijn (🌿), 67. Gelderse Poort (🌿), 68. Uiterwaarden Waal (🌿), 71. Loevestein, Pompveld & Kornsche boezem (🌿), 82. Uiterwaarden Lek (🌿), 112. Biesbosch (🌿), 141. Oeffelter Meent (🌿), 143. Zeldersche Driessen (🌿), 152. Grensmaas (🌿)
3.14 Droge hardhoutoibossen	36. Uiterwaarden Zwarte water en Vecht, 38. Uiterwaarden IJssel, 66. Uiterwaarden Neder-Rijn
(w): wateropgave; (🌿): sense of urgency; beheeropgave (🌿): sense of urgency opgave m.b.t. watercondities (zie verder toelichting paragraaf 3.2).	

5.5 Natura 2000 landschap Meren en Moerassen

Figuur 5.5.1. Natura 2000 landschap Meren en Moerassen

Inleiding

Het Natura 2000 landschap Meren en Moerassen bestaat uit 37 gebieden. Het landschap omvat de categorieën van gebieden: A. Afgesloten zeearmen en randmeren, B. Zeeklei en C. Laagveen.

De afgesloten zeearmen omvatten Lauwersmeer (8), het IJsselmeer (72), Markermeer & IJmeer (73) en de randmeren (74, 75, 76 en 77). De categorie Zeeklei omvat, met uitzondering van Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (10), alleen gebieden die zijn aangewezen als Vogelrichtlijng gebied. Het grootste aantal gebieden (23) betreft categorie C. Laagveen.

Figuur 5.5.1. geeft een beeld van de ligging van de Natura 2000 gebieden in het landschap Meren en Moerassen.

Namen van gebieden:	Aantal: 37
A. Afgesloten zeearmen en randmeren: 8. Lauwersmeer; 72. IJsselmeer; 73. Markermeer & IJmeer; 74. Zwarte Meer; 75. Ketelmeer & Vossemeer; 76. Veluwerandmeren; 77. Eemmeer & Gooimeer Zuidoever	
B. Zeeklei: 10. Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving; 56. Arkemheen; 78. Oostvaardersplassen; 79. Lepelaarplassen; 106. Boezems Kinderdijk; 110. Oudeland van Strijen; 162. Abtskolk en De Putten.	
C. Laagveen: 9. Grootte Wielen; 11. Witte en Zwarte Brekken; 12. Sneekermeergebied; 13. Alde Feanen; 14. Deelen; 18. Rottige Meenthe & Brandemeer; 19. Leekstermeergebied; 20. Zuidlaardermeergebied; 34. Weerribben; 35. Wieden; 37. Olde Maten & Veerslootslanden; 83. Botshol; 89. Eilandspolder; 90. Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder; 91. Polder Westzaan; 92. IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske; 93. Zeevang; 94. Naardermeer; 95. Oostelijke Vechtplassen; 102. De Wilck; 103. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck; 104. Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein en 107. Donkse Laagten.	

Habitattypen en soorten

In het Natura 2000 landschap Meren en Moerassen komt een aantal sterk onder druk staande habitattypen voor, zoals blauwgraslanden (H6410) en overgangs- en trilvenen (H7140). Deze habitattypen komen vooral voor in de laagveengebieden. De kranswierwateren (H3140) en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden (H3150) hebben het zwaartepunt zowel in de laagveengebieden als in de afgesloten zeearmen en randmeren.

In de randmeren en in het IJsselmeer (72) komen grote aantallen van de rivierdonderpad (H1163) voor.

Een aantal soorten, zoals grote vuurvlieder (H1060), gevlekte witsnuitlibel (H1042), gestreepte waterroofkever (H1082), platte schijfhoorn (H101x) en geel schorpioenmos (H1393), zijn nagenoeg geheel gebonden aan de Natura 2000 gebieden van Meren en Moerassen. Het landschap is verder van grote betekenis voor de prioritaire soort noordse woelmuis (*H1340), voor de vissoorten kleine modderkruiper (H1149) en grote modderkruiper (H1145), voor de soort groenknolorchis (H1903) én als foerageergebied van de meervleermuis (H1318).

Het Natura 2000 landschap Meren en Moerassen is van zeer groot belang als broedgebied voor water- en moerasvogels. In de eerste plaats voor koloniebroeders die in uitgestrekte moerassen broeden. Voorbeelden daarvan zijn lepelaar (A034), purperreiger (A029) en grote zilverreiger (A027). Daarnaast voor broedvogels van vitale rietvelden als roerdomp (A021), woudaap (A022), bruine kiekief (A081), grote karekiet (A298) en snor (A292). Ook voor soorten van jonge verlandingsstadia zoals porseleinhoen (A119) en zwarte stern (A197) en soorten van vochtige graslanden en ruigten als kwartelkoning (A122), kempiaan (A151), watersnip (A153), grutto (A156) en blauwborst (A272) is dit landschap van groot belang.

De meren en moerassen zijn van nationale en/of internationale betekenis voor waterplantenetters als kleine zwaan (A037), kraakeend (A051), krooneend (A058) en meerkoet (A125), voor de slobeend (A056) en voor bodemfaunatoren waaronder tafeleend (A059), kuifeend (A061) en topper (A062). Met name het IJsselmeergebied heeft ook een belangrijke functie voor duikende viseters zoals fuut (A005), aalscholver (A017), nonnetje (A068) en grote

zaagbek (A070), maar ook voor vliegende viseters als dwergmeeuw (A177) en zwarte stern (A197). Deels als foerageergebied maar in het bijzonder als slaapplek zijn de meren en moerassen van betekenis voor graseters als ganzen en smient (A050) en voor "zoete" steltlopers, in het bijzonder grutto (A156) en kempiaan (A151).

Kernopgaven

Voor het Natura 2000 landschap zijn voor de hoofdtypen afgesloten zeearmen en randmeren, zeeklei én laagveen (plassen, moerassen en graslanden) 16 kernopgaven geformuleerd. De kernopgaven rui- en rustplaatsen en plas- en dras situaties zijn voor alle drie de deellandschappen geformuleerd. Dit duidt op het grote belang van het Natura 2000 landschap Meren en Moerassen voor broed- en niet-broedvogels.

De meest essentiële opgave voor het deellandschap afgesloten zeearmen en randmeren is het nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit. Dit is van groot belang voor de duurzame instandhouding van de habitattypen kranswierwateren (H3140) en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden (H3150). Verder is dit van groot belang voor waterplantenetters als kleine zwaan (A037) en voor schelpdiereters als nonnetje (A068) en kuifeend (A061). Dit deellandschap omvat de topgebieden voor trekvogels die aan zoetwater gebonden zijn. Daarbij komt dat Nederland het topgebied is voor de kleine zwaan (A037). Het IJsselmeer (72) is vooral van belang voor viseters. Voor een viseter als de aalscholver (A017) ligt tweederde deel van het Nederlandse foerageergebied in de afgesloten zeearmen en randmeren. Voldoende rui- en rustplaatsen (kernopgave 4.02) zijn noodzakelijk voor duurzame instandhouding. Naast voldoende beschikbaarheid van voedsel in open water is voor de grasetende watervogels, zoals smienten (A050), ganzen en voor de kempiaan (A151)(broedvogel), voldoende beschikbaarheid van plas- en dras situaties van belang (kernopgave 4.04). De betekenis van het Markermeer & IJmeer (73) als foerageergebied voor benthoseters, zoals de tafeleend (A059), staat onder druk. Het gebied heeft voor de kernopgave 4.01 evenwichtig systeem twee keer 'rood' gescoord⁸.

⁸ zie ook hoofdstuk 4.5.

Afgesloten zeearmen en randmeren zijn verder van betekenis voor moerasvogels. Gezien de ongunstige staat van instandhouding van moerasvogels is aan alle gebieden van dit deellandschap, op één na, kernopgave 4.03 moerasranden toegekend. Voor de kernopgave 4.03 moerasranden is voor het gebied Ketelmeer & Vossemeer (75) een 'sense of urgency' toegekend. Dit omdat het laatste bolwerk van de grote karekiet (A298) hier bedreigd wordt.

Voor de zeekleigebieden die, zoals hierboven aangegeven, met uitzondering van Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (10), alleen Vogelrichtlijngebied zijn, zijn drie kernopgaven geformuleerd. Het betreft: beschikbaarheid van voldoende rui- en rustplaatsen voor watervogels (kernopgave 4.05), herstel van grote oppervlakten overjarig riet voor rietvogels (kernopgave 4.06) en beschikbaarheid van plas-dras situaties voor grasetende watervogels (kernopgave 4.07). De kernopgaven 4.06 en 4.07 zijn ook gericht op verbeteren van de kwaliteit van het leefgebied van de noordse woelmuis (*H1340) (alleen van toepassing voor het gebied Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (10). Voor de realisering van de kernopgave 4.07 plas-dras situaties is een sense of urgency met betrekking tot de watercondities toegekend aan dit gebied.

Voor de 23 laagveengebieden zijn acht kernopgaven geformuleerd. De kernopgaven 4.08 evenwichtig systeem en 4.09 compleetheid in ruimte en tijd zijn gericht op behoud en vergroting van de biodiversiteit van het laagveen. Zo zijn deze opgaven gericht op kwaliteitsverbetering van de betreffende habitattypen en verbetering van de kwaliteit van het leefgebied van soorten. Aanwezigheid van alle successiestadia in ruimte en tijd is hierbij van groot belang. Deze kernopgaven zijn toebedeeld aan Natura 2000 gebieden waar duurzame situaties te realiseren zijn.

De kernopgave 4.14 hoogveenbossen is gericht op de langere termijn. Deze kernopgave is alleen toebedeeld aan het Naardermeer (94).

De kernopgaven 4.11 plas-dras situatie, 4.12 overjarig riet, 4.15 vochtige graslanden en 4.16 rui- en rustplaatsen, hebben betrekking op broedvogels en niet-broedvogels. Voor grasetende watervogels zoals smienten (A050) en ganzen en voor broedvogels als kempiaan (A151), kwartelkoning (A122) en porseleinhoen (A119) is voldoende beschikbaarheid van plas-dras situaties, in de juiste tijd van het jaar van groot belang.

Voor moerasvogels is de situatie in de Natura 2000 gebieden in het deellandschap zeeklei momenteel gunstiger. Gezien de staat van instandhouding van de moerasvogels is het noodzakelijk dat de laagveengebieden een substantiële bijdrage gaan leveren. Meer overjarig riet is een belangrijke opgave.

Kernopgave 4.15 vochtige graslanden is gericht op vergroting van het oppervlakte blauwgraslanden (H6410) en glanshaver- en vossenstaarthooilanden (grote vossenstaart) (kievitsbloemhooilanden, (H6510_B). Dit is mede van belang voor soorten als kempiaan (A151) en watersnip (A153).

De kernopgave 4.13 brakke ruigtes is alleen toebedeeld aan Polder Westzaan (91) en Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (92). Behoud en herstel van de brakke variant van ruigten en zomen (subtype H6430_B harig wilgenroosje) is ook van betekenis als verbetering van het leefgebied van de noordse woelmuis (*H1340).

Een compleet overzicht wordt gegeven in de tabel 5.5.1. Kernopgaven Natura 2000 landschap Meren en moerassen en tabel 5.5.2. Kernopgaven Meren en moerassen: toedeling aan gebieden.

Gebiedsdoelen op hoofdlijnen

Voor de habitattypen hoogveenbossen (*H91D0), ruigten en zomen (H6430) is in alle gebieden behoud van het oppervlakte van toepassing. Voor de habitattypen blauwgraslanden (H6410), kranswierwateren (H3140), meren- met krabbenscheer en fonteinkruiden (H3150), overgangs- en trilvenen (H7140) is in ongeveer de helft tot driekwart van de gebieden behoud van oppervlakte aan de orde. Voor de glanshaver- en vossenstaarthooilanden (grote vossenstaart)(H6510_B) geldt in twee gebieden oppervlakte-uitbreiding.

De grote vuurvliinder (H1060) komt slechts in enkele gebieden in de Kop van Overijssel en Zuidwest Friesland voor. Hier is uitbreiding en verbetering van het leefgebied de opgave. De noordse woelmuis (*H1340) komt in veel ruige rietlanden voor en in een deel van de leefgebieden is als doel verbetering van het leefgebied geformuleerd. Voor de soorten bittervoorn (H1134), grote en kleine modderkruiper (H1145 en H1149) en meervleermuis (H1318) is een behoudsdoel geformuleerd voor het leefgebied. Voor de soort geel

schorpioenmos (H1393), die slechts in één gebied voorkomt is een doel voor uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit geformuleerd. Voor de gestreepte waterroofkever (H1082) is een uitbreidingsdoel geformuleerd.

Voor het overgrote deel van de broedvogels van de meren en moerassen is het nodig het leefgebied en de populatie te vergroten. Enerzijds betreft dit de echte rietbroeders als purperreiger (A029), roerdomp (A021), woudaap (A022), bruine kiekendief (A081), grote karekiet (A298) en snor (A292). Anderzijds een aantal broedvogels van vroege verlandingsstadia en natte graslanden als porseleinhoen (A119), kempiaan (A151) en zwarte stern (A197). Het gebied Oostvaardersplassen (deellandschap Zeeklei, 78) is zowel aangewezen voor niet-broedvogels als grutto (A156) en kempiaan (A151), als voor moerasvogels zoals de blauwe kiekendief (A082). Door keuzes in peilbeheer en het beheer van het buitenkaadse deel is het accent van de Oostvaardersplassen (78) verschoven naar 'moerasgebied'. Bij de formulering van de doelen op gebiedsniveau is hierop aangesloten. Het gebied Oostvaardersplassen (78) is het enige gebied buiten de duinen dat huisvesting biedt aan de blauwe kiekendief (A082). Door het gevoerde beheer en vanwege afname van de draagkracht van de omgeving loopt het aantal in dat gebied achteruit. Voor het gebied is een geringe verbeteropgave geformuleerd.

Zoals ook in paragraaf 4.5 en 6.3 aangegeven worden de mogelijkheden voor verbetering kwaliteit leefgebied in het Markermeer & IJmeer (73) en het IJsselmeer (72) voor viseters en voor de benthoseter tafeleend onderzocht, alvorens zowel op landelijk als op gebiedsniveau een herstelopgave te formuleren.

Voor de kuifeend (A061) is opgenomen dat enige achteruitgang is toegestaan 'ten gunste van' het habitatype H3150, kranswierwateren.

Tabel 5.5.1. Kernopgaven Natura 2000 landschap Meren en moerassen

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid van het landschap:		Waarom:
<p>Behoud en herstel van samenhang tussen slaappleatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor grasetende watervogels en meervleermuizen.⁹</p> <p>Voor afgesloten zeearmen en randmeren behoud van de specifieke betekenis van de verschillende onderdelen voor habitattypen en vogels.</p> <p>Herstel van mozaïek van verlandingsstadia van open water tot moerasbos en herstel van gradiënt watertypen (inclusief brak) met name in het deellandschappen Laagveen.</p>		Groot internationaal belang
Kernopgaven per hoofdtype:		Waarom:
Typering:	Kernopgaven:	Waarom:
Hoofdtype A: Afgesloten zeearmen en randmeren		
4.01 Evenwichtig systeem	Nastreven van meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren (met name in kranswierwateren H3140 ¹⁰ en meren met krabbescheer en fonteinkruiden H3150), mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan A037 , tafeleend A059 , kuifeend A061 en nonnetje A068 .	Beide habitattypen zijn van internationaal belang in Atlantische deel door groot aandeel en centrale ligging. Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties. Nederland is top land voor de kleine zwaan. Waterplanten, vissen en schelpdieren zijn een belangrijke voedselbron voor trekkende watervogels. Van nationaal belang voor een aantal bedreigde plant- en diersoorten.
4.02 Rui- en rustplaatsen	Voldoende open water met ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005 , ganzen, slobend A056 en kuifeend A061 .	Afgesloten zeearmen zijn internationaal en nationaal van belang voor trekkende watervogels. Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties.
4.03 Moerasranden	Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paai gebied vis, noordse woelmuis *H1340 en voor moerasvogels als roerdomp A021 en grote karekiet A298 .	Noordse woelmuis is prioritair. Internationaal van belang voor Nederlandse ondersoort van noordse woelmuis door groot aandeel en centrale ligging. En internationaal van belang voor roerdomp. Nationaal belang voor een aantal bedreigde diersoorten. Grote karekiet staat sterk onder druk.
4.04 Plas-dras situaties	Plas-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels, zoals kempfaan A151 .	Grote meren zijn van internationaal en nationaal belang voor trekkende watervogels. Nederland herbergt van veel soorten

⁹ De belangrijkste kraamkamerfunctie en slaapfunctie van de meervleermuizen ligt vooral in gebouwen buiten de Natura 2000 gebieden.

¹⁰ Staat van instandhouding: **rood** is ongunstig, **oranje** is matig ongunstig, **groen** is gunstig, **grijs** is onbekend

		watervogels meer dan 1% van de internationale populaties. Nationaal belang voor een aantal bedreigde broedvogels.
Hoofdtype: Zeeklei		
4.05 Rui- en rustplaatsen	Voldoende ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005 , ganzen, slobeend A056 en kuifeend A061 .	Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties.
4.06 Overjarig riet	Herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging t.b.v. noordse woelmuis *H1340 en rietvogels, zoals roerdomp A021 , woudaapje A022 , snor A292 en grote karekiet A298 .	Noordse woelmuis is prioritair. Internationaal van belang voor Nederlandse ondersoort van noordse woelmuis en voor roerdomp door groot aandeel en centrale ligging. Nationaal belang voor een aantal bedreigde broedvogels en insecten.
4.07 Plas-dras situaties	Plas-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels zoals kempaans A151 , porseleinhoen A119 en watersnip A153 en noordse woelmuis *H1340 .	Noordse woelmuis prioritair. Zeekleigebied van internationaal en nationaal belang voor de Nederlandse ondersoort van noordse woelmuis en voor trekkende watervogels. Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties. Nationaal belang voor een aantal bedreigde broedvogels, zoals kempaans en porseleinhoen.
Hoofdtype: Laagveen - plassen		
4.08 Evenwichtig systeem	Nastreven van meer evenwichtig systeem (waterkwaliteit, waterkwantiteit en hydromorfologie): waterplantengemeenschap (voor kranswierwateren H3140 en meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150) en vissen zoals o.a. bittervoorn H1134 , grote modderkruiper H1145 , kleine modderkruiper H1149 , zwarte stern A197 , platte schijfhoorn H101X en insecten, zoals groene glazenmaker, gevlekte witsnuitlibel H1042 en gestreepte waterroofkever H1082 .	Beide habitattypen zijn van internationaal belang in Atlantische deel door groot aandeel en centrale ligging. Nationaal belang voor een aantal bedreigde planten- en diersoorten, zoals de zwarte stern. Gestreepte waterroofkever is alleen in laagveensplassen aangetroffen.
Hoofdtype: Laagveen-moerassen		
4.09 Compleetheid in ruimte en tijd	Alle successiestadia laagveenverlanding in ruimte en tijd vertegenwoordigd: overgangs- en trilvenen (trilvenen en veenmosrietlanden) H7140_A en H7140_B met onder meer grote vuurvlieder H1060 , groenknolorchis H1903 en vochtige heiden (laagveengebied) H4010_B , blauwgraslanden H6410 , galigaanmoerassen *H7210 en hoogveenbossen H91D0 , in samenhang met gemeenschappen van open water.	Hoogveenbossen en galigaanmoerassen zijn prioritair. Laagveengebied is van internationaal en nationaal belang voor de Nederlandse ondersoort van de grote vuurvlieder. Aquatische habitattypen, overgangs- en trilvenen en blauwgraslanden zijn van internationaal van belang in Atlantische deel door groot aandeel en centrale ligging. Nationaal belang voor veel bedreigde plant- en diersoorten.

4.11 Plas-dras situaties¹¹	Plas-dras situaties voor smienten A050 en broedvogels zoals porseleinhoen A119 en kemphaan A151 , kwartelkoning A122 en noordse woelmuis *H1340 .	Noordse woelmuis prioritair. Laagveengebied van internationaal en nationaal belang voor de Nederlandse ondersoort van noordse woelmuis en voor trekkende watervogels. Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties. Van nationaal belang voor een aantal bedreigde broedvogels, zoals kemphaan en porseleinhoen.
4.12 Overjarig riet	Herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging voor rietmoerasvogels, zoals roerdomp A021 , purperreiger A029 , snor A292 , grote karekiet A298 en voor de noordse woelmuis *H1340 .	Noordse woelmuis prioritair. Internationaal van belang voor Nederlandse ondersoort van noordse woelmuis en voor roerdomp door groot aandeel en centrale ligging in Atlantische regio. Nederland herbergt meer dan 1% van de internationale populatie van de purperreiger. Van nationaal belang voor een aantal bedreigde moerasvogels en insecten.
4.13 Brakke ruigtes	Behoud en herstel van brakke variant van ruigten en zomen (harig wilgenroosje) H6430_B in de laagveengebieden boven het IJ, mede als leefgebied voor de noordse woelmuis *H1340 .	Noordse woelmuis prioritair. Internationaal van belang voor Nederlandse ondersoort van noordse woelmuis én door groot aandeel en centrale ligging in Atlantische regio van habitatype H6430_B . Nationaal van belang voor een aantal bedreigde moerasvogels.
4.14 Hoogveenbossen	Behoud hoogveenbossen H91D0 .	Hoogveenbossen zijn prioritair. Nationaal van belang vanwege bedreigde (veen)mossen, paddestoelen en geleedpotigen en voor compleetheid van hoogveenlandschap.
Hoofdtype: Laagveen-graslanden		
4.15 Vochtige graslanden	Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming blauwgraslanden H6410 , glanshaver- en vossenstaarthooilanden (grote vossenstaart) H6510_B , met name kievitsbloemhooilanden, mede als leefgebied van de kemphaan A151 en watersnip A153 .	Blauwgraslanden en kievitsbloemhooilanden van internationaal belang in Atlantische regio door centrale ligging en grote aandeel. Nationaal belang voor weidevogels (kemphaan, watersnip) en bedreigde planten.
4.16 Rui- en rustplaatsen	Voldoende ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut A005 , ganzen, slobeend A056 en kuifeend A061 .	Nederland herbergt van veel soorten watervogels meer dan 1% van de internationale populaties.

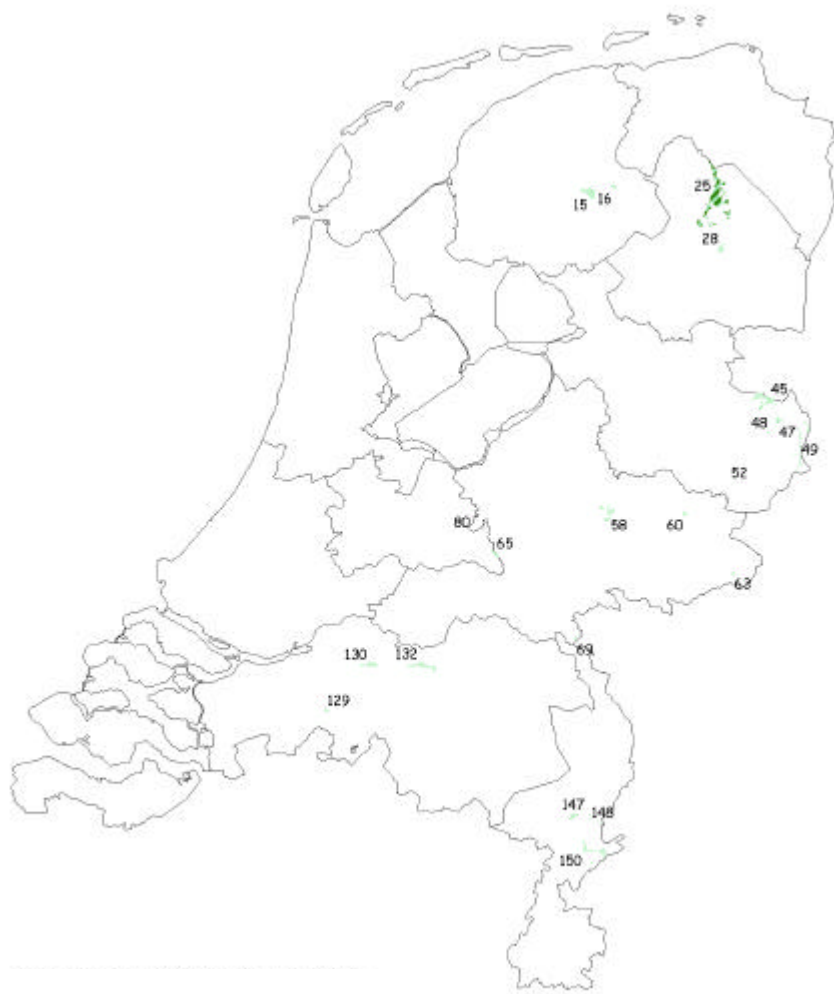
¹¹ Kernopgave 4.10 hoogveenregenwaterlenzen is vervallen.

Tabel 5.5.2. Kernopgaven Meren en Moerassen: toedeling aan gebieden

Hoofdtype A: Afgesloten zeearmen en randmeren	
4.01 Evenwichtig systeem	8. Lauwersmeer (w), 72. IJsselmeer (w), 73. Markermeer & IJmeer (w), 74 Zwarte Meer (w) 75. Ketelmeer & Vossemeer, 76. Veluwerandmeren (w), 77. Eemmeer & Gooimeer Zuidoever (w), 127. Markiezaat
4.02 Rui- en rustplaatsen	8. Lauwersmeer, 72. IJsselmeer, 73. Markermeer & IJmeer, 74. Zwarte Meer, 75. Ketelmeer & Vossemeer, 76. Veluwerandmeren, 127. Markiezaat
4.03 Moerasranden	8. Lauwersmeer (w), 72. IJsselmeer (w), 73. Markermeer & IJmeer (w), 74. Zwarte Meer (w), 75. Ketelmeer & Vossemeer (w), 76. Veluwerandmeren (w)
4.04 Plas-dras situaties	8. Lauwersmeer, 72. IJsselmeer (w)
Hoofdtype: Zeeklei	
4.05 Rui- en rustplaatsen	10. Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving, 78. Oostvaardersplassen, 79. Lepelaarplassen
4.06 Overjarig riet	10. Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (w), 78. Oostvaardersplassen (w), 79. Lepelaarplassen (w), 106. Boezems Kinderdijk (w)
4.07 Plas-dras situaties	10. Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (w), 78. Oostvaardersplassen (w), 110. Oudeland van Strijen, 162. Abtskolk en De Putten (w)
Hoofdtype: Laagveen - plassen	
4.08 Evenwichtig systeem	13. Alde Feanen (w), 14. De Deelen (w), 18. Rottige Meenthe & Brandermeer (w), 34. Weerribben (w), 35. Wieden (w), 37. Olde Maten & Veerslootlanden (w), 83. Botshol (w), 90. Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder (w), 94. Naardermeer (w), 95. Oostelijke Vechtplassen (w), 103. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (w), 130. Langstraat (w), 132. Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek (w)
Hoofdtype: Laagveen-moerassen	
4.09 Compleetheid in ruimte en tijd	13. Alde Feanen (w), 18. Rottige Meenthe & Brandermeer (w), 34. Weerribben (w), 35. Wieden (w), 83. Botshol (w), 89. Eilandspolder (w), 90. Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder (w), 92. Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (w), 94. Naardermeer (w), 95. Oostelijke Vechtplassen (w), 103. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (w)
4.11 Plas-dras situaties	9. Groote Wielen, 11. Witte en Zwarte Brekken (w), 12. Sneekermeergebied (w), 13. Alde Feanen (w), 19. Leekstermeergebied (w), 20. Zuidlaardermeergebied (w), 35. Wieden, 89. Eilandspolder (w), 90. Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder (w), 91. Polder Westzaan (w), 92. Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (w), 93. Zeevang (w), 102. De Wilck (w), 104. Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (w), 107. Donkse Laagten (w)
4.12 Overjarig riet	9. Groote Wielen (w), 13. Alde Feanen (w), 14. De Deelen (w), 19. Leekstermeergebied (w), 20. Zuidlaardermeergebied (w), 34. Weerribben (w), 35. Wieden (w), 91. Polder Westzaan (w), 92. Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (w), 93. Zeevang (w), 94. Naardermeer (w), 95. Oostelijke Vechtplassen (w), 103. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (w)
4.13 Brakke ruigtes	91. Polder Westzaan (w), 92. Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (w)
4.14 Hoogveenbossen	94. Naardermeer (w)

Hoofdtype: Laagveen-graslanden	
4.15 Vochtige graslanden	18. Rottige Meenthe & Brandermeer (w), 35. Wieden (w), 37. Olde Maten & Veerslootlanden (w, w), 74. Zwarte Meer (w), 94. Naardermeer (w), 95. Oostelijke Vechtplassen (w), 103. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck, 104. Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (w, w, w), 107. Donkse Laagten (w)
4.16 Rui- en rustplaatsen	9. Grootte Wielen, 11. Witte en Zwarte Brekken, 12. Sneekermeergebied, 35. Wieden, 104. Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein
(w): wateropgave; (w): sense of urgency; beheeropgave (w): sense of urgency opgave m.b.t. watercondities (zie verder toelichting paragraaf 3.2).	

5.6 Natura 2000 landschap Beekdalen

Figuur 5.6.1. Natura 2000 landschap Beekdalen

Inleiding

Het Natura 2000 landschap Beekdalen omvat 21¹² gebieden van zeer uiteenlopend karakter. Belangrijke overeenkomst in al deze gebieden is de toestroom van grondwater en/of de nadrukkelijke aanwezigheid van beeksystemen. In het bijzonder de aanwezigheid van (lokaal) toestromend grondwater is belangrijk. Slechts in een beperkt aantal gebieden, zoals in Leudal (147), Swalmdal (148) en Roerdal (150) is een beek aanwezig. Figuur 5.6.1. geeft een beeld van de ligging van de gebieden.

Namen van gebieden:	aantal: 21
15. Van Oordt's Mersken; 16. Wijnjeterper Schar; 25. Drentsche Aa-gebied; 28. Elperstroombgebied; 45. Springendal & Dal van de Mosbeek; 47. Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek; 48. Lemselermaten; 49. Dinkelland; 52. Boddenbroek; 58. Landgoederen Brummen; 60. Stelkampsveld; 63. Bekendelle; 65. Bennekomse Meent; 69. Bruuk; 80. Groot Zandbrink; 129. Ulvenhoutse Bos; 130. Langstraat; 132. Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek; 147. Leudal; 148. Swalmdal; 150. Roerdal.	

Habitattypen en soorten

In het Natura 2000 landschap Beekdalen komen relatief veel habitattypen voor, ongeveer de helft daarvan komt ook in andere landschappen voor. Dit komt door de vele overgangen van droog naar nat. Naast de habitattypen beken en rivieren met waterplanten (waterranonkels) (H3260_A) en beken en rivieren met waterplanten (grote fonteinkruiden) (H3260_B), zijn de in het Natura 2000 landschap liggende voorkomens van de habitattypen heischrale graslanden (*H6230), blauwgraslanden (H6410), overgangs- en trilvenen (trilvenen) (H7140_A) en kalkmoerassen (H7230) van groot belang voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding. Wat betreft de boshabitattypen in het Natura 2000 landschap Beekdalen zijn van belang zowel voor het eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden)

¹² Het Drentsche Aa-gebied (25) is ook toebedeeld aan het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden.

(H9160_A) als vochtige alluviale bossen (essen-iepenbossen)(*H91E0_B) en vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)(*H91E0_C). Pimpernelblauwtje (H1059), donkerblauw pimpernelblauwtje (H1061) en gaffellibel (H1037) zijn soorten die geheel of nagenoeg geheel aan het Natura 2000 landschap Beekdalen zijn verbonden. Voor alle drie de soorten is als doel op landelijke niveau, een toename van het aantal geschikte leefgebieden geformuleerd.

De beekdalen zijn vooral van belang als broedgebied voor vogels van extensieve (kleinschalige) agrarische landschappen met vochtige graslanden. Het gaat om vogels als grutto (156), kemphaan (A151), watersnip (A153), paapje (A275) en grauwe klauwier (A338). Voor de aangewezen niet-broedvogelsoorten zijn de beekdalen van geringe betekenis.

Kernopgaven

Voor het Natura 2000 landschap zijn acht kernopgaven geformuleerd, opgaven m.b.t. de beeklopen en de beekdalflanken.

De kernopgave 5.01 waterplanten gericht op verbetering van de waterkwaliteit en hydrodynamiek van de beken, o.a. ten behoeve van drijvende waterweegbree (H1813), is overigens alleen toegepast voor gebieden die toegedeeld zijn aan het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden. De kernopgave 5.02 herstel beeklopen, een opgave op landschapsschaal, is toebedeeld aan het Drentsche Aa-gebied (25), Springendal & Dal van de Mosbeek (45), Dinkelland (49), Swalmdal (148) en Roerdal (150). Realisering van deze kernopgave is van betekenis voor de realisering van de kernopgaven 5.03 kalkmoerassen en trilvenen, 5.06 beekdalflanken en 5.07 vochtige alluviale bossen. Voor het Drentsche Aa-gebied (25) en Dinkelland (49) is dit een zware opgave.

De kernopgaven 5.03 kalkmoerassen en trilvenen, 5.05 schraalgraslanden en 5.06 beekdalflanken zijn in het bijzonder van belang voor het bereiken van een meer gunstige staat van instandhouding van de habitattypen heischrale graslanden (*H6230), blauwgraslanden (H6410), overgangs- en trilvenen (trilvenen) (H7140_A) en kalkmoerassen (H7230). De opgave is vooral om de voorkomens van de habitattypen robuuster te maken en zodanig in het landschap te positioneren dat ze schommelingen in de waterhuishouding kunnen opvangen. Voor de gebieden Elperstroomgebied (28), Lemselermaten (48),

Bennekomse Meent (65), Landgoederen Brummen (58), Groot Zandbrink (80) is voor de kernopgaven 5.03 kalkmoerassen en trilvenen en 5.05 schraalgraslanden een 'sense of urgency' m.b.t. de watercondities geformuleerd.

Gebiedsdoelen op hoofdlijnen

Voor een aantal habitattypen die afhankelijk zijn van voedselarme omstandigheden is vaak een doel voor uitbreiding van oppervlakte en verbetering van kwaliteit geformuleerd. Het gaat om de habitattypen heischrale graslanden (*H6230), blauwgraslanden (H6410), overgangs- en trilvenen (trilvenen) (H7410_A) en kalkmoerassen (H7230). Deze habitattypen verkeren alle in een zeer ongunstige staat van instandhouding. Daarbij komt dat Nederland voor deze typen relatief belangrijk is.

Voor de beekbegeleidende bossen, eiken-haagbeukenbossen (H9160) en vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen)(*H91E0_C) is vaak verbetering van kwaliteit aan de orde. Vergroting van oppervlakte is minder vaak gekozen omdat de ontwikkeling van bosgemeenschappen zeer langzaam verloopt. Stroomdalgraslanden (*H6120) komen voor op de oeverwallen van de grotere beken, zoals Dinkel, Roer en Swalm, in alle gevallen geldt hier oppervlakte-uitbreiding. Het habitatype vochtige heiden (hogere zandgronden) (H4010_A) is in beekdalen vaak goed op orde, er is daarom in de meeste situaties gekozen voor een behouddoelstelling.

Voor de soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn zijn de doelen voor het overgrote deel in termen van behoud van omvang populatie en omvang leefgebied geformuleerd. De doelen voor donker pimpernelblauwtje (H1061) en pimpernelblauwtje (H1059) zijn in alle gebieden in termen van toename geformuleerd. Voor de kamsalamander (H1166) is in ongeveer de helft van de gebieden een doel voor uitbreiding van leefgebied en toename van de populatie geformuleerd.

Alleen het gebied Van Oordt's Mersken (15) is Vogelrichtlijngebied. Voor dit gebied is als doel toename van het leefgebied van het paapje (A275) en de kemphaan (A151) geformuleerd, ook zijn behoudsdoelen geformuleerd voor grasetende trekvogels. Voor de soorten grauwe klauwier (A338), paapje (A275) en watersnip (A153) zijn, gezien hun staat van instandhouding op

landelijk niveau, tevens instandhoudingsdoelen toegevoegd aan Drentsche Aa-
gebied (25). Aan het Elperstroomgebied (29) is een doel voor de grauwe
klauwier (A338) toegevoegd. Het betreft behouddoelstellingen, gebaseerd op
de huidige aantallen.

Tabel 5.6.1. Kernopgaven Natura 2000 landschap Beekdalen

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid:		
		Waarom:
<p>Versterken van de functionele samenhang van de Natura 2000 gebieden met hun omgeving ten behoeve van duurzame instandhouding en ter vergroting van de algemene biodiversiteit. Onder andere door herstel natuurlijke waterstromen en -standen, zowel grondwater als oppervlaktewater van goede kwaliteit, en op termijn herstel van overstromingsdynamiek.</p> <p>Binnen de Natura 2000 gebieden herstel van gradiënten en mozaïeken van verschillende onderdelen met name t.b.v. kalkmoerassen, blauwgraslanden en vochtige alluviale bossen.</p>		<p>Samenhang van het netwerk met name vanwege fauna; duurzaam maken ten behoeve van totale biodiversiteit.</p> <p>Versnippering is door de vorm van de gebieden (grote randlengten) groot.</p> <p>Compleetheid van levensgemeenschappen en biodiversiteit.</p>
Kernopgaven per hoofdtype:		
Typering:	Kernopgave:	Waarom:
Hoofdtype: Beeklopen		
5.01 Waterplanten	Verbetering waterkwaliteit en morfodynamiek, inclusief toestroom van grondwater, t.b.v. beken en riviertjes met waterplanten (waterranonkels) H3260_A ¹³ en soorten als drijvende waterweegbree H1831.	Groot internationaal belang voor drijvende waterweegbree vanwege centrale ligging en groot aandeel van de totale populatie. Nationaal belang enkele bijzondere waterplanten. Alleen toegepast bij Hogere zandgronden niet bij Beekdalen
5.02 Herstel beeklopen	Herstel beeklopen met natuurlijke morfologie, dynamiek en waterkwaliteit, op landschapsschaal, o.a. t.b.v. gaffellibel H1037, beekprik H1096, rivierprik H1099, rivierdonderpad H1163 met name: Drentsche Aa, Swalm, Dinkel en Roer.	Internationaal van belang vanwege het type laaglandbeek in Atlantische regio door centrale ligging en groot aandeel. Nationaal van belang vanwege bedreigde fauna zoals vissen en libellen en kokerjuffers.
Hoofdtype: Beekdalgraslanden en veenvormende vegetaties		
5.03 Kalkmoerassen en trilvenen	Herstel kwaliteit en uitbreiding areaal van kalkmoerassen H7230 en overgangs- en trilvenen (trilvenen) H7140_A, in mozaïek met schraalgraslanden.	Internationaal belang voor overgangs- en trilvenen (trilvenen) in de Atlantische regio vanwege centrale ligging en relatief groot oppervlak. Op nationaal niveau van belang voor veel bijzondere soorten en in potentie voor geel schorpioenmos. Huidig oppervlak van beide habitattypen is klein.
5.04 Leefgebied pimperlblauwtjes	Vergroting en verbetering kwaliteit leefgebied pimperlblauwtje H1059 en donker pimperlblauwtje H1060.	Internationaal belang door centrale ligging en groot aandeel in Atlantische regio. Nationaal belang komt alleen in beekdallandschap voor. Pimperlblauwtje komt in slechts één gebied en het donker pimperlblauwtje komt in slechts twee gebieden voor.

¹³ Staat van instandhouding: rood is ongunstig, oranje is matig ongunstig, groen is gunstig, grijs is onbekend

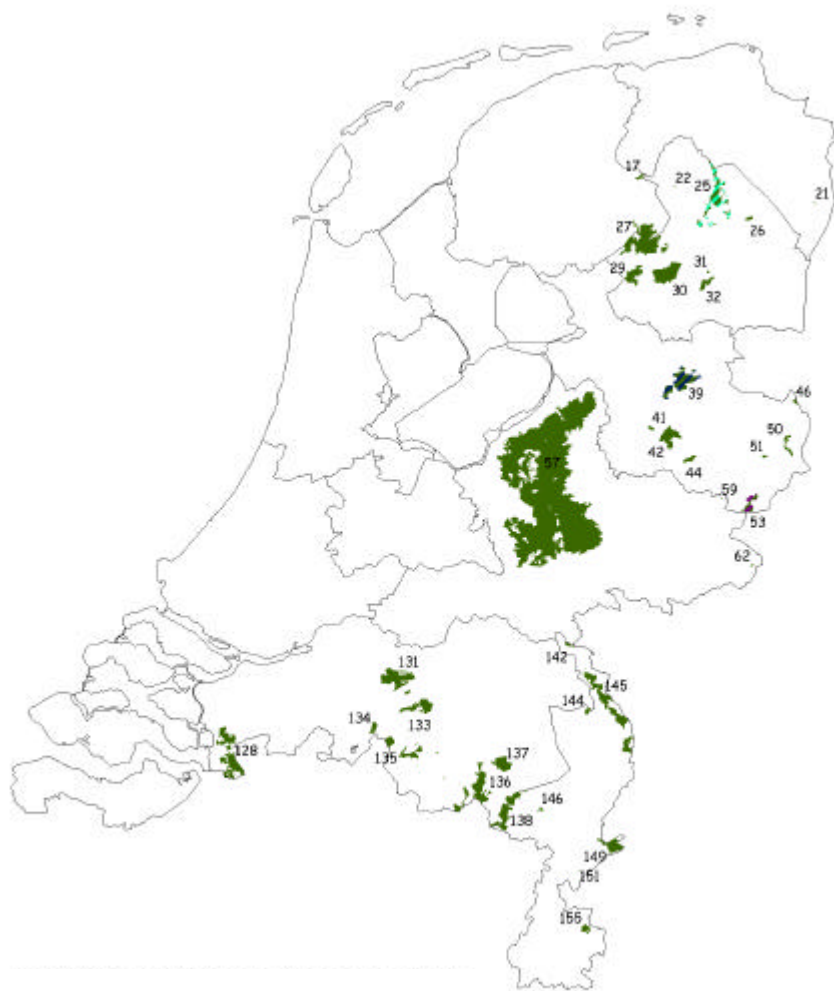
5.05 Schraalgraslanden	Herstel kwaliteit en uitbreiding areaal van heischrale graslanden *H6230 en blauwgraslanden H6410.	Heischrale graslanden prioritair. Internationaal belang voor blauwgrasland binnen Atlantische regio vanwege centrale ligging én groot aandeel. Van nationaal belang voor bedreigde flora en fauna.
5.06 Beekdalflanken	Ontwikkelen van kleinschalige mozaïeken van heischrale graslanden *H6230 en blauwgraslanden H6410 met andere beekdalgraslanden en met vochtige heiden (hogere zandgronden) H4010_A op de beekdalflank + b.v. herpetofauna en insecten.	Heischrale graslanden prioritair. Internationaal belang voor blauwgrasland binnen Atlantische regio vanwege centrale ligging én groot aandeel. Van nationaal belang voor met name bedreigde fauna die afhankelijk is van mozaïeken, zoals het paapje, de grauwe klauwier en veel insecten.
Hoofdtype: Bossen in beekdalen		
5.07 Vochtige alluviale bossen	Herstel kwaliteit en vergroting areaal vochtige alluviale bossen (essen-iepenbossen) *H91E0_B en (beekbegeleidende bossen) *H91E0_C en behoud leefgebied zeggekorfslak H1016.	Vochtige alluviale bossen prioritair. Het subtype beekbegeleidende bossen komt versnipperd voor en is overal bedreigd in de Atlantische regio. Het subtype essen-iepenbossen is internationaal en nationaal uiterst zeldzaam; hakhoutvormen zijn uniek voor ons land en internationaal van groot belang voor zeldzame en bedreigde soorten (o.a. mossen). Het subtype beekbegeleidende bossen is binnen Nederland van groot belang voor zeldzame en bedreigde soorten.
5.08 Eiken-haagbeukenbossen	Vergroting areaal, behoud vegetatiestructuur en herstel kwaliteit en vergroting areaal eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden) H9160_A	Internationaal belang binnen Atlantische regio vanwege centrale ligging en groot aandeel. Nationaal belang voor bedreigde planten.

Tabel 5.6.2. Kernopgaven Beekdalen: toedeling aan de gebieden

Hoofdtype: Beeklopen	
5.01 Waterplanten	27. Drents-Friese Wold & Leggelderveld (w), 57. Veluwe (w), 135. Kempenland-West (w), 136. Leenderbos , Grootte Heide & De Plateaux (w), 149. Meinweg (w)
5.02 Herstel beeklopen	25. Drentsche Aa-gebied (w), 45. Springendal & Dal van de Mosbeek (w), 49. Dinkelland (w), 148. Swalmdal (w), 150. Roerdal (w)
Hoofdtype: Beekdalgraslanden en veenvormende vegetaties	
5.03 Kalkmoerassen en trilvenen	25. Drentsche Aa-gebied (w), 28. Elperstroomgebied (w), 45. Springendal & Dal van de Mosbeek (w), 48. Lemselermaten (w), 52. Boddenbroek (w), 60. Stelkampsveld (w), 65. Bennekomse Meent (w), 130. Langstraat (w)

5.04 Leefgebied pimperlblauwtje	132. Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek, 150. Roerdal
5.05 Schraalgraslanden	16. Wijnjeterper Schar (w), 58. Landgoederen Brummen (w, w), 65. Bennekomse Meent (w, w), 69. Bruuk (w), 80. Groot Zandbrink (w, w), 132. Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek (w)
5.06 Beekdalflanken	15. Van Oordt's Mersken (w), 16. Wijnjeterper Schar (w, w, w), 25. Drentsche Aa-gebied (w, w), 28. Elperstroomgebied (w), 45. Springendal & Dal van de Mosbeek(w), 48. Lemselermaten (w), 49. Dinkelland (w), 60. Stelkampsveld (w),
Hoofdtype: Bossen in beekdalen	
5.07 Vochtige alluviale bossen	21. Lieftingsbroek (w), 25. Drentsche Aa-gebied (w), 45. Springendal & Dal van de Mosbeek (w), 47. Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek, 48. Lemselermaten (w), 49. Dinkelland (w), 50. Landgoederen Oldenzaal (w), 60. Stelkampsveld (w), 63. Bekendelle (w), 129. Ulvenhoutse Bos (w, w), 131. Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen, 137. Strabrechtse Heide & Beuven (w), 142. Sint Jansberg (w), 147. Leudal (w), 148. Swalmdal (w), 149. Meinweg (w), 150. Roerdal (w)
5.08 Eiken-haagbeukenbossen	47. Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek (w), 49. Dinkelland (w), 63. Bekendelle (w), 129. Ulvenhoutse Bos (w)
(w): wateropgave; (w, w): sense of urgency: beheeropgave (w, w, w): sense of urgency opgave m.b.t. watercondities (zie verder toelichting paragraaf 3.2).	

5.7 Natura 2000 landschap Hogere zandgronden

Figuur 5.7.1. Natura 2000 landschap Hogere zandgronden

Inleiding

Het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden omvat 36¹⁴ gebieden. Vooral gelegen in Drenthe, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg. Het grootste Natura 2000 gebied in dit landschap is de Veluwe (57). In internationaal opzicht zijn met name de zandverstuivingen en loofbossen die in dit landschap voorkomen van groot belang. Een groot aantal gebieden van het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden is relatief klein en gelegen in een agrarisch cultuurlandschap. Het meest zuidelijke gebied van de Hogere zandgronden is Brunsummerheide (155). Vanwege de aanwezige habitattypen wordt dit gebied tot de Hogere zandgronden gerekend en niet tot Heuvelland. Het gebied Abdij Lillbosch & voormalig Klooster Mariahoop (151) omvat een aantal gebouwen die zijn aangemeld vanwege de aanwezige zomerbiotopen van de ingekorven vleermuis (H1321). Figuur 5.7.1. geeft een beeld van de ligging van de gebieden.

Namen van gebieden	Aantal: 36
17. Bakkeveense Duinen; 21. Lieftingsbroek; 22. Norgersholt; 25. Drentsche Aa-gebied; 26. Drouwenezand; 27. Drents-Friese Wold & Leggelderveld; 29. Havelte-Oost; 30. Dwingelderveld; 31. Mantingerbos; 32. Mantingerzand; 39. Vecht- en Beneden-Reggegebied; 41. Boetelerveld; 42. Sallandse Heuvelrug; 44. Borkeld; 46. Bergvennen & Brecklenkampse Veld; 50. Landgoederen Oldenzaal; 51. Lonnekermeer; 53. Buurserzand & Haaksbergerveen; 57. Veluwe; 59. Teeselinken; 62. Willinks Weust; 128. Brabantse Wal; 131. Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen; 133. Kampina & Oisterwijkse Vennen; 134. Regte Heide & Riels Laag; 135. Kempenland-West; 136. Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux; 137. Strabrechtse Heide & Beuven; 138. Weerter-en Budelerbergen & Ringselven; 142. Sint Jansberg; 144. Boschhuizerbergen; 145. Maasduinen; 146. Sarsven en De Banen; 149. Meinweg; 151. Abdij Lillbosch & voormalig Klooster Mariahoop; 155. Brunsummerheide.	

¹⁴ Het Drentsche Aa-gebied (25) is ook toebedeeld aan het Natura 2000 landschap Beekdalen. Het Vecht- en Beneden-Reggegebied (39) is ook toebedeeld aan het Natura 2000 landschap Rivierengebied. Het gebied Buurserzand & Haaksbergerveen (53) is ook toebedeeld aan het Natura 2000 landschap Hoogvenen.

Habitattypen en soorten

Relatief belangrijke habitattypen in dit landschap zijn stuifzandheiden met struikhei (H2310), binnenlandse kraaiheibegroeiingen (H2320) en zandverstuivingen (H2330), zwak gebufferde vennen (H3130), vochtige heiden (H4010), heischrale graslanden (*H6230) en blauwgraslanden (H6410).

De belangrijkste voorkomens van de soort drijvende waterweegbree (H1813) liggen binnen dit landschap. Het vliegend hert (H1083) komt voor in een aantal gebieden op de Veluwe (57) en Sint Jansberg (142).

De gebieden van de Hogere zandgronden zijn van groot belang voor soorten als kamsalamander (H1166) en beekprik (H1096).

Voor de broedvogels is het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden vooral van grote betekenis voor soorten van zandige tot (hei)schrale biotopen, al dan niet op de overgang naar open bossen. Het gaat om soorten als korhoen (A107), draaihals (A233), nachtzwaluw (A224), boomleeuwerik (A246), duinpieper (A255), roodborsttapuit (A276), tapuit (A277) en grauwe klauwier (A338). De hogere zandgronden zijn ook voor bosvogels als wespandief (A072) en zwarte specht (A236) van belang. De geoorde fuut (A008) en dodaars (A004) broeden in heidevennen.

Voor de aangewezen niet-broedvogelsoorten is dit landschap van beperkte betekenis, met uitzondering van enkele gebieden die slaap- of pleisterplaatsen herbergen van zwanen, ganzen of kraanvogels (A127)(Dwingelderveld (30), Kampina & Oisterwijkse Vennen (133), Strabrechtse Heide & Beuven (137)).

Kernopgaven

Voor het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden zijn 15 kernopgaven geformuleerd. Kernopgaven voor natte heiden, vennen en veentjes, voor droge heiden met kleine stuifzanden, voor stuifzandlandschappen en voor droge bossen.

De kernopgaven 6.05 natte heiden en 6.06 schrale graslanden zijn gericht op kwaliteitsverbetering en waar mogelijk oppervlakte-uitbreiding van de volgende habitattypen: vochtige heiden (H4010), pioniervegetaties met snavelbiezen

(H7150), heischrale graslanden (*H6230) en blauwgraslanden (H6410). Voor de laatste twee habitattypen is bij de toedeling aan gebieden nadrukkelijk gekeken waar zich de meest kansrijke situaties voordoen (schrale leemhoudende zandgronden).

De kernopgaven 6.08 structuurrijke droge heide, 6.09 intern verbinden en 6.12 stuifzandlandschappen zijn, naast het verbeteren van de staat van instandhouding van de betreffende habitattypen, nadrukkelijk ook gericht op het verbeteren van de kwaliteit van de leefgebieden van een aantal sterk onder druk staande broedvogelsoorten. Voor het habitatype zandverstuivingen (H2330), waar Nederland in internationaal opzicht belangrijk voor is, is naast kwaliteitsverbetering ook oppervlakte-uitbreiding het doel.

Kernopgave 6.10 korhoen is vooralsnog alleen toegekend aan de Sallandse Heuvelrug (42). De kernopgave 6.07 eiken-haagbeukenbos is alleen toebedeeld aan Landgoederen Oldenzaal (50) en Willinks Weust (62).

De kernopgaven 6.07 eiken-haagbeukenbossen, 6.13 oude eikenbossen, 6.14 beuken-eikenbossen met hulst en 5.07 vochtige alluviale bossen scoren in alle situaties 'groen' (= goed) voor de huidige situatie en 'groen' (= makkelijk) voor de zwaarte van de opgave. Uitzondering hierop zijn de gebieden Lieftingsbroek (21) en Sint Jansberg (142) voor vochtige alluviale bossen (*H91E0). De kernopgave 6.03 zure vennen is toebedeeld aan zes gebieden. Overall is zowel de score voor de huidige situatie als voor de zwaarte van de opgave 'groen'. De inschatting is dat de zwaarte van de opgave voor Maasduinen (145) groter is (gemiddeld).

Realisering van de kernopgave 6.11 jeneverbesstruwelen is afhankelijk van de mate waarin op de bestaande locaties verjonging optreedt. De kernopgave is aan de meest kansrijke gebieden toebedeeld.

In het landschap hogere zandgronden is voor een beperkt aantal gebieden een beheeropgave geformuleerd. Het betreft kernopgave 6.06 voor schrale graslanden in het gebied Halvelte-Oost (29) én voor de kernopgave 6.10 korhoen voor de Sallandse Heuvelrug (42). Alleen voor het gebied Brabantse

Wal (128) is een sense of urgency m.b.t. de watercondities geformuleerd ten aanzien van de kernopgave 6.01 zeer zwak gebufferde vennen.

Gebiedsdoelen op hoofdlijnen

Gezien de verschillen in oppervlakte van de gebieden is het logisch dat de relatief grootste bijdrage voor bepaalde habitattypen uit de grootste gebieden komt: Drents-Friese Wold & Leggelderveld (27), Sallandse Heuvelrug (42) en Veluwe (57). Dit laat onverlet dat de belangrijkste bijdrage voor bepaalde habitattypen of soorten grotendeels uit een van de kleinere gebieden komt. Zo is het zomerbiotoop van de ingekorven vleermuis (H1321) beperkt tot één gebied en is het Lieftingsbroek (21) relatief belangrijk voor beuken-eikenbossen met hulst (H9120).

Voor een aantal habitattypen en soorten geldt dat relatief veel gebieden een bijdrage leveren aan het landelijk doel. Dit hangt mede samen met het relatief kleine oppervlakte waarin sommige habitattypen binnen de gebieden voorkomen. Zo levert driekwart van de gebieden een bijdrage voor de realisering van het landelijk doel voor natte heiden. In de meeste situaties is voor het doel 'behoud van oppervlakte' geformuleerd, omdat uitbreiding van het areaal niet mogelijk is.

Drijvende waterweegbree (H1831) komt in 13 van de 37 gebieden voor, met name in het zuiden van het land. De kamsalamander (H1166) zit in 14 van de 37 gebieden.

Voor jeneverbesstruwelen (H5130) wordt vrijwel overal behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit beoogd.

Bij de Hogere zandgronden zijn de doelen voor broedvogels sterk uiteenlopend. Soorten van heidevelden die het goed doen en waarvoor behoud van leefgebied en populatie geldt zijn nachtzwaluw (A224), boomleeuwerik (A246) en roodborsttapuit (A276). Bij een tweede groep heidevogels, en wel met name de soorten van meer open en zandige heide (draaihals (A233), duinpieper (A255) en tapuit (A277) en zeer gevarieerde heideterreinen (korhoen (A107)) staan leefgebied en populatie sterk onder druk en is herstel de opgave (zie ook paragraaf 6.3). De op heidevennen broedende dodaars (A004) en geoorde fuut (A008) doen het goed; hiervoor zijn doelstelling in termen van behoud leefgebied en behoud populatie toegekend. Voor het paapje (A275), een broedvogel van vochtige heiden en bloemrijke graslanden, ligt de situatie anders. Gezien de staat van instandhouding zijn de doelen hier in termen van toename van geschikt leefgebied en toename populatie geformuleerd.

De doelen voor de niet-broedvogels, met uitzondering van die voor de kraanvogel (A127), zijn allen in termen van behoud.

Tabel 5.2.1. Kernopgaven Natura 2000 landschap Hogere zandgronden

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid:		Waarom:
<p>Vergroten van interne samenhang van gebieden door herstel van evenwichtige verdeling van open en gesloten met meer geleidelijke overgangen van zandverstuivingen, heide, vennen, graslanden en bos. Versterken van het ruimtelijk netwerk van bos, heide- of stuifzandgebieden, waarbij tussenliggende gebieden gebruikt kunnen worden als stapstenen, met name voor soorten als reptielen en vlinders. Versterken van overgangen van droge naar natte gebieden, zoals beekdalen en herstel van vennen op landschapsschaal.</p>		<p>Nederland van relatief zeer groot belang voor o.a. zandverstuivingen en stuifzandheiden met struikhei. Functionele en ruimtelijke samenhang van het netwerk nodig met name voor duurzame instandhouding van fauna en herstel algemene biodiversiteit.</p>
Kernopgaven per hoofdtype:		Waarom:
Typering:	Kernopgaven:	Waarom:
Hoofdtype: Nat -Vennen en veentjes		
6.01 Zeer zwakgebufferde vennen	Herstel en duurzaam behoud van grote zeer zwak gebufferde vennen H3110 ¹⁵ in grote open heidevelden.	Dit type (op zand) van internationaal belang in Atlantische regio, relatief klein totaal Europees oppervlakte, Nederland hiervan groot aandeel. Komt nauwelijks voor in België en Duitsland. Van nationaal belang voor enkele sterk bedreigde planten.
6.02 Zwak gebufferde vennen	Kwaliteitsverbetering (ook latere successiestadia) van zwakgebufferde vennen H3130 mede als habitat voor gevlekte witsnuitlibel H1042 en geoorde fuut A008 .	Internationaal belang voor Atlantische regio, vanwege groot aandeel; grensgebied tussen Atlantische en Continentale soorten. Van nationaal belang voor sterk bedreigde fauna en flora.
6.03 Zure vennen	Kwaliteitsverbetering van zure vennen H3160 .	Van nationaal belang vanwege voorkomen van enkele bedreigde planten, zoals drijvende egelskop.
6.04 Veentjes	Kwaliteitsverbetering van actieve hoogvenen (heideveentjes) *H7110_B in heideterreinen en bossen.	Actieve hoogvenen (heideveentjes) prioritair. Internationaal gaat oppervlakte achteruit, aandeel Nederland relatief klein. Nationaal van belang voor zeldzame en bedreigde flora en fauna.

¹⁵ Staat van instandhouding: **rood** is ongunstig, **oranje** is matig ongunstig, **groen** is gunstig, **grijs** is onbekend

Hoofdtype: Nat - Natte heiden		
6.05 Natte heiden	Kwaliteitsverbetering en regionaal vergroting oppervlakte vochtige heiden H4010 en pioniervegetaties met snavelbiezen H7150 en actieve hoogvenen (heideveentjes) *H7110_B in de vorm van hellingveentjes.	Actieve hoogvenen (heideveentjes) prioritair. Internationaal belang voor vochtige heiden vanwege centrale ligging én groot aandeel. Hellingveentjes nationaal zeer zeldzaam. Van nationaal belang voor bedreigde soorten, zoals paapje en grauwe klauwier.
6.06 Schrale graslanden	Kwaliteitsverbetering en (indien mogelijk) oppervlakte uitbreiding heischrale graslanden *H6230 en blauwgraslanden H6410 in kansrijke situaties (op schrale leemhoudende zandgronden).	Heischrale graslanden prioritair. Internationaal belang voor blauwgraslanden en heischrale graslanden binnen Atlantische regio vanwege centrale ligging én groot aandeel. Van nationaal belang voor bedreigde flora en fauna.
Hoofdtype: Nat - Eiken-haagbeukenbos		
6.07 Eiken-haagbeukenbossen	Verbeteren kwaliteit en voorzover mogelijk uitbreiding areaal eiken-haagbeukenbossen (hogere zandgronden) H9160_A (zie ook 5.08).	Internationaal belang binnen Atlantische regio vanwege centrale ligging en groot aandeel. Nationaal belang voor bedreigde planten.
Hoofdtype: Droog - Droge heiden met kleine stuifzanden en jeneverbesstruwelen		
6.08 Structuurrijke droge heiden	Vergroting areaal stuifzandheiden met struikhei H2310 , binnenlandse kraaiheibegroeiingen H2320 , droge heiden H4030 en zandverstuivingen H2330 én verbeteren van de kwaliteit door vergroting van de variatie in structuur en ontwikkeling van geleidelijke overgangen met bos, mede t.b.v. vogelsoorten als duinpieper A255 , korhoen A107 , nachtzwaluw A224 , draaihals A233 en tapuit A277 .	Internationaal belang voor stuifzandheiden met struikhei en zandverstuivingen door centrale ligging en groot aandeel. Van nationaal belang voor bedreigde flora en fauna.
6.09 Intern verbinden	Verbinden heide- en stuifzandencomplexen met oog op fauna.	Van nationaal belang voor duurzaamheid én compleetheid van heide levensgemeenschap.
6.10 Korhoen	Herstel gevarieerd leefgebied voor de korhoen A107 met rijk gestructureerde heiden, voldoende rust en geschikte foerageergebieden buiten de heidevelden.	Internationaal van belang voor behoud sterk bedreigde laaglandpopulatie korhoen in Atlantische regio.
6.11 Jeneverbesstruwelen	Behoud areaal en kwaliteitsverbetering jeneverbesstruwelen H5130 , verjonging stimuleren.	Nationaal van belang én kwaliteitsverbetering van belang voor biodiversiteit.

Hoofdtype: Droog - Stufzandlandschappen		
6.12 Stufzandlandschappen	Vergroting areaal gevarieerde zandverstuivingen H2330 met overgangen naar droge heiden en open bossen: Veluwe (57), Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen (131), Drents-Friese Wold & Leggelderveld (27). Mede als leefgebied van de draaihals A233 , tapuit A277 , duinpieper A255 en nachtzwaluw A224 .	Internationaal belang voor zandverstuivingen door centrale ligging en groot aandeel. Van nationaal belang voor bedreigde flora en fauna.
Hoofdtype: Droog - Droge bossen		
6.13 Oude eikenbossen	Behoud areaal oude eikenbossen (H9190 , m.n. strubbebossen) en verbeteren kwaliteit, ook als habitat voor vliegend hert H1083 .	Internationaal belang binnen Atlantische regio door centrale ligging en groot aandeel. Nationaal van belang voor bedreigde flora.
6.14 Beuken-eikenbossen met hulst	Uitbreiden tot substantiële oppervlakten beuken-eikenbossen met hulst H9120 en verbeteren kwaliteit (o.a. boomsoortensamenstelling en leeftijdsopbouw van bomen).	Internationaal belang voor de sub-Atlantische vorm door centrale ligging en redelijk groot aandeel. Met name oudere vormen van goede kwaliteit zijn zeldzaam en in Nederland in enkele gebieden aanwezig.
6.15 Gebouwen zomerbiotoop	Behoud kwaliteit zomerverblijven ingekorven vleermuis H1321 .	Van nationaal belang.

Tabel 5.7.2 Kernopgaven Hogere zandgronden: toedeling aan de gebieden

Hoofdtype: Nat - Vennen en veentjes		
6.01 Zeer zwak gebufferde vennen	46. Bergvennen & Brecklenkampse Veld (w), 128. Brabantse Wal (w), 133. Kampina & Oisterwijkse Vennen (w), 137. Strabrechtse Heide & Beuven (w), 146. Sarsven en De Banen (w)	
6.02 Zwak gebufferde vennen	46. Bergvennen & Brecklenkampse Veld (w), 49. Dinkelland (w), 51. Lonnermeer (w), 53. Buurserzand & Haaksbergerveen (w), 59. Teeselinkven (w), 133. Kampina & Oisterwijkse Vennen (w), 135. Kempenland-West (w), 136. Leenderbos, Grootte Heide & De Plateaux (w), 138. Weerter- en Budelerbergen & Ringselven (w), 146. Sarsven en De Banen (w)	
6.03 Zure vennen	27. Drents-Friese Wold & Leggelderveld (w), 30. Dwingelderveld (w), 39. Vecht en Beneden-Reggegebied (w), 57. Veluwe (w), 133. Kampina & Oisterwijkse Vennen (w), 136. Leenderbos, Grootte Heide & De Plateaux (w), 145. Maasduinen (w), 149. Meinweg (w)	
6.04 Veentjes	27. Drents-Riese Wold & Leggelderveld (w), 30. Dwingelderveld (w), 57. Veluwe (w), 149. Meijnweg (w), 155. Brunsummerheide (w)	
Hoofdtype: Nat - Natte heiden		
6.05 Natte heiden	25. Drentsche Aa-gebied (w), 27. Drents-Friese Wold & Leggelderveld (w), 29. Havelte-Oost (w), 30. Dwingelderveld (w), 32. Mantingerzand (w), 39. Vecht en Beneden-Reggegebied (w), 41. Boetelerveld (w), 42. Sallandse Heuvelrug (w), 43. Wierdense Veld (w), 46. Bergvennen & Brecklenkampse Veld (w), 53. Buurserzand & Haaksbergerveen (w), 133. Kampina & Oisterwijkse Vennen (w), 134. Regte Heide & Riels Laag (w), 137. Strabrechtse Heide & Beuven (w), 145. Maasduinen (w), 149. Meinweg (w), 155. Brunsummerheide (w)	
6.06 Schrale graslanden	29. Havelte-Oost (w), 41. Boetelerveld (w), 44. Borkeld (w), 46. Bergvennen & Brecklenkampse Veld (w), 51. Lonnermeer (w), 62. Willinks Weust (w), 133. Kampina & Oisterwijkse Vennen (w),	

Hoofdtype: Nat - Eiken-haagbeukenbossen	
6.07 Eiken-haagbeukenbossen	50. Landgoederen Oldenzaal (w), 62. Willinks Weust (w)
Hoofdtype: Droog - Droge heiden	
6.08 Structuurrijke droge heiden	17. Bakkeveense Duinen, 25. Drentsche Aa-gebied, 26. Drouwenerzand, 27. Drents-Friese Wold & Leggelderveld, 29. Havelte-Oost, 32. Mantingerzand, 39. Vecht en Beneden-Reggegebied, 42. Sallandse Heuvelrug, 44. Borkeld, 53. Buurserzand & Haaksbergerveen, 57. Veluwe, 128. Brabantse Wal, 134. Regte Heide & Riels Laag, 136. Leenderbos, Grootte Heide & De Plateaux, 137. Strabrechtse Heide & Beuven, 138. Weerter- en Budelerbergen & Ringselven, 145. Maasduinen, 149. Meinweg, 155. Brunssummerheide.
6.09 Intern verbinden	57. Veluwe, 128. Brabantse Wal, 135. Kempenland-West, 145. Maasduinen
6.10 Korhoen	42. Sallandse Heuvelrug (w)
6.11 Jeneverbesstruwelen	26. Drouwenerzand, 30. Dwingelderveld, 32. Mantingerzand, 39. Vecht en Beneden-Reggegebied, 42. Sallandse Heuvelrug, 44. Borkeld, 62. Willinks Weust, 144. Boschhuizerbergen
Droog: Stuifzandlandschappen	
6.12 Stuifzandlandschappen	27. Drents-Friese Wold & Leggelderveld, 57. Veluwe, 131. Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen
6.13 Oude eikenbossen	25. Drentsche Aa-gebied, 57. Veluwe, 142. Sint Jansberg
6.14 Beuken-eikenbossen met hulst	21. Lieftingsbroek, 22. Norgerholt, 31. Mantingerbos
6.15 Gebouwen zomerbiotoop	151. Abdij Lilbosch en voormalig Klooster Mariahoop
(w): wateropgave; (w): sense of urgency; beheeropgave (w): sense of urgency opgave m.b.t. watercondities (zie verder toelichting paragraaf 3.2).	

5.8 Natura 2000 landschap Hoogvenen

Figuur 5.8.1. Natura 2000 landschap Hoogvenen

Inleiding

Het Natura 2000 landschap Hoogvenen omvat 12 gebieden¹⁶. Zeven gebieden daarvan worden gerekend tot de resten van hoogveenlandschap. De andere vijf, die als een parelsnoer langs de grens met Duitsland liggen, zijn komvenen in dekzandlandschap. Voor alle hoogvenen geldt dat ze zeer afhankelijk zijn van een goede hydrologische situatie, zowel in de kern van het gebied als in de overgangszones. Het hoogveen in Nederland is lenshoogveen. Dit type is in de laatste eeuwen enorm achteruitgegaan. Nederland is internationaal gezien van groot belang omdat van dit type nog relatief veel restanten in Nederland voorkomen.

Figuur 5.8.1 geeft een overzicht van de ligging van de gebieden.

Namen van gebieden:	Aantal: 12
<u>Resten hoogveenlandschap:</u> 23. Fochteloërveen; 24. Witterveld; 33. Bargerveen; 40. Engbertsdijkerven; 43. Wierdense Veld; 139. Deurnsche Peel & Mariapeel; 140. Grootte Peel.	
<u>Komvenen in dekzandlandschap:</u> 53. Buurserzand & Haaksbergerveen; 54. Witte Veen; 55. Aamsveen; 61. Korenburgerveen; 64. Wooldse Veen.	

Habitattypen en soorten

Belangrijke habitattypen die in dit landschap voorkomen zijn: in de kernen van de gebieden actief hoogveen (hoogveenlandschap) (*H7110_A) en herstellende hoogvenen (H7120). In de randzones van de gebieden hoogveenbossen (*H91D0), vochtige heiden (hogere zandgronden)(H4010_A) en zure vennen (H3160).

De soorten van de Habitatrichtlijn die met name voorkomen in de randzones zijn de grote modderkruiper (H1145) en kamsalamander (H1166). Hoogvenen zijn vooral van belang voor vogelsoorten, zoals grauwe klauwier (A338).

¹⁶ Het gebied Buurserzand & Haaksbergerveen (53) is ook toebedeeld aan het Natura 2000 landschap Hogere zandgronden.

De hoogvenen en de bijbehorende lagg-zones hebben grote betekenis als broedgebied voor vogelsoorten van relatief voedselarme wateren en open vochtige biotopen zoals geoorde fuut (A008), kraanvogel (A127), porseleinhoen (A119), watersnip (A153), paapje (A275) en grauwe klauwier (A338).

De hoogvenen zijn voor niet-broedvogels vooral van belang als slaapplekken voor taiga- en toendrarietganzen (beide A039) en als pleisterplaatsen voor kraanvogels (A127).

Kernopgaven

Voor het Natura 2000 landschap Hoogvenen zijn zeven kernopgaven geformuleerd, vier voor de resten van het hoogveenlandschap: de grote venen en drie voor de komvenen in het dekzandlandschap.

De kernopgave 7.04 bovenveengraslanden is specifiek voor het Bargerveen (33). Het betreft de instandhouding van heischrale graslanden op veen.

Aan de meeste grote venen, met uitzondering van de Grootte Peel (140), zijn de kernopgaven 7.01 uitbreiding actieve kern en/of 7.02 initiëren hoogveenvorming toegekend. Aan de Grootte Peel (140) is alleen hoogveenvorming (kernopgave 7.02) toegekend. De kernopgave 7.01 uitbreiding van de actieve kern hoogveen komt slechts voor bij drie van de zes hoogveenlandschappen, dit zijn Fochteloërveen (23), Witterveld (24) en Bargerveen (33). De opgave om dit te kunnen realiseren betreft mede de verdere ontwikkeling van de randzones (kernopgave 7.03) van het actieve hoogveen. Aan het gebied Engbertsdijkvenen (40) en Deurnsche Peel & Maria Peel (139) is eveneens kernopgave 7.03 overgangszone grote venen toegekend. Duurzame instandhouding van de hoogvenen is geen eenvoudige opgave. Maatregelen om een meer gunstige waterhuishouding te bereiken zijn nodig.

Voor de kernopgave overgangszones grote venen, 7.03 is bij Fochteloërveen (23) een 'sense of urgency' voor beheer toegekend. Punt van aandacht hier is dat bij vernatting van het gebied geschikt leefgebied hersteld moet worden. Voor het Bargerveen is een 'sense of urgency' (m.b.t. watercondities) toegekend. Met het voorstel voor herbegrenzing zoals opgenomen in paragraaf 6.3 wordt een deel van de waterproblematiek opgelost. Punt van aandacht voor dit gebied vormen de ontwikkelingen op Duits grondgebied.

Voor twee komhoogvenen is een 'sense of urgency' in relatie met herstel van waterconcentraties toegekend. Het betreft het gebied Buurserzand & Haaksbergerveen (53) voor kernopgave 7.05 herstel actief hoogveen en het Korenburgerveen (61) voor de kernopgave 7.07 inbedding in het landschap.

Gebiedsdoelen op hoofdlijnen

Voor het landschap hoogvenen zijn de volgende gebiedsdoelen geformuleerd: Voor met name de actieve hoogvenen (*H7110) is altijd een uitbreiding van zowel oppervlakte als kwaliteit aangegeven. Voor herstellende hoogvenen (H7120) is bij slechts enkele van de komvenen toename van oppervlakte geformuleerd, bij dit habitatype gaat het in een groot aantal gebieden alleen om het herstel van de kwaliteit.

Nederland is belangrijk voor de habitattypen blauwgraslanden (H6410) en zure vennen (H3160). Voor de gebieden waar deze habitattypen voorkomen is doorgaans een doel voor een verbetering van kwaliteit geformuleerd.

Voor de habitattypen hoogveenbossen (*H91D0), vochtige heiden (H4010) en droge heiden (H4030) is in de meeste situaties gekozen voor een behoudoelstelling.

Voor de kamsalamander (H1166) is, voor nagenoeg alle gebieden waar de soort voorkomt, als doel behoud kwaliteit van het leefgebied en populatie geformuleerd.

Bij de meeste broedvogelsoorten waarvoor hoogveengebieden zijn aangemeld geldt als doelstelling behoud van leefgebied en populatie (dodaars (A004), geoorde fuut (A008), roodborsttapuit (A276)). Grauwe klauwier (A338) en paapje (A227) hebben echter gezien de huidige staat van instandhouding een uitbreiding en verbetering van leefgebied voor uitbreiding van de populatie nodig. Blauwe kiekendief (A082) en velduil (A222) zijn inmiddels zo zeldzaam geworden in de hoogveengebieden dat zelfs een behoudsoelstelling mogelijk niet realistisch is. De kraanvogel (A127) heeft zich pas zeer recent gevestigd, voor deze broedvogel zijn voornamelijk geen instandhoudingsdoelen geformuleerd. Voor de niet-broedvogels zijn doelen in termen van behoud geformuleerd.

Tabel 5.8.1: Kernopgaven Natura 2000 landschap Hoogvenen

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid:		
		Waarom:
<p>Voor herstel en kwaliteitsverbetering van de resten hoogveenlandschap is een essentiële randvoorwaarde dat de hydrologie (zowel intern als extern) op orde komt.</p> <p>Vorming van functionerende hoogvenen door kwaliteitsverbetering hoogveenresten en herstel randzones én vergroting van de interne en externe samenhang t.b.v. fauna.</p> <p>Herstel keten van komvenen langs de Duitse grens.</p>		<p>Samenhang tussen gebieden noodzakelijk voor voortbestaan van aan hoogvenen gebonden soorten.</p> <p>Door ingrepen in het verleden staat duurzame instandhouding onder druk.</p>
Kernopgaven per hoofdtype:		
Typering:	Kernopgaven:	Waarom:
Hoofdtype: Resten hoogveenlandschap: de grote venen (incl. meerstallen)		
7.01 Uitbreiding actieve kern	<p>Uitbreiding kernen van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A¹⁷.</p>	<p>Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) prioritair .</p> <p>Voor hoogveenecosystemen is Nederland vanwege het voorkomen van laaglandhoogveen (lenshoogveen) van belang (sub-Atlantisch type). Internationaal belang is groot door enorme achteruitgang van het lenshoogveen (meeste restanten nog in Nederland).</p> <p>Nationaal van belang voor zeldzame en bedreigde soorten.</p>
7.02 Initiëren hoogveenvorming	<p>Op gang brengen of continueren van hoogveenvorming in herstellende hoogvenen H7120 in kansrijke situaties, met het oog op ontwikkeling van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A (waar nodig uitbreiding oppervlakte 7120). Instandhouding van huidige relictfauna als bronpopulaties fauna. Herstel van grote veengebieden met voldoende rust o.a. voor de niet-broedvogel kraanvogel A127.</p>	<p>Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) prioritair.</p> <p>Nationaal van belang voor zeldzame en bedreigde soorten. Groter oppervlakte mede nodig t.b.v. behoud én herstel van actieve kernen. Noodzakelijke voorwaarde voor habitattypen H7110.</p>
7.03 Overgangszones grote venen	<p>Ontwikkeling van overgangszones van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A incl. laggzones (met o.a. hoogveenbossen *H91D0, zure venen H3160, overgangs- en trilvenen (trilvenen) H7140_A en porseleinhoen A119, paapje A275 en watersnip A153).</p>	<p>Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) en hoogveenbossen prioritair.</p> <p>Potentieel van belang in Atlantische regio voor sterk bedreigde soorten.</p> <p>Ontwikkeling overgangszones van nationaal belang voor biodiversiteit, o.a. porseleinhoen, en compleetheid levensgemeenschap.</p>

¹⁷ Staat van instandhouding: rood is ongunstig, oranje is matig ongunstig, groen is gunstig, grijs is onbekend

7. 04 Bovenveengraslanden	Behoud en waar mogelijk herstel van heischrale graslanden *H6230, ook van belang voor paapje A275 en grauwe klauwier A338.	Heischrale graslanden prioritair. Van nationaal belang, heischraal grasland op veen komt alleen voor in Bargerveen.
Hoofdtype: Komvenen in dekzandlandschap		
7.05 Herstel actief hoogveen	Verbetering kwaliteit herstellende hoogvenen H7120 met het oog op ontwikkeling van actieve hoogvenen (heideveentjes) *H7110_B.	Actieve hoogvenen (heideveentjes) prioritair. Internationaal belang is groot vanwege enorme achteruitgang oppervlakte. Komvenen komen verder alleen voor in Duitsland en Denemarken. Nationaal van belang voor zeldzame en bedreigde soorten. Grensoverschrijdende opgave.
7.06 Randzone van het veen	Herstel van randzones van herstellende hoogvenen H7120 met o.a. hoogveenbossen *H91D0, zure vennen H3160, galigaanmoerassen *H7210.	Hoogveenbossen en galigaanmoerassen prioritair. Potentieel van belang in Atlantische regio voor sterk bedreigde soorten. Ontwikkeling overgangszones van nationaal belang voor biodiversiteit en compleetheid levensgemeenschap.
7.07 Inbedding in landschap	Herstel overgangen naar beekdalen en hogere zandgronden. Aansluiting bij vochtige heiden H4010, heischrale graslanden *H6230, hoogveenbossen *H91D0, overgangs- en trilvenen (trilvenen) H7140_A, galigaanmoerassen *H7210, kalkmoerassen H7230, blauwgraslanden H6410 (mede t.b.v. grauwe klauwier A338, grote modderkruiper H1145).	Hoogveenbossen, galigaanmoerassen en heischrale graslanden prioritair. Nationaal belang: compleetheid van levensgemeenschappen en biodiversiteit.

Tabel 5.8.2. Kernopgaven Hoogvenen: toedeling aan gebieden

Hoofdtype: Resten hoogveenlandschap: de grote venen (incl. meerstallen)	
7.01 Uitbreiding actieve kern	23. Fochteloërveen (w), 24. Witterveld (w), 33. Bargerveen (w)
7.02 Initiëren hoogveenvorming	23. Fochteloërveen (w), 33. Bargerveen (w, w), 40. Engbertsdijksvenen (w), 43. Wierdense Veld, 139. Deurnsche Peel & Mariapeel (w), 140. Grootte Peel (w)
7.03 Overgangszones grote venen	23. Fochteloërveen (w, w), 24. Witterveld (w), 33. Bargerveen (w), 40. Engbertsdijksvenen (w), 139. Deurnsche Peel & Mariapeel (w)
7.04 Bovenveengraslanden	33. Bargerveen
Hoofdtype: Komvenen in dekzandlandschap	
7.05 Herstel actief hoogveen	53. Buurserzand & Haaksbergerveen (w, w), 54. Witte Veen (w), 55. Aamsveen (w), 61. Korenburgerveen (w), 64. Wooldse Veen (w)
7.06 Randzone van het veen	53. Buurserzand & Haaksbergerveen (w), 54. Witte Veen (w), 61. Korenburgerveen (w), 64. Wooldse Veen (w)
7.07 Inbedding in het landschap	55. Aamsveen (w), 61. Korenburgerveen (w, w)
(w): wateropgave; (w, w): sense of urgency; beheeropgave (w, w): sense of urgency opgave m.b.t. watercondities (zie verder toelichting paragraaf 3.2).	

5.9 Natura 2000 landschap Heuvelland

Figuur 5.9.1. Natura 2000 landschap Heuvelland

Inleiding

Het Natura 2000 landschap Heuvelland bestaat uit acht Natura 2000 gebieden. Gebieden als Bemelerberg & Schiepersberg (156), Kunderberg (158) en Sint Pietersberg & Jekerdal (159) zijn vooral van betekenis vanwege het voorkomen van mozaïeken van bijzondere graslanden. Noorbeemden & Hoogbos, Bunder- en Elsoërbos (153) en Geleenbeekdal (154) zijn van groot belang vanwege de aan grondwater gebonden habitattypen. Het Geuldal (157), het grootste van de Natura 2000 gebieden in Heuvelland omvat nagenoeg het hele scala aan habitattypen en soorten. De gebieden Geuldal (157), Noorbeemden & Hoogbos (161) en Sint Pietersberg & Jekerdal (159) zijn grensoverschrijdende gebieden met België. Figuur 5.9.1. geeft een beeld van de ligging van de gebieden.

Namen van gebieden:	Aantal:8
153. Bunder- en Elsoërbos; 154. Geleenbeekdal; 156. Bemelerberg & Schiepersberg; 157. Geuldal; 158. Kunderberg; 159. Sint Pietersberg & Jekerdal; 160. Savelsbos; 161. Noorbeemden & Hoogbos.	

Habitattypen en soorten

In het Natura 2000 landschap Heuvelland komt een groot aantal habitattypen voor die in hun voorkomen tot dit landschap beperkt zijn. Het betreft: pionierbegroeiingen op rotsbodem (*H6110), zinkweiden (*H6130), kalkgraslanden (*H6210), kalktufbronnen (*H7220), veldbies-beukenbossen (H9110) en de eiken-haagbeukenbossen (heuvelland)(H9160_B). Verder is het landschap van groot belang voor habitattypen als heischrale graslanden (*H6230), ruigten en zomen (droge bosranden)(H6430_C) en vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen) (*H91E0_C).

Wat betreft soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn komen de soorten geelbuikvuurpad (H1193) en spaanse vlag (*H1078) alleen voor in dit Natura 2000 landschap. Heuvelland is van grote betekenis vanwege de overwinteringsgebieden voor vleermuizen. Landelijk gezien zijn de belangrijkste overwinteringsgebieden van vale en ingekorven vleermuis (H1324

en H1321) binnen Heuvelland gelegen. Belangrijke voorkomens van de zeggekorfslak (H1016) komen binnen dit landschap voor.

In het Natura 2000 landschap Heuvelland zijn geen gebieden aangewezen voor vogels.

Kernopgaven

Voor het Natura 2000 landschap Heuvelland zijn in totaal twaalf kernopgaven geformuleerd. De kernopgaven zijn gegroepeerd naar hellingen, plateau, beekdalen en groeves.

De kernopgave 8.01 mozaïek bijzonder graslanden beoogt het behouden en uitbreiden van het mozaïek van pionierbegroeiingen op rotsbodem (*H6110), kalkgraslanden (*H6210) en heischrale graslanden (*H6230). Het betreft drie prioritaire habitattypen. De habitattypen op zich zijn relatief belangrijk, de karakteristieke landschappelijke setting in Heuvelland maakt ze nog meer bijzonder. De kernopgave is toebedeeld aan vijf gebieden. Op landschapniveau is de opgave gelegen in het uitbreiding van de huidige oppervlakte waarbij gestreefd wordt naar herstel van grote vegetatiecomplexen, mede met het oog op herstel van de kwaliteit ten aanzien van kenmerkende fauna. Mogelijkheden daartoe bestaan aan de noordrand van het plateau van Ubachsberg (omgeving Kunderberg), in het dal van de Sinselbeek (tussen Wittem en Nijswiller), in het Gerendal, het Gulpdal, de omgeving van Fromberg (met de Wrakelberg), de St. Pietersberg, de Bemelerberg & Schiepersberg en op de Gulpenerberg. Mede met het oog hierop wordt de begrenzing van het Geuldal (157) uitgebreid ten zuiden van Gulpen en wordt de begrenzing van het Savelsbos (160) aangepast.

De kernopgaven gericht op de bossen hebben vooral betrekking op herstel van een gevarieerde vegetatiestructuur, het verzachten van de bosranden en waar nodig streven naar een meer natuurlijke soortensamenstelling. Dit is mede van belang voor de spaanse vlag (*H1078).

De kernopgaven 8.02 en 8.11 zijn er op gericht om voor de geelbuikvuurpad (H1193) naar uitbreiding van het aantal levensvatbare populaties te komen, zodat de soort voor Nederland duurzaam kan worden behouden. Gestreefd

wordt naar een duurzaam netwerk aan leefgebieden op landschapsschaal, waarbinnen levensvatbare populaties zich kunnen ontwikkelen. De opgave is het op korte termijn ontwikkelen van een vijftal populaties geelbuikvuurpad (H1193) op de volgende (meest kansrijke) locaties: 't Rooth en Julianagroeven, Groeve Blom (nu geen geelbuikvuurpad), Groeve Curfs (nu geen geelbuikvuurpad), Meertensgroeven (nu geen geelbuikvuurpad) en Bemelerberg.

Voor het hoofdtype beekdalen - graslanden en brongebieden zijn vijf kernopgaven geformuleerd. De kernopgave 8.07 zinkgraslanden (van toepassing in het Geuldal (157) heeft een 'sense of urgency' m.b.t. de watercondities.. De kernopgave 8.06 kalkmoerassen, toebedeeld aan het Geleenbeekdal (154) en het Geuldal (157), heeft ook een 'sense of urgency' m.b.t. de watercondities. Het Geuldal (157) heeft verder een 'sense of urgency' voor m.b.t. de kernopgave 8.07 zinkgraslanden. Voor de kernopgave 8.08 beekdalbossen hebben het Bunder- en Elsloërbos (153) en het Geleenbeekdal (154) een 'sense of urgency'.

Gebiedsdoelen op hoofdlijnen

Voor het Natura 2000 landschap Heuvelland zijn alleen maar gebiedsdoelen voor habitattypen en soorten van de Habitatrichtlijn geformuleerd. De gebieden zijn niet aangewezen als Vogelrichtlijngebieden en er zijn geen complementaire doelen m.b.t. vogels geformuleerd.

Habitattypen

Voor het Natura 2000 landschap Heuvelland zijn 13 habitattypen van toepassing. Voor de habitattypen heischrale graslanden (*H6230), beken en rivieren met waterplanten (H3260), kalkmoerassen (H7230), pionierbegroeiingen op rotsbodem (*H6110) en ruigten en zomen, droge bosranden (H6430_C) is voor alle gebieden een uitbreiding van de oppervlakte toebedeeld.

Voor de habitattypen pionierbegroeiingen op rotsbodem (*H6110), ruigten en zomen, droge bosranden (H6430_C) is bovendien voor alle gebieden verbetering van de kwaliteit van toepassing. Voor de habitattypen veldbies-beukenbossen (H9110), en zinkweiden (*H6130) zijn alleen voor het Natura

2000 gebied Geuldal (157) gebiedsdoelen geformuleerd. Voor beide zijn de doelen op uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit gesteld.

Voor het habitatype eiken-haagbeukenbossen (heuvelland) (H9160_B) is voor de meeste gebieden behoud van oppervlakte en behoud van kwaliteit van toepassing. Voor drie gebieden (Geleenbeekdal (154), Geuldal (157) en Savelsbos (160)) geldt behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit.

Voor vochtige alluviale bossen, beekbegeleidende bossen (*H91E0_C) en glanshaverhooilanden, glanshaver (H6510_A) geldt in alle gebieden waar dit type is aangemeld, verbetering van de kwaliteit. Voor het habitatype kalkgraslanden (*H6210) is alleen in het Geuldal (157) en Kunderberg (158) zowel toename oppervlakte als verbetering kwaliteit toebedeeld.

Soorten

Bij dit Natura 2000 landschap is relatief vaak voor de soorten van bijlage II van de Habitatrictlijn een herstelopgave geformuleerd. Uitbreiding van het leefgebied is geformuleerd voor de soorten: rivierdonderpad (H1163), beekprik (H1096), gaffellibel (H1037), geelbuikvuurpad (H1193). De drie eerstgenoemde soorten komen momenteel overigens slechts in één gebied voor.

Zowel de rivierdonderpad (H1163) en de beekprik (H1096) komen alleen voor in het Geuldal (157). Ten opzichte van de aanmelding wordt de begrenzing van het Geuldal uitgebreid opdat het leefgebied van deze vissoorten meer duurzaam in stand kan worden gehouden.

De gaffellibel (H1037) komt momenteel alleen voor in het Geleenbeekdal (154). Voor deze soort zijn ontwikkeldoelen ('complementaire doelen') geformuleerd voor de gebieden St. Pietersberg & Jekerdal (159) en voor het Geuldal (157).

Voor de geelbuikvuurpad (H1193) is het streven er op gericht om een netwerk van leefgebieden te ontwikkelen, op korte termijn op vijf populaties in de gebieden Bemelerber & Schiepersberg (156), Geuldal (157) en Savelsbos (160). Voor Heuvelland zijn aangemeld de overwinteringsplaatsen van de meervleermuis (H1318), ingekorven vleermuis (H1321) en de vale vleermuis (H1324). In de gebieden Bemelerberg & Schiepersberg (156), Geuldal (157), St. Pietersberg & Jekerdal (159), Savelsbos (160) doet zich de bijzondere situatie voor doordat substantiële delen van ondergrondse mergelgroeven van groot belang zijn voor overwinterende vleermuizen. Deze groeven zijn, ten

opzichte van de aanmelding in 2003, toegevoegd aan de begrenzing van de gebieden. Het beschermingsregime geldt alleen voor de instandhouding van de ondergrondse groeve ten behoeve van de overwinterende vleermuizen. Het terrein boven de groeven, dat alleen als 'ondergrondse groeven' op de kaarten is aangeduid, blijft buiten de aanwijzing van de gebieden. Voor de meervleermuis (H1318), ingekorven vleermuis (H1321) en vale vleermuis (H1324) geldt zowel behoud oppervlakte als behoud kwaliteit leefgebied. Voor het Geuldal is voor de vale vleermuis (H1324) wel uitbreiding van de populatie geformuleerd.

Voor het vliegend hert (H1083) en de prioritaire soort spaanse vlag (*H1078) zijn alleen behoud opgaven voor de populatie geformuleerd en slechts in een enkel geval verbetering van het leefgebied.

Voor de zeggekorfslak (H1016) en de nauwe korfslak (H1014) is de opgave behoud van oppervlakte en behoud van de populatie. Voor beide soorten zijn alleen gebiedsdoelen geformuleerd voor het Geleenbeekdal (154).

Tabel 5.9.1. Kernopgaven Natura 2000 landschap Heuvelland

Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid:		Waarom:
<p>Herstel van volledige gradiënten met kleinschalige afwisseling van nat naar droog en van kalkrijk naar kalkarm.</p> <p>Versterken samenhang van het netwerk, van grotere gradiëntrijke complexen met tussenliggende stapstenen, met name ten behoeve van fauna.</p> <p>Herstel van samenhang van bron via beek naar rivier.</p>		<p>In vergelijking met andere kalksteengebieden in Europa is karakteristiek voor ons Heuvelland: de bijzondere (kleinschalige) landschappelijke setting met een gradiënt over korte afstand van kalkgronden die worden overdekt door terrasgrinden.</p> <p>Met name van belang voor duurzaam behoud flora en fauna van schraallanden.</p>
Kernopgaven per hoofdtype:		Waarom:
Typering:	Kernopgave:	Waarom:
Hoofdtype: Hellingen -Droge hellingen met kleinschalig mozaïek van schrale graslanden en droogdalen		
8.01 Mozaïek bijzondere graslanden	Behouden en uitbreiden mozaïek van pionierbegroeiingen op rotsbodem *H6110 ¹⁸ , kalkgraslanden *H6210, heischrale graslanden *H6230.	Pionierbegroeiingen op rotsbodem, kalkgraslanden en heischrale graslanden prioritair. In de graslanden meer soorten per vierkante meter dan elders. Binnen Europa van groot internationaal belang vanwege de bijzondere (kleinschalige) landschappelijke setting met gradiënt van kalkgronden die worden overdekt door terrasgrinden. Rotsranden en kalkgraslanden uniek binnen Nederland.
8.02 Geelbuikvuurpad	Vergroting van het leefgebied en uitbreiding van aantal en omvang van levensvatbare populaties van de geelbuikvuurpad H1193.	Vooral nationaal van belang. Voorkomen beperkt tot Heuvelland.
Hoofdtype: Hellingen - hellingbossen, struwelen en zomen		
8.03 Hellingbossen en zomen	Behoud van bestaand hellingbos en herstel gevarieerde vegetatiestructuur van eiken-haagbeukenbossen (heuvelland) H9160_B, verzachten bosrand, ruigten en zomen (droge bosranden) H6430_C en waar relevant vergroten leefgebied vliegend hert H1083 en/of spaanse vlag *H1078.	Binnen Europa van groot internationaal belang vanwege de bijzondere (kleinschalige) landschappelijke setting met gradiënt van kalkgronden die worden overdekt door terrasgrinden. Hoge diversiteit aan levensgemeenschappen. Spaanse vlag prioritair. Groot nationaal belang (Zuid-Limburgse hellingbossen bijzonder soortenrijk met veel voor ons land unieke en zeldzame planten).

¹⁸ Staat van instandhouding: rood is ongunstig, oranje is matig ongunstig, groen is gunstig, grijs is onbekend

Hoofdtype: Plateau - Plateaubossen		
8.04 Structuurrijke plateaubossen	Herstel gevarieerde vegetatiestructuur van veldbies-beukenbossen H9110 en beuken-eikenbossen met hulst H9120 (afwisseling open en dicht), verzachten bosrand en herstel natuurlijke boomsamenstelling.	Nationaal van belang voor enkele bosplanten. Komt in Nederland slechts op één locatie voor.
Hoofdtype: Beekdalen-beeklopen		
8.05 Vissen en waterplanten	Herstel waterkwaliteit en morfodynamiek voor vissen (rivierdonderpad H1163 en beekprik H1096) en beken en rivieren met waterplanten (waterranonkels) H3260_A ; het gaat daarbij om voldoende variatie in samenstelling en structuur bedding met luwe plekken.	Nationaal van belang voor beekvissen. Potenties voor andere fauna.
Hoofdtype: Beekdalen - graslanden en brongebieden		
8.06 Kalkmoerassen	Behoud en uitbreiding moerassige brongebieden (met kalkmoerassen H7230) door herstel hydrologie; betreft zowel de grondwaterstromen als het niveau en morfodynamiek van de beeklopen.	Betreft internationaal één bedreigd type. Van nationaal belang voor hoge biodiversiteit.
8.07 Zinkgraslanden	Herstel zinkweiden *H6130 door gerichte beheermaatregelen (verzuring en terugdringen vermessing).	Zinkweiden prioritair. In internationaal verband zeldzaam habitatype. In Nederland, slechts op één locatie, enkele specifieke, bedreigde soorten (o.a. zinkviooltje).
8.08 Beekdalbossen	Behoud en uitbreiding vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen) *H91E0_C en kalktufbronnen *H7220 door herstel hydrologie; betreft zowel de grondwaterstromen als het niveau en morfodynamiek van de beeklopen.	Vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen) en kalktufbronnen prioritair. Het subtype beekbegeleidende bossen komt versnipperd voor waardoor de kwaliteit bedreigd is. Zowel landelijk als in Europees verband onder druk staand. Beide typen binnen Nederland van groot belang voor zeldzame en bedreigde soorten. Enige kalktufbronnen binnen Nederland.
8.09 Zeggekorfslak	Vergroting van aantal en omvang van levensvatbare populaties van de zeggekorfslak H1016 .	Zeer zeldzame soort, landelijk minder dan 10 vindplaatsen.
Hoofdtype: Groeves - open groeves		
8.10 Mozaïek groeves	Ontwikkelen van mozaïek van pionierbegroeiingen op rotsbodem *H6110 en kalkgraslanden *H6210 .	Pionierbegroeiingen op rotsbodem en kalkgraslanden prioritair. Rotsranden en kalkgraslanden uniek binnen Nederland.
8.11 Geelbuikvuurpad	Behoud van geschikt leefgebied ten behoeve van aantal en omvang van levensvatbare populaties van de geelbuikvuurpad H1193 .	Voorals nationaal van belang. Voorkomen beperkt tot Heuvelland.

Hoofdtype: Groeves onderaardse groeves met overwinterende vleermuizen		
8.12 Winterbiotoop vleermuizen	Herstel kwaliteit winterbiotoop meervleermuis H1318 , ingekorven vleermuis H1321 en vale vleermuis H1324 .	Groot internationaal belang meervleermuis. Landelijk gezien zijn belangrijkste overwinteringsgebieden van vale en ingekorven vleermuis binnen Heuvelland gelegen.

Tabel 5.9.2. Kernopgaven Heuvelland: toedeling aan gebieden

Hoofdtype: Hellingen -Droge hellingen met kleinschalig mozaïek van schrale graslanden en droogdalen		
8.01 Mozaïek bijzondere graslanden	156. Bemelerberg & Schiepersberg, 157. Geuldal, 158. Kunderberg, 159. Sint Pietersberg & Jekerdal, 160. Savelsbos	
8.02 Geelbuikvuurpad	457. Geuldal (w), 160. Savelsbos (w)	
Hoofdtype: Hellingen - hellingbossen, struwelen en zomen		
8.03 Hellingbossen en zomen	153. Bunder- en Elsloërbos, 157. Geuldal, 160. Savelsbos, 161. Noorbeemden & Hoogbos	
Hoofdtype: Plateau - Plateaubossen		
8.04 Structuurrijke plateaubossen	154. Geleenbeekdal, 157. Geuldal	
Hoofdtype: Beekdalen-beeklopen		
8.05 Vissen en waterplanten	154. Geleenbeekdal (w), 157. Geuldal (w), 159. Sint Pietersberg & Jekerdal (w),	
Hoofdtype: Beekdalen - graslanden en brongebieden		
8.06 Kalkmoerassen	154. Geleenbeekdal (u), 157. Geuldal (u, w)	
8.07 Zinkgraslanden	157. Geuldal (u, w)	
8.08 Beekdalbossen	153. Bunder- en Elsloërbos (u, w), 154. Geleenbeekdal (u, w), 161. Noordbeemden & Hoogbos (w)	
8.09 Zeggekorfslak	154. Geleenbeekdal (w)	
Hoofdtype: Groeves - open groeves		
8.10 Mozaïek groeves	156. Bemelerberg & Schiepersberg, 159. Sint Pietersberg & Jekerdal	
8.11 Geelbuikvuurpad	156. Bemelerberg & Schiepersberg (w)	
Hoofdtype: Groeves onderaardse groeves met overwinterende vleermuizen		
8.12 Winterbiotoop vleermuizen	156. Bemelerberg & Schiepersberg, 157. Geuldal, 159. Sint Pietersberg & Jekerdal, 160. Savelsbos	
(w): wateropgave; (u): sense of urgency; beheeropgave (u): sense of urgency opgave m.b.t. watercondities (zie verder toelichting paragraaf 3.2).		

6. Gemaakte en nog te maken keuzes

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste gemaakte en te maken keuzes op landelijk niveau en op gebiedsniveau.

6.1 Inleiding

De doelen zijn geformuleerd in termen van behoud en/of verbetering: bijvoorbeeld behoud oppervlakte en kwaliteit van een habitattype, uitbreiding omvang en kwaliteit leefgebied van een soort of uitbreiding verspreiding van een soort. Niet alleen verbetering, maar ook behoud kan een aanzienlijke inspanning vergen.

Eén van de hoofdlijnen van de Natura 2000 contourennotitie zegt dat in beginsel de bestaande kwaliteit en omvang in Nederland en in concrete gebieden te handhaven zijn en waar nodig in een gunstige staat van instandhouding te brengen zijn. Daarbij komt dat een hogere inzet wordt nagestreefd voor soorten en habitattypen en soorten waar Nederland relatief belangrijk voor is en/of voor habitattypen en soorten die sterk onder druk staan. Daar staat tegenover dat een minder hoge inzet wordt nagestreefd als van Nederland redelijkerwijs niet verwacht kan worden dat een bepaalde soort of habitattype (op die plaats) op de langere termijn in een gunstige staat van

instandhouding gebracht kan worden. De Natura 2000 doelen zijn zoveel als mogelijk geformuleerd binnen de kaders van bestaand EHS beleid en bestaand beleid m.b.t. mest en waterhuishouding. Voor een aantal habitattypen en soorten zijn gezien de sense of urgency op de korte én langere termijn aanvullende maatregelen nodig.

Hieronder zal ik aangegeven welke keuzes gemaakt zijn en welke keuzes nog open staan.

Het hier gepresenteerde laat onverlet dat op het niveau van de Natura 2000 beheersplannen, die immers die instandhoudingsdoelen in omvang, ruimte en tijd nader uitwerken nog tal van keuzes te maken zijn.

6.2 Keuzes op landelijk niveau

Inleiding

Bij de formulering van de Natura 2000 doelen op landelijk niveau zijn binnen de gehanteerde kaders en op basis van de aanpak zoals geformuleerd in paragraaf 3.1. tal van keuzes gemaakt. Ook ten aanzien van habitattypen en soorten waar Nederland relatief belangrijk voor is en/of sterk onder druk staan zijn keuzes gemaakt.

Gemaakte en nog te maken keuzes

Op landelijk niveau zijn de volgende keuzes te maken:

Lager niveau dan gunstige staat van instandhouding:

Actieve hoogvenen:

Voor hoogvenen wordt niet het hoogste ambitieniveau, te weten uitgestrekte hoogveencomplexen, nagestreefd. Met de huidige gebieden, gezien het internationale belang vanwege het voorkomen van lensvenen, zal Nederland, overeenkomstig het nationale beleid, de uiterste inspanningen leveren om de redelijkerwijs te bereiken kwaliteit te behalen. Waar nodig voor de duurzame instandhouding van het hoogveen wordt de begrenzing van de gebieden aangepast.

Slijkgrasvelden:

De slijkgrasvelden zijn overwoekerd door een exoot (Engels slijkgras). Het inheemse klein slijkgras is vrijwel geheel verdwenen én is kansloos tegen de concurrentiekracht van de exoot. Als landelijk doel wordt, gezien het belang

voor de instandhouding van andere habitattypen, voorgesteld behoud oppervlakte en behoud kwaliteit.

Welke aantallen, welke oppervlaktetypen?

Verzoeting versus verzouting:

Voor Krammer-Volkerak (114) en Zoommeer (120) worden de doelen afhankelijk gesteld van de uitkomsten van de inrichtingsvariant zoet of zout. Zou dit consequenties voor de landelijke doelen hebben dan worden deze daarop aangepast.

Voor het gebied Haringvliet (109) zijn doelen passend bij de afspraken m.b.t. de 'kier' gemaakt. Dit betekent dat vooralsnog geen verdergaande zoet-zoutmaatregelen voor Haringvliet (109) en hiermee in relatie staande systemen als Hollands Diep (111), Biesbosch (112) en Oude Maas (108) voorzien worden. Bij de evaluatie in 2015 kan nader bezien worden hoe de waarden in de gebieden zich hebben ontwikkeld.

Voor de kuifeend (A061), belangrijkste concentratie in het Hollands Diep (111), geldt dat de aantallen als gevolg van verzoeting van een aantal afgesloten zeearmen (verhoogd aanbod aan driehoeksmosselen) sterk zijn toegenomen. Rekening houdend met bestaand beleid voor het Haringvliet (109) is gekozen voor lagere aantallen.

Korhoen:

De korhoen (A107) komt momenteel slechts in één gebied voor: de Sallandse Heuvelrug (42). Wil de soort duurzaam voor Nederland behouden blijven dan kan niet alleen volstaan worden met verbetering van het leefgebied op de Sallandse Heuvelrug (42) (meer fijnmazige structuur in heidevelden, meer rust, meer adequaat voedselaanbod). Voor het duurzaam behoud zijn meerdere metapopulaties nodig. Gezien het beperkte belang van Nederland voor de soort en de kansrijkheid van noodzakelijke inspanningen wordt vooralsnog alleen een doel voor de instandhouding van deze soort voor de Sallandse Heuvelrug (42) geformuleerd.

Verzoeken om herintroductie in andere gebieden zullen in dit licht beoordeeld worden, het spreekt voor zich dat aan de wijze van herintroductie strikte voorwaarden wat betreft te gebruiken genetisch materiaal zijn te stellen.

Fint:

Voor de fint (H1103) en de trekvisser meer in het algemeen heeft Nederland een belangrijke betekenis als toegangspoort voor de stroomgebieden van Rijn, Maas, Schelde en Eems. De ontwikkeling van de populaties is in belangrijke mate afhankelijk van de ontwikkelingen in België en Duitsland. Het Nederlandse zoetwatergetijden-gebied heeft tevens een betekenis als paai- en opgroeigebied voor de fint (H1103). Afhankelijk van de ontwikkelingen in de internationale populatie en de effecten van de 'kier' in het Haringvliet (109), zal de betekenis hiervan toenemen. Uiterlijk in 2015 zal worden bezien of voldoende vooruitgang voor de soort is geboekt.

Extra inspanning

Voor een aantal habitattypen en soorten is overeenkomstig bestaand beleid extra inspanning nodig in het kader van beheer. Het betreft 1. Heide en zandverstuivingen, 2. Broedvogels van open begroeiingen duinen, 3. Moerassen en moerasvogels en 4. Plas-dras situaties.

Heide en zandverstuivingen:

Met broedvogelsoorten als draaihals (A233), tapuit (A277) en duinpieper (A255) gaat het niet goed. De soorten zijn de laatste jaren sterk achteruitgegaan. In belangrijke mate wordt dit veroorzaakt door vergrassing van het leefgebied. Een combinatie van hoge stikstofdeposities en intensiteit van het beheer. Mogelijk dat natte winters ook een bijdrage hebben geleverd aan de vergrassing. De stikstofdepositie wordt ten gevolge van bestaand beleid minder, dit laat onverlet dat voor de realisering van kernopgaven 6.8 structuurrijke droge heiden en 6.12 stuifzandlandschappen forse beheerinspanningen nodig. De negatieve trend van de genoemde broedvogels kan dan gestopt worden. Wat nog belangrijker is dat Nederland zijn belangrijke Europese rol wat betreft zandverstuivingen blijft waarmaken. De extra inspanning betreft enerzijds kwaliteitsverbetering en waarnodig oppervlakte uitbreiding van bestaande zandverstuivingen maar anderzijds ook het opgang brengen van zandverstuivingen. Het betreft de Natura 2000 gebieden Veluwe (57), Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen (131) en Drents-Friese Wold & Leggelderveld (27). Voor de duinpieper (A255) en draaihals (A233) zijn overigens alleen doelen voor deze broedvogels geformuleerd.

Broedvogels van open begroeiingen in de duinen:

Met broedvogelsoorten van open begroeiingen in de duinen gaat het niet goed. Ten gevolge van te hoge stikstofdeposities, de sterke achteruitgang van de konijnenstand en de achteruitgang van dynamiek is de begroeiing onvoldoende open om een geschikte plek te zijn voor soorten als tapuit (A277), velduil (A222) en blauwe kiekendief (A082). Om de kernopgave 2.2 betreffende herstel kwaliteit grijze duinen (*H2130) als habitat voor genoemde soorten te realiseren zijn op korte termijn forse beheerinspanningen nodig. Voor de genoemde soorten vormen de duinen op de langere termijn het meest duurzame leefgebied. Verder is het van groot belang dat de dynamiek vergroot wordt.

Moerassen en moerasvogels:

Nederland is vanouds in Europees verband een belangrijk land voor moerassen en moerasvogels. De belangrijkste moerasgebieden liggen allemaal in de EHS en in het Natura 2000 netwerk. De doelen staan op basis van bestaand beleid niet ter discussie. Dit laat onverlet dat de kwaliteit van de moerasgebieden, de compleetheid van de systemen en de biodiversiteit onder druk staan. Forse beheersinspanningen en maatregelen m.b.t. de waterhuishouding zijn nodig om de belangrijke rol van Nederland te kunnen blijven waarmaken. Hiertoe zijn de volgende kernopgaven geformuleerd: 3.06 krabbenscheerbegroeiingen; 3.08 rietmoeras, 4.03 moerasranden en 4.12 overjarig riet.

Samengevat: meer riet en in het bijzonder waterriet en complete ecosystemen. De doelen op gebiedsniveau zijn zodanig gelokaliseerd dat de meest ambitieuze doelen toebedeeld zijn aan de meest kansrijke gebieden.

Plas- en dras situaties:

Voor broedvogelsoorten als kempfaan (A151), porseleinhoen (A119), kwartelkoning (A122) en watersnip (A153) is het aanbod van plas-dras situaties (in combinatie met de juiste vegetatiestructuur) van vitaal belang voor de duurzame instandhouding van de soorten in Nederland. Zowel voor het Natura 2000 landschap Rivierengebied als voor het landschap Meren en Moerassen is zijn kernopgaven m.b.t. plas dras situaties geformuleerd. Voor de kernopgaven 4.04, 4.07 en 4.11 geldt een 'sense of urgency'. Strategisch en het meest

kosteneffectief gelokaliseerd, gebaseerd op trends en bestaande plannen, wordt de opgave voor herstel plas-drassituaties voor de genoemde broedvogelsoorten met name neergelegd op de volgende gebieden in het landschap Meren en Moerassen: IJsselmeer (deelgebied Friese IJsselmeerkust) (72); Witte en Zwarte Brekken (11); Alde Faenen (13), IJperveld (92) en Lauwersmeer (8). Met de voorziene maatregelen in het kader van PKB-Ruimte voor de Rivier gaat het rivierengebied ook een substantiële bijdrage leveren voor genoemde soorten.

Blauwgraslanden, kalkmoerassen, heischrale graslanden en trilvenen:

Nederland is relatief belangrijk voor de habitattypen blauwgraslanden (H6410), kalkmoerassen (H7230), heischrale graslanden (*H6230) en overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) H7140_B. Het betreft grond- en/of oppervlakte waterafhankelijke habitattypen die nog slechts in kleine snippers verspreid over de verschillend Natura 2000 landschappen voorkomen. In hoofdstuk 5 zijn hiervoor de volgende kernopgaven geformuleerd: 2.08 gradiënt binnenduinrand, 4.15 vochtige graslanden, 5.05 schraalgraslanden, 5.06 beekdalflanken, 6.06 schrale graslanden en 7.07 inbedding in het landschap. Gezien de het relatief belang van Nederland voor deze habitattypen en gezien de mate waarin deze typen onder druk staan is de ambitie op landelijk niveau hoog gelegd. Daarbij past de kanttekening dat de verhouding tussen wat er ooit was en wat mogelijk is, zich verhouden van 100:1. Met het oog op de ecologische variatie binnen dit habitatype, de gewenste geografische spreiding en risico spreiding is er voor gekozen om in alle gebieden waar de betreffende habitattypen voorkomen minimaal naar behoud van oppervlakte en huidige kwaliteit te streven. Op de meest kansrijke locaties zijn verbeteropgaven geformuleerd. Voornamelijk is afgezien van de mogelijkheden die de Gelderse Vallei biedt om daar tot een substantiële vergroting van het oppervlakte te komen. Bij de evaluatie in 2015 zal nadrukkelijk worden bezien of uitbreiding op deze kansrijke locatie alsnog nodig is.

6.3 Keuzes op gebiedsniveau

In deze paragraaf staan de gemaakte en te maken keuzes op gebiedsniveau.

Inleiding

Zoals in paragraaf 2.3. is aangegeven is het streven erop gericht om tot een duidelijke én eenduidige begrenzingen van gebieden te komen waarbij de grenzen zoveel mogelijk samenvallen met duidelijk in het terrein herkenbare grenzen. Dat de begrenzing gericht is op het creëren van een duurzame staat van instandhouding en waar mogelijk dat door slim te begrenzen de externe werking wordt gereduceerd.

Met betrekking tot het eerst genoemde punt kan worden opgemerkt dat dit geldt voor de afstemming van de begrenzing van Vogelrichtlijngebieden, Habitatrichtlijngebieden en daarmee samenvallende beschermde natuurmonumenten.

Met name voor de twee laatst genoemde punten zijn bij de voorbereiding t.b.v. de ontwerp-aanwijzingsbesluiten keuzes gemaakt. In het bijzonder met betrekking tot habitattypen en soorten die sterk onder druk staan en/of waar Nederland relatief belangrijk voor is. Tekstkader 6.3.1. geeft hiervan een overzicht.

Tekstkader 6.3.1: Begrenzingswijzigingen

Gebieden met begrenzingswijzigingen t.b.v. instandhouding:

1. Waddenzee 2. Duinen en Lage land van Texel; 13. Alde Faenen; 16. Wynjeterperschar; 23. Fochterloërveen; 25. Drentsche Aa-gebied; 28. Elperstroom; 30. Dwingelderveld; 45. Springendal & dal van de Mosbeek; 49. Dinkelland; 50. Landgoederen Oldenzaal; 57. Veluwe; 59. Teeselinkven; 60. Stelkampsveld; 65. Bennekomse Meent; 70. Zuider Lingedijk & Diefdijk-Zuid; 71. Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem; 87. Noordhollands Duinreservaat; 109. Haringvliet; 111. Hollands Diep; 118 Oosterschelde; 122 Westerschelde & Saeftinghe; 132. Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek; 133. Kampina & Oisterwijkse Vennen; 135. Kempenland-West; 136. Leenderbos, Groote Heide & de Plateaux; 139. Deurnsche Peel & Mariapeel; 140. G roote Peel; 154. Geleenbeekdal; 157. Geuldal en 160. Savelsbos.

Het betreft wijzigingen van meer dan 50 ha van de buitengrens van een Natura 2000 gebied. In bijlage 9.6.1. wordt hier nader op in ge gaan.

Gemaakte en te maken keuzes

Met het oog op duurzame instandhouding en verminderen van externe werking is een aantal keuzes gemaakt. Hieronder wordt per thema aangegeven voor welke gebieden dit van toepassing is. Daarbij wordt ook aangegeven voor welke gebieden het voorstel uit het concept-document niet zijn overgenomen.

Vergroten interne samenhang:

- o Waddenzee (Vliehors)(1)
- o Duinen en Lage land van Texel (2)
- o Uiterwaarden Lek (82)
- o Westerschelde & Saeftinghe (122)¹⁹
- o Veluwe (57)

De in het concept beoogde verruiming van de begrenzing van het gebied Vecht- en Beneden-Regge gebied (39) is niet doorgevoerd. Gezien de toedeling van doelen voor de ontwikkeling van de stroomdalgraslanden (*H6120) en vochtige alluviale bossen (*H91E0) wordt dit thans niet nodig geacht.

Duurzame instandhouding blauwgraslanden, kalkmoerassen en heischrale graslanden en trilvenen in beekdalen:

- o Wynjeterperschar (16);
- o Elperstroomgebied (28);
- o Olde maten & Veerslootlanden (37);
- o Springendal & Dal van de Mosbeek (45);
- o Dinkelland (49);
- o Stelkampsveld (60) en
- o Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (103).

¹⁹ Over dit voorstel van Nederland zal nog overleg worden gevoerd met België.

Voor het gebied Bennekomse Meent (65) wordt vooralsnog volstaan met alleen toevoeging van de beschermde natuurmonumenten. In het kader van de evaluatie in 2015 zal nader worden bezien of verdere uitbreiding noodzakelijk is.

Nederlandse bijdrage eiken-haagbeukenbossen

- o Landgoederen Oldenzaal (50)
- o Willinks Weust (62)

Duurzame instandhouding kranswierwateren

- o Veluwerandmeren (76)

Duurzame instandhouding hoogveen

De begrenzing van het gebied Focheteloërveen (23) wordt nagenoeg niet aangepast t.o.v. de aanmelding in 2003.

Uitbreiding areaal grijze duinen

- o Noordhollands Duinreservaat (87)

Herstel op landschapsschaal van vennen

- o Sarsven en De Banen (146)

Ruimte voor de blauwe kiekendief

Met betrekking tot de Oostvaardersplassen (78) is het doel op 5 paren gezet. Gezien de ontwikkelingen in de omgeving van het gebied en gezien de draagkracht van de Oostvaardersplassen (78) is het doel lager gesteld dan opgenomen in het Beschermingsplan Moerasvogels.

Ruimte voor vogels in de Oosterschelde

Met betrekking tot de op droogvallende platen foeragerende vogels in de Oosterschelde (118) is de situatie zorgwekkend. Het areaal van de droogvallende platen gaat ten gevolge van de 'zandhonger' achteruit. Aangezien de Oosterschelde het tweede belangrijkste gebied is voor schelpdiereters is het streven er op gericht om de achteruitgang van de droogvallende platen zoveel als mogelijk te remmen. De mogelijke maatregelen zullen op korte termijn worden onderzocht.

Ruimte voor kranswier en vogels in het Markermeer

Het Markermeer en IJmeer (73) is één van de twee belangrijkste gebieden voor kranswierwateren (H3140; kust voor Muiden en Gouwzee) en het is van groot belang voor viseters en de van benthos afhankelijk tafeleend (A059). Begin jaren negentig is het doorzicht in het systeem verslechterd in samenhang met sterke afname van de dichtheden van de driehoeksmossel. Daarmee is de voedselbeschikbaarheid voor mosseleeters en de vangbaarheid van vis (viseters) verslechterd en is de druk op de ondergedoken vegetatie toegenomen. De verslechtingen hangen samen met lokale productie van slib dat niet kan worden afgevoerd door de aanwezigheid van de Houtribdijk, in combinatie met afname van het teveel aan voedingsstoffen. Voor de viseters (fuut (A005), nonnetje (A068), grote zaagbek (A070), dwergmeeuw (A177) en zwarte stern (A197) is, zoals ook aangegeven in hoofdstuk 4.5, vooralsnog geen herstelopgave op landelijk niveau geformuleerd. Eerst wordt nader onderzocht wat voor de Natura 2000 gebieden IJsselmeergebied (72) en Markermeer & IJmeer (73) de mogelijkheden voor verbetering van de kwaliteit van het leefgebied zijn. Afhankelijk daarvan wordt bezien of zowel op het niveau van de landelijke doelen als op het niveau van de gebiedsdoelen voor deze twee concrete gebieden een herstelopgave wordt geformuleerd.

Voor de tafeleend (A059) wordt de herstelopgave afhankelijk gesteld van de nog te verkennen mogelijkheden voor verbetering van de kwaliteit van het leefgebied in het Markermeer & IJmeer (73).

7. Perspectieven voor de Natura 2000 doelen

In dit hoofdstuk wordt door de oogcharen heen ingegaan op wat nodig is voor het behalen van de Natura 2000 doelen. Het gaat om wat er nodig is aan milieu- en ruimtecondities, watercondities en aan maatwerk bij samenwerking.

Inleiding

Voor de duurzame instandhouding van de habitattypen en soorten moeten de milieu- en watercondities, de ecologische vereisten, van de Natura 2000 gebieden en hun omgeving op orde zijn. Daarnaast is het van groot belang dat de ruimtelijke samenhang tussen en binnen de gebieden gewaarborgd is.

Zoals uit de Natuurbalans 2005, de Quick scan van KIWA en de analyse in hoofdstuk 5 van dit document blijkt, is voor een aantal habitattypen (en daarmee voor soorten) de milieudruk te hoog en/of zijn de gewenste watercondities niet of onvolledig aanwezig.

Voor het kunnen waarmaken van de Nederlandse bijdrage aan het Natura 2000 netwerk is het gunstig dat er een grote ruimtelijke overlap is tussen het Natura 2000 netwerk en de Ecologische Hoofdstructuur. Natura 2000 lift mee met de maatregelen voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur.

Duurzame instandhouding i.r.t. huidige milieu- en watercondities

De luchtkwaliteit en dan met name de stikstofdepositie is kritisch voor het overgrote deel van de habitattypen. Voor ongeveer 80% van de habitattypen wordt de 'critical load' op dit moment overschreden door de werkelijke depositie. Dit betekent aantasting van bestaande natuurwaarden en vermindering van de ontwikkelingskansen. Met name op de hogere zandgronden worden de critical loads in grote delen van de Natura 2000 gebieden in ruime mate overschreden. In andere landschapstypen is de mate van overschrijding en/of het relatieve oppervlakte met overschrijding van de critical loads geringer.

Lokale maatregelen door middel van gebiedsgericht beleid en effectgerichte maatregelen zijn op de langere termijn niet in alle situaties voldoende effectief. Voor een duurzame instandhouding zijn vooral brongerichte maatregelen (door middel van generiek beleid) nodig.

Bij de volgende evaluatie van het mestbeleid in 2009 wordt bezien of voor de realisering van het Natura 2000 netwerk aanvullende maatregelen nodig zijn, of dat concrete beheer- en inrichtingsmaatregelen op gebiedsniveau voldoende effect sorteren.

Een goede waterhuishouding is essentieel voor de van (grond)water afhankelijke habitattypen. Hierbij gaat het om de hoogte grondwaterstand, de kwel (druk en gradiënten in ruimte en tijd), de (overstromings-)dynamiek en (grond)waterkwaliteit.

In ruim 40 Natura 2000 gebieden is de waterkwaliteit op dit moment onvoldoende. Deze waterkwaliteit heeft een relatie met het mestbeleid. Het huidige mestbeleid is vastgesteld tot 2009 en heeft daarmee voorlopig een plafond bereikt. De evaluatie van het mestbeleid laat zien dat verdere verbetering van de waterkwaliteit als gevolg van generiek mestbeleid niet groot zal zijn: de grootste verbetering is reeds gerealiseerd in de periode 2000-2003. De verbeteringen (herstelopgaven) die haalbaar zijn liggen met name op het vlak van beheer- en inrichtingsmaatregelen op gebiedsniveau. In het gros van de gebieden bieden deze beheer- en inrichtingsmaatregelen naar verwachting voldoende soelaas. In circa 15 Natura 2000 gebieden is echter sprake van een bovenregionaal probleem, waarbij (op termijn) naast de aanscherping van het mestbeleid (aan de orde na 2009) ook generiek verbetering van de waterkwaliteit nodig is.

Een aantal habitattypen is gevoelig voor 'tekorten' in de watercondities (verdroging). De watercondities zijn in een (groot) deel van de gebieden in meer of mindere mate niet op orde. In de meeste gevallen zullen maatregelen op lokaal en/of regionaal niveau leiden tot een oplossing. Met gebiedsgerichte beheer- en inrichtingsmaatregelen kan duurzame instandhouding worden gerealiseerd.

Zoals in de kabinetsreactie op de Natuurbalans 2006 is aangegeven, onderschrijft het kabinet de noodzaak van het werken aan goede water- en milieucondities voor natuur en deelt het daarbij de zorg van het Milieu- en NatuurPlanbureau (MNP) over de stagnatie in de verdrogingsbestrijding. Per 2007 zijn extra rijksmiddelen beschikbaar voor verdrogingsbestrijding (in het kader van de 700 miljoen euro voor de EHS/Reconstructie).

In de meerjarenaafspraken tussen rijk en provincies over de verdrogingsaanpak in het kader van het ILG zullen binnen de EHS de Natura 2000 gebieden voorrang krijgen.

In 2006 wordt de huidige landelijke verdrogingsdoelstelling ten aanzien van het terugdringen van de verdroging herijkt aan de hand van een concrete lijst gebieden. Dit mede ten behoeve van een betere aansluiting op de Kaderrichtlijn Water en de VHR. De opgave voor grondwater wordt gebiedsspecifiek vastgesteld via het Gewenste Grond- en Oppervlaktewater Regime (GGOR). De vaststelling van het GGOR zal plaats hebben binnen de kaders van het concept-stroomgebiedsbeheersplan. In 2007 wordt met voorrang voor de Natura 2000 gebieden met grondwaterafhankelijke natuur een GGOR vastgesteld.

Duurzame instandhouding i.r.t. ruimtelijke samenhang

De verwachte klimaatveranderingen zullen gevolgen hebben voor de natuur en de soortensamenstelling in Nederland. Het Natura 2000 netwerk is ingebed in de Ecologische Hoofdstructuur. Deze hoofdstructuur is versnipperd en onvoldoende samenhangend om als een robuust systeem te kunnen functioneren. Een systeem dat de veranderingen ten gevolge van de klimaatveranderingen kan opvangen. Zuidelijke soorten zullen hun opwachting maken om gebruik te maken van de Nederlandse natuur en andere soorten zullen noordwaarts trekken. Om deze verschuivingen te accommoderen is meer samenhang in het netwerk nodig.

Om de ruimtelijke samenhang van de EHS, en daarmee van het Natura 2000 netwerk, op nationaal en internationaal niveau mogelijk te maken worden de robuuste verbindingen gerealiseerd. De robuuste verbinding dient een samenhangend geheel te zijn, dat is opgebouwd uit ecologische en landschappelijke elementen. In de Nota Ruimte heeft het rijk de verwachting uitgesproken dat de provincies bij de begrenzing en bij de realisatie van de

robuuste verbindingen rekening houden met de ecologische eisen voor uitwisseling van soorten die in te verbinden natuurgebieden voorkomen. Naast de opgave voor een aantal Natura 2000 gebieden om de interne samenhang te vergroten, zijn de robuuste verbindingen van essentieel belang voor de duurzame instandhouding van het Natura 2000 netwerk.

Duurzame instandhouding i.r.t. ruimtedruk

In de Natuurbalans 2005 is op basis van de ruimtelijke plannen van gemeenten, zoals opgenomen in de Nieuwe Kaart van Nederland, een inschatting gemaakt van ontwikkelingen in de omgeving van Natura 2000 gebieden. Het betreft activiteiten met ruimtebeslag. Het merendeel van de geplande activiteiten ligt in de Natura 2000 gebieden groter dan 1000 ha.

Voor de activiteiten met direct ruimtebeslag en voor andere activiteiten, die een mogelijk significant effect op de in geding zijnde natuurwaarden kunnen hebben, is toetsing in het kader van de Natuurbeschermingswet noodzakelijk. Een afweging die vraagt om grote zorgvuldigheid om achteruitgang van de ecologische vereisten en natuurwaarden te voorkomen. Zoals in de kabinetsreactie op de Natuurbalans is aangegeven, ondersteunt het kabinet de conclusie van het MNP dat een goede (her)planning noodzakelijk is om op stapel staande ruimtelijke activiteiten conform VHR-eisen te implementeren, zodat spanningen met de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000 gebieden voorkomen kunnen worden. De ervaring leert dat zorgvuldig toepassen van het VHR-beschermingsregime nodig is om juridische procedures en, in het meest vergaande geval, het stopzetten van (geplande) activiteiten door de Raad van State te voorkomen.

Duurzame instandhouding i.r.t. beheer

Programma Beheer regelt in Nederland het beheer van de natuurgebieden, dus ook van de Natura 2000 gebieden, door de Subsidieregeling Natuurbeheer (SN) en de subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN). Ongeveer 45% van de oppervlakte van de Natura 2000 gebieden valt onder deze subsidieregelingen, waarvan slechts een klein deel onder de SAN-regeling. Ongeveer één derde van de Natura 2000 gebieden is in beheer bij instanties die niet in aanmerking komen voor de subsidieregelingen. Het betreft Staatsbosbeheer, de drinkwaterbedrijven en Defensie.

De afspraken in het kader van SN en SAN worden gemaakt op basis van beheerpakketten (te realiseren natuur). Programma Beheer is niet expliciet ontwikkeld voor de vereiste instandhouding en ontwikkeling van Natura 2000 waarden. Het ministerie van LNV zal, in het kader van de evaluatie van Programma Beheer in 2007, onderzoeken of de aansturing voldoende op maat is gesneden voor de realisering van de instandhoudingsdoelen. Waar nodig zullen de pakketten van Programma Beheer worden aangepast.

Duurzame instandhouding i.r.t. de Boswet

Voor de realisering van een aantal habitattypen is het noodzakelijk dat meer ruimte voor oppervlakte uitbreiding of meer ruimte voor windwerking beschikbaar komt. Bijvoorbeeld voor de kernopgave 6.12 stuifzandlandschappen. In de praktijk lopen de terreinbeheerders aan tegen de randvoorwaarden zoals die gesteld worden door de Boswet. Het ministerie van LNV zal samen met de provincies bezien of met uitvoeringsregels of anderszins een oplossing voor dit probleem gevonden kan worden.

Maatwerk en samenwerking

In de beheersplannen worden de instandhoudingsdoelen in omvang, ruimte en tijd nader uitgewerkt. Per gebied zal bezien worden in hoeverre de tekorten in de gebiedsspecifieke ecologische vereisten (de water- en milieucondities) een rol spelen en opgelost kunnen worden. In het beheersplan worden daartoe instandhoudingsmaatregelen opgenomen. Dit kunnen maatregelen zijn in het gebied zelf. In een aantal situaties zullen echter ook maatregelen buiten de gebieden nodig zijn. Zo kunnen maatregelen om de grondwatertoestand te herstellen voor de meest gevoelige habitattypen, naast de interne maatregelen, ook buiten het gebied genomen moeten worden. In het kader van de beheersplannen maakt het verantwoordelijk bevoegd gezag afspraken met partijen in het gebied over de uitvoering van de maatregelen. Voor een aantal gebieden kan het nodig zijn om grensoverschrijdende afspraken te maken. Bij het opstellen van de Natura 2000 beheersplannen worden eigenaren, beheerders en gebruikers op actieve wijze betrokken.

Grensoverschrijdende samenwerking

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. Een aantal van deze gebieden is grensoverschrijdend. Bij grensoverschrijdende Natura 2000 gebieden kan de samenwerking met de buurlanden op het gebied van beheer van de soorten en habitattypen verbeterd worden. Met name bij maatregelen gericht op de waterhuishouding is vaak samenwerking geboden. Herstelwerkzaamheden in Nederland mogen geen ongewenst effect op de Duitse of Belgische gebieden hebben.

Met name voor de grote wateren in het Natura 2000 landschap Noordzee, Waddenzee en Delta is sprake van een grensoverschrijdende opgave, dit geldt bijvoorbeeld voor de Eems-Dollard (Waddenzee (1)), dat deels betwist gebied is; voor Westerschelde & Saeftinghe (122).

Voor de Grensmaas (152) is sprake van een bijzondere situatie doordat alleen de Nederlandse helft van de loop van de Grensmaas is aangemeld bij de Europese Commissie. De (verdere uitwerking van de) Natura 2000 doelen en de eventueel te nemen maatregelen worden in de daartoe bestaande internationale overleggen afgestemd.

Uit de analyse van de Natura 2000 gebieden is gebleken dat de kwaliteit in een aantal gebieden mede onder druk staat door ontwikkelingen of voorgenomen ontwikkelingen op Duits of Belgisch grondgebied. Hier geldt voorkomen is beter dan genezen. De knelpunten zullen, al of niet in het kader van de voorbereiding van de Natura 2000 beheersplannen, besproken worden met de bevoegde instanties in de buurlanden en gezamenlijk zal naar oplossingen gezocht worden.

8. Bronnen

1. Kiwa & EGG (2005): Knelpunten- en kansenanalyse Natura 2000 gebieden. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
2. SOVON & CBS (2006, in voorbereiding): Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
3. Ministerie van LNV (2004): 'Verantwoordingsdocument'. Selectiemethodiek voor aangemelde Habitatrichtlijngebieden.
http://www9.minlnv.nl/pls/portal30/docs/FOLDER/MINLNV/LNV/STAF/STAF_DV/DOSSIERS/MLV_NPVN/SOORTEN_GEBIEDSBESCHERMING/MLV_NPVN_NATUURWETGEVING_DOCUMENTEN/VERANTWOORDINGSDOCUMENT20030501.PDF
4. Ministerie van LNV (2000): Nota van antwoord Vogelrichtlijn - deel 1 - Algemeen.
http://www9.minlnv.nl/pls/portal30/docs/FOLDER/MINLNV/LNV/STAF/STAF_DV/DOSSIERS/MLV_NPVN/SOORTEN_GEBIEDSBESCHERMING/MLV_NPVN_NATUURWETGEVING_DOCUMENTEN/VR_NOTA1_ALG.PDF
5. Ministerie van LNV (2004): 'Lijstdocument', overzicht van gebiedsselectie voor de Habitatrichtlijn.
http://www9.minlnv.nl/pls/portal30/docs/FOLDER/MINLNV/LNV/STAF/STAF_DV/DOSSIERS/MLV_NPVN/SOORTEN_GEBIEDSBESCHERMING/MLV_NPVN_NATUURWETGEVING_DOCUMENTEN/LIJSTDOCUMENTDATATRANS02041.PDF
6. Ministerie van LNV (2004): Reactiedocument Aanmelding Habitatrichtlijngebieden.
http://www9.minlnv.nl/pls/portal30/docs/FOLDER/MINLNV/LNV/STAF/STAF_DV/KAMERCORRESPONDENTIE/2004/BIJLAGEN/PAR04256A.PDF
7. Ministerie van LNV (2004): 'Gebiedendocument'. Overzicht van habitattypen en soorten waarvoor gebieden zijn aangemeld en begrenzing van gebieden.
http://www9.minlnv.nl/pls/portal30/docs/FOLDER/MINLNV/LNV/STAF/STAF_DV/DOSSIERS/MLV_NPVN/SOORTEN_GEBIEDSBESCHERMING/MLV_NPVN_NATUURWETGEVING_DOCUMENTEN/GEBIEDENDOCDATATRANS020412.PDF
8. Ministerie van LNV (2004): Ruimte voor een zilte oogst - Beleidsbesluit schelpdiervisserij 2005-2020.
http://www9.minlnv.nl/pls/portal30/docs/FOLDER/MINLNV/LNV/STAF/STAF_DV/KAMERCORRESPONDENTIE/2004/BIJLAGEN/VISS5323BIJ.PDF
9. Ministerie van LNV (2005): Natuurbescherming in Nederland.
http://www9.minlnv.nl/pls/portal30/docs/FOLDER/MINLNV/LNV/STAF/STAF_DV/DOSSIERS/MLV_NPVN/SOORTEN_GEBIEDSBESCHERMING/MLV_NPVN_NATUURWETGEVING_DOCUMENTEN/BR_NATBESCH_IN_NED.PDF
10. Ministerie van LNV (2005): Handreiking Bestemmingsplan en Natuurwetgeving.
http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/handreikingen_start.aspx?handreiking=bestemmingsplannen
11. Ministerie van LNV (2005): Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998.
http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/handreikingen_start.aspx?handreiking=algemeen
12. Ministerie van LNV (2005): Handreiking Beheerplannen Natura 2000-gebieden.
http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/handreikingen_start.aspx?handreiking=beheerplannen
13. Milieu- en Natuurplanbureau (2005): Natuurbalans 2005. SDU Uitgevers, Den Haag. <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/408763002.pdf>
14. Milieu- en Natuurplanbureau (2005): Optimalisatie Ecologische Hoofdstructuur. Ruimte, milieu en watercondities voor duurzaam behoud van biodiversiteit.
<http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/408768003.pdf>
15. Lammers, W. (2003): Kerncijfers voor de IBO studie Vogel- en Habitatrichtlijn. RIVM rapport 408768001. DLO, RIVM, Bilthoven.

16. Lammers, G.W., A. van Hinsberg, W. Loonen, M.J.S.M. Reijnen & M.E. Sanders (2005): Optimalisatie Ecologische Hoofdstructuur, Ruimte, milieu en watercondities voor duurzaam behoud van biodiversiteit, Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven. <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/408768003.pdf>
17. Europees Milieuagentschap (2004): EMA-signalen 2004. Bureau voor Officiële Publicaties van de Europese Gemeenschappen. Luxemburg. http://reports.eea.europa.eu/signals-2004/nl/tab_abstract_RLR
18. Europees Milieuagentschap (2003): Het milieu in Europa: de derde balans (Samenvatting). Bureau voor Officiële Publicaties van de Europese Gemeenschappen, Luxemburg. http://reports.eea.europa.eu/environmental_assessment_report_2003_10-sum/nl/kirov_sum_nl.pdf
19. European Environment Agency (2005): The European environment - State and outlook 2005. Office for Official Publications of the European Communities. Luxemburg. http://reports.eea.europa.eu/state_of_environment_report_2005_1/en
19. Egmond, P.M. van & T.J. de Koeijer (2005): Van aankoop naar beheer - Verkenning kansrijkheid omslag natuurbeleid I. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven. <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/408767001.pdf>
20. BirdLife International (2004): Birds in the European Union: a status assessment. BirdLife International, Wageningen. http://www.birdlife.org/action/science/species/birds_in_europe/birds_in%20the_eu.pdf